

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**HZ. PEYGAMBER İLE ASHÂBININ RÜYALARINI VE
RÜYA YORUMLARINI İHTİVA EDEN RİVAYETLERİN
TESPİT VE TAHLİLİ
(KÜTÜB-İ TİS'A ÖZELİNDE)**

Murat GÜLMEZ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAYRAM**

MANİSA-2025

**AD
SOYAD**

TEZ ADI

2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek tezde yer aldığını, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, tezin yazımında akademik ve etik kurallara aykırı herhangi bir yapay zeka ve program kullanmadığımı beyan ederim.

Murat GÜLMEZ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Murat GÜLMEZ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAYRAM

Rüya konusu dini ilimler başta olmak üzere diğer ilim dallarının da ilgi alanına girmektedir. Nitekim başta psikoloji olmak üzere farklı alanlarda birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu yazıda, rüyanın tanımı, çeşitleri, mahiyeti ve bilgi değeri üzerinde durulmuş; konular açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bunun yanında Hz. Peygamber'in rüyalarını, bu rüyaların içeriklerini, açıklamalarını ve ashâbının görmüş olduğu rüyaların Hz. Peygamber tarafından tahlili yapılmıştır. Tezimiz hazırlanırken, Buhârî ve Müslim'in Câmileleri, Tirmizî, Ebû Davud, İbn Mâce, Nesâî ve Dârimî'nin Sünenleri, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, İmam Malik'in Muvatta'sı kaynak olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda, mevcut eser havuzunda yer alan Hz. Peygamber ve ashâbına ait rüya rivayetleri tek tek tespit edilip incelenmiştir. İncelenen bu rivayetlerde kişi, mekân ve zaman ele alınarak gösterilmiştir. Kaynaklardan bulduğumuz rivayetlerin sosyal hayat içerisindeki etkileri, yaptırımları, dönütleri ve yorumları gösterilmiştir. Konuyla ilgili yapılan kaynak taramasında bulunan ve incelenen eserlerin cüzi ve eksik olduğu görülmüştür. Üzerinde durduğumuz çalışma, bütün rivayetleri net bir şekilde göstermeyi amaçlamaktadır ve iki önemli hususu öne çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi eksik olan bu alanı toplu bir şekilde sunmaktır. İkincisi ise Müslüman toplumunda istismar edilen rüya kavramının içeriğini düzeltmektir. İşte bu nedenle rüya ile ilgili rivayetlerin Hz. Peygamber nezdinde incelenmesi elzemdir.

Araştırmanın temel gayesi şu şekilde özetlenebilir: Hz. Peygamber'i daha iyi tanıyıp anlamaya katkı sağlamak için rüyalarla ilgili rivayetlerin belirlenmesi ve kapsamlı bir analizinin yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca, literatürdeki mevcut boşlukların detaylı bir araştırma yoluyla doldurulması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, eksik veya hatalı bilgilerin toplumda yol açtığı yanlış anlamalar ve hatalı değerlendirmeler, Hz. Peygamber'den aktarılan güvenilir bilgilerle düzeltilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Rüya, Yorum, Tabir, Hz. Peygamber'in Rüyaları, Sahâbenin Rüyaları.

2025, 115 sayfa

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

Murat GÜLMEZ
Manisa Celal Bayar University
Graduate School of Education
Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Asst. Prof. Fatih BAYRAM

The topic of dreams falls within the scope of interest not only in religious sciences but also in other fields of study. Indeed, many studies have been conducted in various disciplines, especially psychology. Articles and theses have also been written on this subject. This study addresses the definition, types, nature, and epistemological value of dreams. Furthermore, it examines the dreams of the Prophet Muhammad, their content, interpretations, and the analyses conducted by the Prophet on the dreams of his companions. In this research, primary sources include the compilations of Bukhari and Muslim, the Sunan collections of Tirmidhi, Abu Dawood, Ibn Majah, Nasa'i, and Darimi, Ahmad b. Hanbal's Musnad, and Imam Malik's Muwatta. Within this framework, the dreams seen by the Prophet Muhammad and his companions have been individually analyzed from the available pool of works. These narrations are presented with consideration of person, place, and time. The social impacts, implications, outcomes, and interpretations of the narrations found in the sources have also been demonstrated. A review of the literature revealed that existing works in this field are partial and insufficient. This study aims to address this gap comprehensively by clearly presenting all relevant narrations. There are two key objectives of this study. The first is to collectively present this underdeveloped area. The second is to correct the misinterpretations and exploitation of the concept of dreams within the Muslim community. Therefore, examining the narrations concerning dreams through the perspective of the Prophet Muhammad is deemed essential.

The objectives of this study can be summarized as follows: It aims to contribute to a deeper understanding of the Prophet Muhammad by identifying and thoroughly analyzing narrations related to dreams. Additionally, it seeks to fill the existing gaps in the literature through comprehensive research. Furthermore, it endeavors to rectify the societal misunderstandings and misinterpretations caused by incomplete or inaccurate information with reliable knowledge transmitted from the Prophet Muhammad.

Keywords: Hadith, Dream, Interpretation, Interpretation (of dreams), The Dreams of the Prophet Muhammad (PBUH), The Dreams of the Companions.

2025, 115 pages

ÖNSÖZ

Rüya eskiden beri gündelik hayatımızda oldukça yer kaplamaktadır. Rüya bazıları için bir anlam ifade etmezken bazıları için büyük manalar taşımaktadır. Burada hadislerden yola çıkarak rüyanın hayatımızda ne anlam ifade ettiği, nasıl yorumlanması gerektiği ve mahiyeti anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in ve sahâbenin rüyaları, yorumları ele alınmıştır. Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde rüyanın tanımı, kelime anlamı ve çeşitleri ele alınmıştır. İkinci bölümde rüyanın bilgi değeri, bağlayıcılığı ve farklı branşlar açısından ne anlam ifade ettiği incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise tezimizin ana konusunu oluşturan hadislerde rüya incelenmiştir. Kütüb-i Tis'a taratılarak rüya ile ilgili rivayetler toplanmıştır. Son olarak Hz. Peygamber ve sahâbenin gördüğü rüyalar incelenmiş ve tahlil edilmiştir.

Araştırmanın her aşamasında yanımda olan, çalışmamın başından sonuna kadar bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren, eleştirel bakış açısı ve değerli katkılarıyla çalışmamın içeriğine derinlik katan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAYRAM'a gönülden teşekkür etmek isterim. Çalışmamın konusunun belirlenmesinden metodolojinin oluşturulmasına, yazım sürecindeki ayrıntılardan son düzeltmelere kadar her aşamada titizlikle beni desteklemiş ve teşvik etmiştir. Kendisine bir kez daha teşekkür etmeyi bir görev ve gönül borcu olarak görmekteyim.

Murat GÜLMEZ
Manisa, 2025

KISALTMALAR

a.s.:	Aleyhisselam
b.:	Bin/İbn
bk.:	Bakınız
b.y.:	Basım Yeri Yok
çev.:	Çeviren
Dr.:	Doktor
H.z.:	Hazreti
No.:	Numara
nşr:	Neşreden
r.a.:	Radiyallahü anh
r. anha:	Radiyallahü anhâ
s.a.s.:	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı- İslâm Ansiklopedisi
thk.:	Tahkik Eden
ts.:	Tarihsiz
ü.:	Üniversite
y.y.:	Yayıncı Yok

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RÜYANIN TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE MAHİYETİ

1.1. Rüyanın Tanımı.....	3
1.2. Rüyanın Çeşitleri.....	6
1.2.1. Sâdık Rüya	7
1.2.2. Bâtıl Rüya	9
1.3. Rüyanın Mâhiyeti.....	10
1.3.1. Rüyada Allah'ın Görülmesi.....	11
1.3.2. Rüyada Hz. Peygamber'i Görmek.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

RÜYANIN BİLGİ DEĞERİ

2.1. Kur'an'da Rüya.....	17
2.2. Rüyanın Peygamberliğin Bir Cüzü Oluşu.....	19
2.3. Rüyanın Delil Olması	22
2.4. Rüyanın Delil Olmaması.....	25
2.4.1. Rüya ile Amel Etmek.....	31
2.4.2. Rüya ile Hadis Rivayeti.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLERDE RÜYA

3.1. Rüya Hakkında Yalan Söylemek.....	35
3.2. Rüyanın Vakti.....	39
3.3. Rüyanın Yorumlanması.....	41
3.4. Rüyaların Anlatılması.....	43
3.5. Kütüb-i Tis'a'da Geçen Rüya Hadisleri.....	47
3.6. Hz. Peygamber'in Gördüğü Rüyalar ve Yorumları.....	47
3.6.1. Rivayetlerin İlgili Olduğu Konular	62
3.6.2. Rivayetlerdeki Kişiler, Mekânlar, Eşyalar ve Nasıl Yorumlandığı ...	65

3.7. Sahâbenin Gördüğü Rüyalar ve Yorumları	73
3.7.1. Sahâbenin Rüyalara Yaklaşımı	89
3.7.2. Rivayetlerin İlgili Olduğu Konular	91
3.7.3. Rivayetlerdeki Kişiler, Mekânlar, Eşyalar ve Nasıl Yorumlandığı ...	94
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	104

GİRİŞ

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında, araştırılması ve öğrenilmesi gereken; birçok disipline konu olabilecek çalışma sahası bulunmaktadır. Farklı disiplin alanlarında çalışma yapılırken bazılarında yeterli çalışma yapılmadığı görülmüştür. Hadis alanında yapılan literatür taraması neticesinde, rüyalar üzerine yapılmış mevcut çalışmaların çoğunun sınırlı kaldığını, ilgili rivayetlerin tümüne odaklanan bir çalışma olmadığını ve yetersiz olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmanın ana hedefi, Kütüb-i Tis'a'da rüyalarla ilgili tüm rivayetleri açık ve anlaşılır şekilde bir araya getirerek bu eksikliği gidermek ve daha kapsamlı bir bakış açısı sunmaktır. Ayrıca rüyanın farklı boyutları ele alınarak, literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmamızda rüya ile ilgili rivayetler tespit edildikten sonra rüyaların yorumlarının nasıl yapıldığı, bağlayıcı mı olduğu, toplumsal bir yönlendirmede bulunup bulunmadığı tahlil edilmiştir.

Bu bağlamda çalışmamız üç temel amaca hizmet edecektir. Bunlardan birincisi: Hız. Peygamber'i daha iyi tanımak ve anlamak için rüya ile ilgili rivayetlerin tespit ve tahlilidir. İkincisi: Konuyla ilgili rivayetlerin derli toplu görülmesini sağlamaktır. Üçüncüsü: Mevcut çalışmalarda yer almayan bazı bilgilerin, toplumda ortaya çıkan yanlış ve eksik anlamalar ile bu durumlardan kaynaklanan hatalı yorumların, Hız. Peygamber'den gelen sahit bilgilerle düzeltilmesi amaçlanmaktadır.

Öncelikle alan dışı eserlerin, bilhassa psikoloji alanının tespiti yapılmıştır. Sonrasında ise ilahiyat alanındaki çalışmalar tespit edilmiş ve materyal olarak kullanılmıştır. Temel kaynaklara rahat ulaşabilmek adına, el-Mektebetü's-Şâmîle isimli uygulamadan faydalanılmıştır. İlk olarak çalışmamızı yaparken belli başlı kelimeler uygulamadan taratılmıştır. Bunlar: روياء, نمت, أريت, أراني, منام, رأيت في المنام, أنا gibi kelimelerdir. İkinci olarak taratılan bu kelimelerin basılı kaynaklardan karşılaştırılması sağlanmış olup çalışma konu dışına taşırılmamıştır.

Sonuç olarak çalışmamız üç evreden oluşmaktadır: İlk yapılan rivayetlerin tespitidir. Alan içi, alan dışı olmak üzere çalışılan konu ile ilgili bütün kaynaklar gözden geçirilip, ilgili olanlar tespit edilmiştir. Daha sonra, ana kaynaklar kullanılarak rüya ile ilgili taramalar yapılmış ve bulunan rivayetler ortak bir havuzda toplanarak, benzer olanlar bir araya getirilmiştir. En kapsamlı olanları konu ve bab başlığı ile dipnotta gösterilmiştir. Geriye kalanların bab başlıkları ise farklı bir başlık

altında gösterilmiş olup ayrıca dipnotta verilecektir. Ancak en kapsamlı metne ilave bir rivayet varsa bunu metin içinde ayrıca göstereceğiz. İkinci olarak tespit edilen rivayetlerin tasvîrî/deskriptif bir yöntemle içerikleri tanımlanmış, muhtevaları tanıtılmış olup, grup olarak sınıflandırılması yapılacaktır. Sened tenkidine girilmemiştir. Son olarak ise tahlil veya analitik bir yöntemle toplanan rivayetlerin muhteva analizi ve hadis ilmi açısından metin tenkidi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RÜYANIN TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE MAHİYETİ

1.1. Rüyanın Tanımı

Sözlükte “görmek” anlamına gelen rüya kelimesi, uyku sırasında zihinde beliren tüm görsel imgeleri (düş) anlatır. Aynı anlamda kullanılan hulm (çoğulu ahlâm) ise daha çok korkunç ve endişe verici rüyalar için kullanılır.¹ Hz. Peygamber, “Rüya Allah’tan, hulm ise şeytandandır”² buyurmuştur. Rüyalar, rahmânî olanlar için “rü’ya-yı sâdıka, sâliha ve hasene” terimleriyle ifade edilirken, şeytânî olanlara “hulm” denmiştir. Bunun yanı sıra, rüyayı anlatmak için “ehâdis,” “menâm” ve “mübeşşirât”³ gibi farklı kelimeler de kullanılmaktadır. Kur’an’da geçen “adgâs” kelimesinin bir âyette “ahlâm” ile birlikte yer almasıyla oluşan “adgâsü ahlâm” ifadesi ise, “yaş ve kuru otların birbirine karıştığı bir demet gibi, anlamı olmayan, karmaşık hayaller” şeklinde yorumlanır. Taşköprizâde’ye (öl. 968/1561) göre rüya, insanın düşünme yetisi olan nefs-i nâtıka’nın bir fonksiyonudur. Ona göre, eğer rüya hakikate dayanmasaydı, insanın bu yetilerle donatılmasının bir amacı bulunmazdı. Rüyalar, insanlık tarihinin her döneminde önemli bir sıra dışı olarak varlık göstermiştir. Bilimsel araştırmalar, rüyaların insanın temel gereksinimlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. İlk çağlarda, toplumlar

¹ İlyas Çelebi, “Rüya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/306-309.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. Mustafa Dîb elBuğa (Dimeşk: Dâru İbn Kesir, Dâru’l Yemâme, 1414/1993), “Tib”, 38 (No. 5415).

³ *Resûlallah (s.a.s.): ‘Ey nâs! Şu muhakkak ki Müslümanın göreceği yahut ona gösterilecek sâlih rüyadan başka peygamberliğin müjdecilerinden hiçbir şey kalmamıştır.* Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekâuhu, 1374/1955), “Salât”, 207, 208; Buhârî, “Ta’bir”, 5 (No. 6589); Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et- Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuâd Abdülbâkî-İbrâhim Atve Avad (Mısır: Şirketü’l-Mektebe ve Matba’atü Mustafa el-Babi el-Halebî, 1395/1975), “Aksamu’r-Rü’yâ”, 3 (No. 2273), “Tefsiru’l-Kur’an”, 11 (No. 3106); Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnaut, Muhammed Kamil Karabelli (b.y.: Darü’r-Risaleti’l-Âlemiyye, 1430/2009), “Salât”, 151 (No. 876); Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünen*, nşr. (Kahire: Mektebetü’t-Ticariyyeti’l-Kübra, 1348/1930), “Tatbik”, 8, 62 (No. 1045, 1120), “Edeb”, 95 (No. 5017); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, ts.), “Ta’birü’r-Rü’yâ”, 1 (No. 3896, 3898, 3899); Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *Muvatta’*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâs el-Arabî, 1406/1985), “Rü’yâ”, 2, 5. Tirmizî’deki bir rivayette şöyle bir farklılık vardır: Resûlullah’a (s.a.s.) dünya hayatında onlar için müjdeler vardır, âyetini sordum. Buyurdu ki: “O müjde; Müminin gördüğü veya ona görünen iyi rüyadır.” Tirmizî, “Rü’yâ”, 3 (No. 2275); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Suûdi Arabistan: Dâru’l-Muğnî li’n-Neşri ve’t-Tevzî, 1412/2000), “Salât”, 77 (No. 1364), “Rü’yâ”, 1, 3 (No. 2182, 2184); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid (b.y.: Müessesetür’r-Risâle, 1421/2001), 3/386 (No. 1900), 21/326-327 (No. 13824).

rüyalarla gerçek yaşam arasındaki farkı kavramakta güçlük çekmiş ve rüyaların uyanırken deneyimlenen olaylar kadar gerçek olduğuna inanmışlardır. Eski Mısır, Asur ve Yunan uygarlıklarında rüya yorumculuğu büyük bir rol oynamıştır. M.Ö. 5000’li yıllarda Asurlular, rüya tabiri konusunda ilk yazılı belgeleri oluşturmuşlardır. Günümüze ulaşan en eski rüya yorumlarından biri, M.Ö. 2000 yılına tarihlenen ve British Museum’da sergilenen bir Mısır papirüsüdür. Bu papirüste 200 civarında farklı rüya yorumu yer almaktadır. Eski Mısır’da, rüya tabiriyle ilgili rehberlik yapan Serapis adında bir tanrıya tapınılırdı. Bu nedenle rüya tabircileri ve kâhinler, Serapis’e adanmış tapınaklarda görev yaparlardı. M.Ö. 669-626 yılları arasında Asur İmparatoru Asurbanipal’ın yönetiminde Ninevâ’daki kütüphanede rüya üzerine taş tabletler bulunmuştur. Hindistan’da, M.Ö. 1500-1000 yılları arasında yazılmış olan Vedalar’da rüya türleri ve bunların yorumlarıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Eski Yunanlılar, uyku sırasında ruhun bedeni terk ederek tanrılarla iletişim kurduğuna inanırlardı. Bu dönemin filozofları, Hipokrat (öl. 375), Eflatun (öl. 347) ve Aristo (öl. 322) gibi isimler, rüyalar üzerine eserler kaleme almışlardır. Grekçe olarak yazılmış ve Hristiyanlık öncesinde ortaya çıkan 26 rüya tabiri kitabı tespit edilmiştir. Ancak bu eserlerden sadece Efesli Artemidoros’un eseri günümüze kadar ulaşabilmiştir. Huneyn b. İshak (öl. 260/873) tarafından Arapçaya çevrilen ve “Kitâbü Tabiri’r-rüya” adıyla bilinen bu eser beş kitaptan oluşur. İlk üç kitabı rüya yorumlarına, son iki kitabı ise rüya tabircisinin sahip olması gereken niteliklere dair bilgiler sunmaktadır. Bu eser, Yunanistan, İtalya ve Anadolu’daki rüya anlayışlarını birleştirerek önemli bir kaynak oluşturmuştur.⁴

Psikoloji alanında ise, farklı düşünürler rüyaları açıklamak ve anlamlandırmak için çeşitli teoriler geliştirmiştir. Bu teoriler, rüyaları bilinçdışı arzuların dışavurumu, duygusal düzenleme mekanizması veya varoluşsal endişelerin yansıması olarak değerlendirmiştir. Rüyaların farklı kuramcılar tarafından nasıl tanımlandığı ve hangi işlevlere sahip olduğu değerlendirilecektir. Bu konu bizim tezimizle alakalı olmayıp sadece konumuzla mukayese edebilmek adına “Esra Güven, “Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları” makalesinden istifade etmiş olacağız.

Sigmund Freud (öl. 1939), rüyaları psikanalitik çerçevede ele almış ve onları “bilinçdışına giden asil yol” olarak tanımlamıştır. Freud’a göre rüyalar, bastırılmış

⁴ Çelebi, “Rüya”, 35/307.

arzuların ve bilinçdışı güdülerin semboller aracılığıyla ifade edildiği süreçlerdir. Rüyaların iki katmanlı bir yapıya sahip olduğunu savunan Freud, bunları gizil (latent) ve açık (manifest) içerik olarak sınıflandırmıştır. Gizil içerik, bilinçdışında bastırılan düşünceleri temsil ederken, açık içerik bu düşüncelerin sansürlenmiş ve sembolleştirilmiş hali olarak ortaya çıkar. Freud'un teorisinde rüya işlemleri büyük önem taşır. Simgeleştirme, yoğunlaştırma, yer değiştirme ve yansıtma gibi mekanizmalar, rüyaların anlamını şekillendirir. Freud'a göre rüyalar, bireyin psikolojik dengesini sağlamak için enerji boşaltımı ve telafi işlevi görür. Carl Gustav Jung (öl. 1961) ise Freud'un teorisini genişleterek rüyaları yalnızca bireysel bilinçdışının değil, aynı zamanda kolektif bilinçdışının bir yansıması olarak ele almıştır. Jung'a göre kolektif bilinçdışı, insanlığın ortak mirasını temsil eden ve nesiller boyunca aktarılan arketipleri barındırır. Kahraman, anne, gölge gibi evrensel semboller rüyalarda arketipler aracılığıyla anlam bulur. Jung, rüyaların sadece bireyin iç dünyasını değil, aynı zamanda evrensel insanlık deneyimlerini de yansıttığını savunur. Ayrıca, Jung rüyaların telafi edici işlevinin yanı sıra bireyin psikolojik bütünlüğünü tamamlayan ve ruhsal gelişimine katkıda bulunan bir yapıya sahip olduğunu öne sürer. Jacques Lacan (öl. 1981) ise rüyaları dil ve semboller aracılığıyla açıklamıştır. Ona göre rüyalar, bilinçdışındaki arzuların dilsel ve sembolik bir anlatımıdır. Lacan, rüyadaki her figürün, rüya sahibinin bilinçdışı ego özdeşimlerini yansıttığını belirtir. Rüyaların yorumlanması, bu semboller ve figürlerin bilinçdışı arzularla ilişkilendirilmesini içerir. Lacan'a göre, rüyalar dilin bir ürünü olarak arzuların göstergelerini sunar ve bu göstergeler, bireyin bilinçdışındaki çatışmalarını anlamak için anahtar niteliğindedir. Medard Boss (öl. 1990) ise rüyaları fenomenolojik bir perspektiften ele almıştır. Ona göre rüyalar, bilinçdışının değil, bilincin bir ürünü olarak varoluşsal endişelerin yansımasıdır. Boss, rüyaların bireyin şu anki yaşamında karşılaştığı sorunları ve kaygıları anlamlandırmasına yardımcı olduğunu savunur. Bu yaklaşımda, rüyalar bireyin "şimdi ve burada" deneyimlerini ifade eden fenomenolojik bir süreç olarak değerlendirilir. Modern yaklaşımlar ise rüyaları duygusal düzenleme ve psikopatoloji bağlamında ele almıştır. Bu yaklaşımlara göre, rüyalar bireyin duygusal çatışmalarını işleyerek psikolojik iyilik haline katkıda bulunur. Psikopatolojik süreçlerle ilişkili olarak, rüya temalarının ruhsal bozukluklara göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Örneğin, depresif bireylerin rüyalarında hayal kırıklığı ve reddedilme temaları öne çıkarken, kaygılı bireylerin rüyalarında tehdit ve korku unsurları baskındır. Travma sonrası stres

bozukluğuna sahip bireylerin ise travmatik olayların tekrarlandığı rüyalar gördüğü bilinmektedir. Sonuç olarak, rüyalar hem bireyin bilinçdışı süreçlerini anlamada hem de terapötik bir araç olarak kullanılmada önemli bir yere sahiptir. Freud, Jung, Lacan ve Boss gibi düşünürler, rüyaları farklı teorik çerçevelerden ele alarak, insan zihninin karmaşıklığını anlamaya katkıda bulunmuştur. Günümüzde, rüya çalışmaları bireyin içsel dünyasını keşfetmek ve terapi süreçlerini desteklemek için etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Rüyaların gizemini çözmeye yönelik çalışmalar, bu alana yeni ve değerli katkılar sağlamaya devam etmektedir.⁵

Hz. Peygamber rüyayı üç kısımda açıklamıştır. Modern psikoloji rüyayı Hz. Peygamber'in rüya tanımında yer alan ikinci ve üçüncü kısma göre ele almaktadır. Onlara göre rüya, *"kişinin günlük yaşamında kendisini meşgul eden düşünceler ve endişelerden kaynaklanan rüyalar ve şeytanın, insanı üzüntüye sokmak amacıyla gösterdiği kâbuslardır."*⁶ Psikoloji, bu iki yön üzerinde durmuştur. Hâlbuki Hz. Peygamber'in hadislerinde durum tam tersidir. Üç kısım olarak açıklanan rüyanın birinci kısmı gerçek rüyadır.

1.2. Rüyanın Çeşitleri

Rüyaları gruplara ayırırken farklı şekilde sınıflandırmaların olduğunu görüyoruz. Hz. Peygamber'in rüyaları sınıflandırırken iki hadisi öne çıkmaktadır. İlki *"Rüya Allahtan, hulm ise şeytandandır."*⁷ Hadisidir. Bu hadise göre rüya ve hulm diye iki sınıflandırma yapılır. Rüya derken sâlih olanları, hulm derken de kötü olanların kastedildiğini anlarız. İkincisi *"Rüya üç kısımdır; Biri hak ve gerçek rüyalardır, bir diğeri ise kişinin günlük yaşantısında kendisini meşgul eden şeylerden kaynaklanan rüyalar, üçüncüsü ise şeytanın üzüntü vermek için gösterdiği kâbuslardır. Kim hoşuna gitmeyen bir rüya görürse kalkıp namaz kalsın."* Resûlullah (s.a.s.), rüyalar hakkında şöyle buyurdu: *"Ayağa vurulan zincir hoşuma gider boyuna vurulan zincirden hoşlanmam; çünkü ayağa vurulan zincir dinde sebatlı olunacağına işarettir. Resûlullah (s.a.s.) konuşmasını şöyle sürdürdü: Kim beni rüyada görürse ben o gördüğü kimseyim çünkü şeytan benim şeklime giremez yine Resûlullah (s.a.s.) rüya konusunda şöyle derdi: Rüyanı bilgili bir kimseye veya*

⁵ Esra Güven, "Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları," *Türk Psikoloji Yazıları* 18/36 (Aralık 2015), 15-25.

⁶ Tirmizi, "Rü'yâ", 7,

⁷ Buhârî, "Tıb", 38 (No. 5415)

samimi ve nasihat edici birisine anlatın.” Tirmizî'nin (öl. 279/892) hasen sahih dediği bir hadistir.⁸

Hadislerde görüldüğü üzere rüyalar, üç ana kategoride incelenir. İlk kategori, “rahmânî rüyalar” olup, bu rüyalar genellikle doğru, hayırlı ve güvenilir olanlardır. Bu tür rüyalar, bazen “rü'ya-yı sâdika” ya da “rü'ya-yı sâliha” olarak da adlandırılır. İkinci kategori “şeytânî rüyalar”; şeytanın etkisiyle ortaya çıkan, genellikle yanıltıcı, korkutucu ya da karışık hayallerle ilişkilidir. Bu tür rüyaların anlatılması ve yorumlanması genellikle kaçınılması gereken bir durum olarak kabul edilir. Üçüncü kategori ise “nefsânî rüyalar”; bu rüyalar, bireyin içsel düşüncelerinden, günlük yaşamındaki meşguliyetlerden ve çevresel faktörlerden kaynaklanan, kişisel hayaller ve kuruntulardır.⁹

Tüm bilgileri göz önünde bulundurursak rüyaları ikiye ayırabiliriz. Yukarıda verdiğimiz ikinci rivayetin, ikinci ve üçüncü kısmı birbiriyle bağlantılı olduğundan, rüyayı, sâdik ve bâtil olmak üzere inceleyeceğiz.

1.2.1. Sâdik Rüya

Yukarıda zikrettiğimiz hadiste sâdik rüyanın Allah'tan olduğunu söylemiştik. İşte sâdik rüyanın temeli ilahi kaynaklı olmasıdır. Yalnız burada ilahi kaynaklı derken vahiy ile eş duruma getirmemiz tehlike arz eder, nübüvvetin devamı olur. Sâdik rüya, vahiyden bir parçadır ama vahiy değildir. Bir de görülen her rüya, sâdik rüya değildir. Sâdik rüya az görülür. Gördüğümüz rüyaların genel olarak aşağıda yer vereceğimiz ikinci kısma ait olduğu değerlendirilmiştir.¹⁰

İbn Haldun'a (öl. 808/1406) göre “rü'ya-yı sâdikanın doğruluğunu ve sıhhatini gösteren bazı alâmetler vardır. İlk alâmet, rüya gören kişinin aniden uyanmasıdır. Derin bir uykuda bile olsa, his âlemine dönme isteğiyle hemen uyanır. Bu, Allah tarafından verilen kuvvetli bir ilhamın etkisidir. İkinci alâmet, rüyanın hafızasında sürekli ve sabit kalmasıdır. Rüya, tüm ayrıntılarıyla hafızasına kazınır ve

⁸ Tirmizî, “Rü'yâ”, 7, 1, 2, 6, 10 (No. 2280, 2270-2272, 2278, 2279, 2291); Buhârî, “Ta'bîr”, 2, 4, 26 (No. 6582, 6586-6588, 6614); Müslim, “Rü'yâ”, 6-9; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 95 (No. 5018-5020); İbn Mâce, “Ta'bîr-ü'r-Rü'yâ”, 1, 3, 6, 9 (No. 3893-3895, 3897, 3906, 3907, 3914, 3917, 3926); İmam Mâlik, “Rü'yâ”, 1, 3; Dârimî, “Rü'yâ”, 4, 6, 10, 13 (No. 2185, 2186, 2189, 2193, 2206); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13/80-82 (No. 7642), 16/347 (No. 10590), 21/339 (No. 13849).

⁹ Çelebi, “Rüya”, 35/307.

¹⁰ Bünyamin Açıkalm, “Rüyanın Mahiyeti ve Yorumlanması”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 4/7 (Haziran 2014), 180-181.

unutulmaz. Rüya, uyanırken olduğu gibi canlı ve taze şekilde zihinlerde kalır, hiçbir detay kaybolmaz. Bu, ruhsal bir idrakin kalıcı etkisidir.”¹¹

Sâdık rüyalar, genellikle doğru yolu izleyen, güvenilir ve dürüst kişiler tarafından görülen rüyalar olarak kabul edilir. Bununla birlikte, kâfirler ve fâsıklar da zaman zaman sâdık rüyalar görebilirler, fakat bu tür rüyalar nadir görülür. Ayrıca, bir kişinin cünüplük, âdet hali veya sarhoşluk gibi durumlar içinde olması, sâdık bir rüya görmesini engellemez. Rüyada Hz. Peygamber’in görülmesi, gerçek bir durumdur, çünkü şeytan, Hz. Peygamber’in şekline girmeyi başaramaz. Aynı şekilde, ölülerin rüyada söyledikleri sözler, eğer yanıltıcı veya çelişkili ise doğru olarak kabul edilmez. Fakat fitne yaratmayan ve tartışmasız doğru olduğu kabul edilen ifadeler gerçektir. Ayrıca, çocukların rüyada söyledikleri de doğru kabul edilir, çünkü onların yalan söyleme kapasitesi henüz oluşmamıştır. Konuşamayan hayvanlar ve diğer canlıların rüyada söyledikleri de gerçektir. Dünyada dürüst olan bir kişi, rüyasında da aynı şekilde doğru ve güvenilir bir ifade verir. Sâdık rüyalar bazen oldukça anlaşılır olabilir. Böyle durumlarda, rüya gören kişi, rüyanın anlamını hemen kavrayabilir. Ancak bazı rüyalar, semboller aracılığıyla iletilir ve bu nedenle doğrudan mânaları anlaşılabilir. Bu tür rüyaların doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için, detaylı bir yorumlama ve açıklama süreci gereklidir.¹² Sâdık rüyalara birçok örnek verilebilir. Bunlardan biri, “ezan”ın bir rüya aracılığıyla duyulması durumudur. Bu, sâdık bir rüyanın somut bir örneği olarak kabul edilir.¹³

Sâdık rüya, bireysel anlamda manevi bir işaret taşıyabilir, kişiye ilham verebilir; fakat şer’î bir hüküm koyma aracı değildir. Rüyaların değerlendirilmesi dinin temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet ölçüsünde yapılmalı, rüya yoluyla yeni dini hükümler çıkarmaya yönelik yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Bilhassa İslâm âlimleri rüyanın bu kısmıyla ilgilenmiştir. Nitekim muhaddislerin kullandığı bab başlıkları bu kısmı esas almıştır. Mesela âlimler, Hz. Peygamber’in üç çeşide ayırdığı rüyayı, bu kısmı merkeze alarak başlıklandırma yapmıştır. Kaynaklarda bunun bir örneği olarak gösterilebilecek bab başlıkları şu şekilde geçmiştir. Mesela Tirmizî’de: “Rüyalar ve Çeşitleri Babı,” “Müminin Rüyası Peygamberliğin Kırk altı Parçasından Biridir Babı,” “Peygamberlik Sona Erdi Ama Müjdeleyici Şeyler Vardır Babı,”

¹¹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 2/868.

¹² Açıklan, “Rüyanın Mahiyeti ve Yorumlanması”, 181-182.

¹³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 28 (No. 499, 507).

“Rüya Tabiri Yorumlanması Nasıl Olur Babı,” “Bazı Rüyaların Peygamberimiz (s.a.s.) Tarafından Yorumlanması Babı” gibi.

1.2.2. Bâtıl Rüya

Hız. Peygamber’in rüyalarla ilgili hadisleri, bu konunun tasnifi ve mahiyetine ışık tutmaktadır. Rivayetler sadece rüyaların sınıflandırılmasını içermekle kalmamış, aynı zamanda bu sınıflamaya dair açıklamalar da getirmiştir. Bazı rivayetlerde sâdik rüyalar hakkında ayrıntılar yer alırken, diğerlerinde ise bâtıl rüyalara dair Hız. Peygamber’in uyarıları bulunmaktadır. Hız. Peygamber (s.a.s.), bu tür rüyaların gizlenmesini, sol tarafına üç defa tükürülmesini ve korkulmaması gerektiğini ashâbına tavsiye etmiştir.

Bâtıl rüyalar, yorumu ve anlamı olmayan rüyalar olarak tanımlanmıştır¹⁴ Bâtıl rüyalar, şeytana nispet edilmiş ve Hız. Peygamber (s.a.s.) tarafından gizlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu rüyalar, kişiyi yersiz korkutma, üzüntü verme, fitne ve aldatmaya sevk edebilir. Ancak, bu rüyalar ne günahlardan sakındırmayı ne de gafletten uyardırmayı içerir; çünkü hayırlı uyarılar, kötülüğü emreden şeytana uygun düşmez. Rüyaların hayır ya da şer yönlerinin tamamı, her şeyin yaratıcısı olan Allah Teâlâ’ya ait bir kudretin eseridir.¹⁵

Bu başlık altında yer verilen bazı rüyalar, “hulm” olarak ifade edilmiş ve gerçekleşmiş olaylarla hiçbir anlam ilişkisi olmayan boş bir kuruntu olarak tanımlanmıştır. Bu tip rüyalar genellikle dış etkilerden kaynaklanır, ancak nesnel bir gerçeği ifade etmezler. Hulm rüyalar olarak adlandırılan, sadece kişinin nefesine ait bir durum ya da şeytani bir yanılsama niteliğindedir. Birbirine karışmış bu rüyalara “edğas-ı ahlâm” denilmiştir ve tabir edilmesi mümkün olmayan, karmaşık ve anlamsız bir yapı sergilerler. Hakikat dilinde “rüya” teriminin yalnızca sâdik ve anlamlı rüyalar için kullanılması, diğerlerinin ise “ahlâm” olarak adlandırılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁶ Bununla birlikte, uyanıklıkta yalan söyleyen, delilsiz

¹⁴ Hamza Tekin, *Uyku ve Rüya* (Sakarya: Aşiyân Yayınları, 2001), 16.

¹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Sîrîn el-Basrî, *Müntehabü'l-keîâm fî tefsîri'l-ahlâm*, (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba’ati Mustafa el-Babî el-Halebî, 1940), 1/3. Bu konuyla ilgili şu rivayeti burada örnek verebiliriz: Halid b. Velid (r.a.), Resûlullah’a (s.a.s.) “Rüyamda korkuyorum.” dedi. Resûlullah’da (s.a.s.) şunları oku buyurdu: “Allah’ın gazabından, azabından, kullarının kötülüklerinden, şeytanların vesvesesinden ve benimle beraber bulunup bana zarar vermelerinden Allah’ın noksanlıktan uzak, tam ve üstün kelimelerine sığınırım.” İmam Mâlik, “Şi’r”, 9.

¹⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 3/647.

konuşan, güzel şeylerden bahsetmeyen, kâhin veya münecimlerin gördüğü rüyalar da yalan olarak değerlendirilmiştir.¹⁷

1.3. Rüyanın Mâhiyeti

Rüya, uyku esnasında meydana gelen ve bazen net, bazen karışık, bazen de huzur verici ya da korkutucu bir biçimde ortaya çıkan görsellerden oluşur. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu olgu, günümüzdeki araştırmalarla yeme içme gibi biyolojik bir ihtiyaç olarak tanımlanmıştır. Gizemli doğası sayesinde, rüyalar her zaman insanları etkilemiş ve büyük bir merak konusu olmuştur. İnsanlar, uyku sırasında gördükleri rüyaların ne anlama geldiğini her zaman merak etmiş ve bu konuda bilgi edinmek için rüya yorumcularına danışmışlardır. Yorumcuların verdikleri cevaplardansa, bazen olumlu, bazen de olumsuz tedbirler almış ve buna göre hareket etmişlerdir. Bu anlayış, geçmişten günümüze kadar süreklilik göstererek varlığını sürdürmüştür.¹⁸

Ebû Hâmid Gazzâlî'ye (öl. 505/1111) göre, “*rüya, uykuda insan ruhunun levh-i mahfûzla olan bağının geçici olarak açığa çıkmasıdır. Bu durumda, levh-i mahfûzda yer alan bazı bilgiler, insan kalbine yansır.*”¹⁹

İbn Haldûn'a (öl. 808/1406) göre rüya görmenin hakikati, insanın ruhunun, bir anlık bir durum içinde, gelecekteki olayların şekillerini görmesidir. Gerçekten de ruhani bir yapıya sahip olan insanın, ruhunun bulunduğu bu durumda, olayların şekilleri ona doğrudan yansiyarak mevcut olur. Ruhani olan her varlık için durum böyledir. İnsan ruhu, maddi dünyadan ve bedensel algılardan ayrıldığında, ruhani bir hal alır. Bu ruhani durum, uyku sırasında nefsin bir an için geçirdiği bir durumdur. Uyku anında, nefis, gelecekte olacak olaylar hakkında bazı bilgiler alır ve bu bilgiyi kendine özgü idrak araçlarıyla işler. Eğer alınan bilgi zayıf ve belirsizse, bu durumda hayal gücü devreye girer ve alınan bilgiyi netleştirmeye yardımcı olur. Böylece, rüya sembollerle, yani remzlerle yorumlanmaya ihtiyaç duyar. Ancak, eğer alınan bilgi oldukça güçlü ve netse, hayal gücü ve semboller devreye girmez ve rüya, olduğu gibi anlaşılır, dolayısıyla herhangi bir yoruma gerek kalmaz.²⁰

¹⁷ İbn Sirin, *Müntehabü'l-keîâm fî tefsîri'l-ahlâm*, 1/5.

¹⁸ Açıklan, “Rüyanın Mahiyeti ve Yorumlanması”, 171.

¹⁹ Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü ulûmi'd-din*, çev. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975), 4/903.

²⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, 1/295.

İslâm âlimleri ve müfessirler, rüya olgusunu genellikle ruhla bağlantılı olarak açıklarlar. İnsan hem bedeni hem de ruhu bir arada bulunduran bir varlıktır. Uykuda, bedeni hareketsiz olmasına rağmen, kişi sanki hareket ediyormuş gibi hissedebilir ve beş duyusu da aktifmiş gibi dış dünyadan bazı izlenimler alabilir. Bu hissiyat ve algılar, insanın ruhu sayesinde oluşur ve böylece rüya sırasında duyular ve hisler deneyimlenebilir.²¹

1.3.1. Rüya Allah'ın Görülmesi

Rüyanın mahiyeti bağlamında Allah'ın görülmesi meselesi, İslâm âlimleri arasında dikkatle ele alınan konulardan biridir. Tarih boyunca bu mesele hakkında farklı yorumlar yapılmış, özellikle rüyanın mahiyeti ve Allah'ın zatının idrak edilip edilemeyeceği hususunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bu bağlamda, sahâbeden gelen rivayetler ve İslâm düşünürlerinin yorumları, meselenin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Özellikle Abdullah b. Abbâs'ın (öl. 68/687) naklettiği bir hadis, bu konuda önemli bir referans olarak kabul edilir.

Abdullah b. Abbâs'ın rivayetine göre Hz. Peygamber: *“Rabbimi (rüyada) en güzel surette gördüm dedikten sonra şöyle buyurdu, Allah “Yüce melekler topluluğu ne hakkında tartışıyor?” dedi. Ben de “Yâ Rabbi! Sen daha iyi bilirsin.” dedim. Hz. Peygamber devamla, “O zaman avucunun içini, iki omzumun arasına koydu da ben soğukluğunu, göğüslerimin arasında hissettim. Bunun sonucu, göklerde ve yerde olan şeyleri bilmiş oldum.” buyurdu ve “Bunun gibi biz İbrahim'e kesin olarak bilenlerden olması için göklerin ve yerin engin büyüklüğünü de gösteririz.”²² Mealindeki âyeti okudu.”²³*

“Yukarıdaki hadiste geçen *“en güzel surette”* ifadesi iki şekilde anlaşılabilir:

1. Burada *“en güzel surette”* olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisidir. *Rüyada yüce Allah'ı görmesi, O'nun güzelliğini artırmıştır.*

2. Veya *“en güzel surette”* olan Allah Azze ve Celle'dir ve bununla, O'nun en güzel vasıfta olduğu, yani Hz. Peygamber'i (s.a.s.) en büyük ikram ve iltifatlarla karşıladığı kastedilmiştir. Hadiste geçen, *“Allah'ın, avuç içini Hz. Peygamber'in omuzları arasına koyması”* ifadesinden maksat da, o esnada Allah Azze ve Celle'nin,

²¹ Açıklıkın, “Rüyanın Mahiyeti ve Yorumlanması”, 172.

²² *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), En'am 6/75.

²³ Dârimî, “Rü'yâ” 12 (2195, 2196).

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) lütfettiği feyiz ve bereketlerdir. Nitekim insanlar arasında, bir büyük bir küçüğe lütufta bulunduğu, şefkat gösterdiği vakit onun sırtını sıvazlar. Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'ın bu feyiz ve bereketlerinin etkisini göğsünde duymuş ve onlar sayesinde gökler ve yerde olan şeyleri öğrenmiştir."²⁴

Âlimler, Allah Teâlâ'nın rüyada görülmesini mümkün ve caiz kabul etme konusunda görüş birliği içindedirler. Gazzâlî şöyle demiştir: "Onun (Peygamber'in) 'Beni gördü' sözünün anlamı, bedenimi ve cismanî varlığımı gördü demek değildir. Burada kastedilen, bir örneğin (misalin) görülmesidir ki bu örnek, nefsimde bulunan mananın ona ulaşmasını sağlayan bir araç olmuştur. Aynı şekilde, 'Beni uyanıklıkta da görecektir' sözüyle de bedenimi ve cismanî varlığımı görecektir demek istenmemiştir... Bu araç bazen hakiki, bazen hayali olabilir. Nefs ise hayal edilen örnekten (misalden) farklıdır. Görülen şekil, ne Hz. Peygamber'in ruhudur ne de zatıdır; bilakis, onun bir örneğidir (misalidir) ve hakikatte bir temsilî şekildir. Bunun gibi, bir kimse rüyasında Allah Teâlâ'yı gördüğünü söylerse, Allah'ın zatı şekil ve suretten münezzehe olduğu halde, O'nun bazı tanıtımları kula hissedilebilir bir örnek vasıtasıyla, ister nur ister başka bir şey şeklinde ulaşır. Bu örnek, Allah'ı tanıtmaya vasıtası olarak hakikidir. Bu yüzden rüya gören kişi, 'Rüyamda Allah'ı gördüm' dediğinde, bu sözle Allah'ın zatını gördüğünü kastetmez. Tıpkı başka şeyler hakkında da benzer şekilde konuşulduğu gibi."²⁵

Sonuç olarak rüyada Allah'ı görmek, O'nun hakiki zatını değil, kişinin anlayabileceği şekilde bir sembolle karşılaşmasıdır. Görülen şekilden ziyade mesaj önemlidir. Bu tür rüyalar kişisel ve manevi anlam taşır.

1.3.2. Rüyada Hz. Peygamber'i Görmek

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözleri ve uyarıları, İslâm toplumunda hem dinî uygulamaların hem de bireysel tutumların şekillenmesinde temel bir rol oynamıştır. Onun, isimlendirme, rüya ve hadis rivayeti gibi farklı alanlara dair yaptığı yönlendirmeler, Müslümanların bu konularda dikkatli ve sorumlu davranmaları gerektiğini göstermektedir. Aşağıda yer alan hadis, Hz. Peygamber'in ismi ve künyesiyle ilgili hassasiyetini ortaya koyarken, rüyada onun görülmesinin doğruluğuna ve bu konuda ortaya atılan iddiaların önemine de işaret etmektedir.

²⁴ Abdullah Aydın, *Sünen-i Darimî Tercümesi*, (İstanbul: Madve Yayınları, 1996), 4/428.

²⁵ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahihî'l-Buhârî*, (Mısır: Mektebetü's-Selefiyye, 1320-1390), 12/387.

Ayrıca, onun adına yalan uydurmanın dinî sonuçlarını açıkça belirterek, doğruluk ilkesini vurgulamaktadır.

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: *“Benim adımlı (kendimize yahut birbirinize) isim takınız, fakat künyemi (yani “Ebü’l-Kâsım” künyesini) takınmayınız. (Şu da bilinsin ki) her kim beni rüyada görürse, hakikatte beni görmüş olur. Zira şeytan benim suretime temessül edemez. Bir de her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın.”*²⁶ Müsned’de şöyle bir ilave vardır: Resûlullah şöyle buyurdu: *“Beni gören hakkı görmüştür.”*²⁷

Bu hadis, İmam Nevevî’nin (öl. 676/1277), Kâdî İyâz’ın (öl. 544/1149) ve diğer âlimlerin Hız. Peygamber’i (s.a.s.) rüyada görme meselesi üzerine yaptıkları yorumlarla doğrudan bağlantılıdır. İmam Nevevî bu konuda şunları aktarır: *“Kâdî İyâz şöyle der: Hız. Peygamber’i (s.a.s.) rüyasında gören kişinin onu gerçekten görmüş olduğu anlamına gelir. Eğer gördüğü suret, Peygamber’in bilinen sûretine uygun değilse, bu rüya bir yorum gerektirir. Ancak Nevevî, bu görüşü eleştirir ve şöyle der: Bu zayıf bir yorumdur. Doğru olan, Peygamber’in (s.a.s.) rüyada her şekilde hakiki olarak görüldüğüdür; ister bilinen suretinde, isterse farklı bir surette olsun.”* Kâdî İyâz’ın sözleri bu görüşle çelişmez. Aksine, onun sözlerinden anlaşılır ki, her iki durumda da Hız. Peygamber (s.a.s.) hakiki olarak görülmüş olur. Ancak bilinen surette görüldüğünde rüya yorumuna ihtiyaç duymaz; farklı bir surette görüldüğünde ise yorumu muhtaçtır. İmam Kurtubî (öl. 671/1273) ise şöyle der: *“Bu hadisin anlamı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları, hadisi zahiri anlamıyla alarak, Hız. Peygamber’i (s.a.s.) rüyasında gören kişinin onu hakikatte görmüş olduğunu savunmuştur. Bu görüş, aklın temel prensiplerine aykırıdır. Çünkü bu durumda, Peygamber’in sadece vefat ettiği surette görülmesi, aynı anda farklı yerlerde birden fazla kişinin onu görmesi mümkün olmamalıdır. Ayrıca bu, Hız. Peygamber’in (s.a.s.) mezarından çıkıp çarşıda dolaştığını, insanlarla konuştuğunu ve onlarla iletişim kurduğunu gerektirir. Böyle bir durumda, mezarının boş kalacağı ve ziyaret edilenin sadece bir mezar olacağı anlamına gelir. Bu gibi düşünceler, akıl sahibi hiç kimsenin kabul edemeyeceği yanlışlıklardır.”* Diğer bir grup ise, rüyada Hız.

²⁶ Buhârî, “İlm”, 38 (No. 110), “Edeb”, 109 (No. 5844), “Ta’bîr”, 10 (No. 6592-6596); Müslim, “Rü’yâ”, 10, 11, 12, 13; Tirmizî, “Rü’yâ”, 4 (No. 2276); İbn Mâce, “Ta’bîr-r-Rü’yâ”, 2 (No. 3900, 3901, 3902, 3903, 3904, 3905); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/318 (No. 2525), 6/23-24, 347 (No. 3559, 3798), 7/249, 331 (No. 4193, 4304), 12/513-514, 87-88 (No. 7553, 7168), 15/188, 296, 182-184 (No. 9324, 9488, 9316), 16/44, 115, 89-90 (No. 9966, 10109, 10055), 25/215 (No. 15880), 45/187 (No. 27208).

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37/291-292 (No. 22606).

Peygamber'i (s.a.s.) görmekte ilgili hadisin anlamını şöyle açıklar: "Peygamber'i, bilinen suretinde gören kişi gerçekten onu görmüştür. Farklı bir surette gören kişinin rüyası ise karışık bir rüya olur. Ancak bilinir ki, Peygamber rüyada bazen dünyadaki haliyle farklı bir şekilde görülür ve bu rüya yine de hakikat olarak kabul edilir." Eğer şeytan, Peygamber'in herhangi bir hali veya ona ait bir şey suretinde görünmeye kalkışsaydı, bu durum "Şeytan benim suretime bürünemez" hadisine aykırı olurdu. Bu nedenle Peygamber'in rüyada görülmesi, ona ait bir şeyin görülmesi veya ona izafe edilen herhangi bir şeyin görülmesi, şeytandan uzak tutulmuş bir durumdur. Bu, Peygamber'in saygınlığına daha uygun ve masumiyetine daha layık bir durumdur; çünkü o, uyanıklıkta şeytandan korunmuştur. Bu hadisin doğru yorumuna göre, maksat, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görmenin hiçbir durumda geçersiz veya karışık rüyalar (اضغاث أحلام) olmadığını, aksine bizzat hakikat olduğunu ifade etmektir. Kişi, Peygamber'i kendi bilinen suretinde görmese bile, o suretin meydana gelmesi şeytandan değil, Allah'tandır. Bu görüş, Kâdî Ebû Bekir b. Tayyib (öl. 403/1013) ve diğerlerinin açıklamalarıyla desteklenmiştir. Peygamber'in, "Gerçekten hakikati görmüştür" buyurması, kişinin Allah tarafından ona bildirilmek istenen bir hakikati gördüğünü ifade eder. Eğer görülen rüya zahir anlamında anlaşılırsa, bu doğrudan kabul edilir. Ancak rüya zahirine uygun değilse, onun tevil edilmesi için çaba sarf edilmelidir. Böyle bir rüya kesinlikle ihmal edilmemelidir. Çünkü bu rüya ya bir hayır müjdesi ya da bir kötülükten sakındırmadır. Bu, ya rüyayı gören kişiyi korkutmak ya da onu günahlardan uzaklaştırmak içindir. Aynı zamanda, rüya sahibini dini veya dünyevi hayatında gerçekleştirecek bir hükme dair uyarmak için olabilir. Gazzâlî şöyle: "Peygamber'in (s.a.s.) 'Beni gördü' sözünden kasıt, bedenimi ve cismimi gördüğü değil, bir örnek/misal gördüğü, bu misalin benim gönlümdeki manayı ona aktaran bir araç hâline geldiğidir. Yine 'Uyanıklıkta da beni görecektir' sözünden kasıt, bedenimi ve cismimi göreceği değildir. Bu araç bazen hakiki, bazen hayalî olabilir; fakat özü itibarıyla o hayal edilen misal benim ruhum veya şahsım değildir. Aksine, kesin olarak bir örnektir." "Bu durum, rüyada Allah'ı gördüğünü söyleyen bir kişi için de benzerdir. Allah'ın zatı şekil ve suretten münezzehtir. Ancak kullarına olan tanıtımı, bir ışık ya da başka bir maddi misal gibi hissedilir bir aracıyla gerçekleşir. Bu misal, tanıtımda bir aracı olma açısından gerçektir. Böylece rüya gören kişi, 'Rüyamda Allah'ı gördüm' dediğinde, bu diğer varlıklar için kullandığı gibi 'Allah'ın zatını gördüm' anlamına gelmez." dedi. Abdülkerim el-Kuşeyri'nin (öl. 465/1072) bu konudaki görüşü şu şekildedir:

“Peygamber’in (s.a.s.) rüyada farklı bir vasıfla görülmesi, onun gerçekten o olmadığını göstermez. Çünkü bir kişi Allah’ı, O’nun yüce zatına yakışmayan bir şekilde görse ve aynı zamanda Allah’ın bundan münezzeh olduğunu bilse, bu onun Allah’ı gördüğüne zarar vermez. Bu tür rüyaların bir yorumu olabilir. Nitekim Vâsîfî (öl. 320/932) şöyle der: ‘Rüyasında Allah’ı yaşlı bir adam olarak gören bir kişi için bu, rüya görenin vakur bir kimse olduğuna işarettir.’”²⁸

İslâm kültüründe rüyada Hz. Peygamber’i görmek hadislerle sabittir. Yezîd Fârisî’nin rüyada gördüğü ve İbn Abbas ile paylaştığı bu durum, Hz. Peygamber’in fizikî özelliklerini ve rüyaların doğruluğunu göstermektedir.

Yezîd Fârisî: “Mushaf yazarlardan biriydim. İbn Abbas’ın (Basra valiliği) zamanında Resûlullah’ı rüyamda gördüm. İbn Abbas’a: “Rüyamda Resûlullah’ı gördüm” dediğimde, İbn Abbas: “Nebi, “Şeytan benim suretime giremez. Onun için beni rüyasında gören kişi gerçekten de görmüş gibidir” buyururdu” karşılığını verdi ve: “Rüyanda gördüğün bu kişinin nasıl biri olduğunu anlatır mısın?” diye sordu. “Evet! Kilo ve boy olarak normal olan birini gördüm. Beyaza yakın bir esmerliği vardı. Yuvarlak ve güler yüzlü, sürme gözlüydü. Sakalları boğazını kapatacak kadar da gür ve uzundu” karşılığını verdiğimde, İbn Abbas: “Şayet onu canlı olarak görseydin bundan daha fazla anlatamazdın” dedi.”²⁹

Ebû Hüreyre’nin (öl 58/678): “Resûlullah (s.a.s.): “Beni rüyasında gören kişi gerçekten de görmüş gibidir. Çünkü şeytan benim suretimi alamaz” buyurdu” dediğini işittim. Aynı hadisi İbn Abbas da bana aktarınca ona: “Ben Resûlullah’ı (s.a.s.) rüyamda gördüm” dedim. İbn Abbas: “Gerçekten gördün mü?” diye sorunca: “Evet, vallahi gördüm” dedim ve yürüyüşü ile beden özelliklerinde Hasan b. Ali gibi olduğunu söyledim. İbn Abbas: “Evet, Hasan ona benzerdi” dedi.”³⁰

Bu hadis, sahâbe arasında Hz. Peygamber’i (s.a.s.) rüyada görme konusunun nasıl anlaşıldığını ve değerlendirildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Hadisin başında yer alan “Beni rüyasında gören gerçekten de beni görmüştür. Çünkü şeytan benim suretime giremez” bölümü, Hz. Peygamber’i rüyada görmenin diğer rüyalardan farklı bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Ebû Hüreyre ve İbn Abbas’ın aynı hadisi söylemesi, rivayetin sahâbe arasında yaygın olduğunu

²⁸ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî bi-şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, 12/384-388.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/388-389 (No. 3410).

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14/200-201 (No. 8508).

göstermektedir. Rivayetin devamında, bir kişinin Hz. Peygamber'i rüyada gördüğünü söylemesi üzerine İbn Abbas'ın "Gerçekten gördün mü?" diye sorması, sahâbenin rüyaları sorgulayıcı ve teyit edici bir yaklaşımla ele aldığını göstermektedir. Bu kişi, rüyasında gördüğü Peygamber'in yürüyüşünü ve fiziksel özelliklerini Hz. Hasan'a benzettiğinde, İbn Abbas'ın "Evet, Hasan ona benzerdi" şeklinde cevap vermesi, Hz. Peygamber'in görünümüne dair bilgilerin, sâhabe arasında korunduğunu ortaya koymaktadır. Bu örnek, Hz. Peygamber'i rüyada görmenin yalnızca kişisel bir deneyim olmadığını, aynı zamanda sahâbe içinde belirli ölçütlerle değerlendirilen bir olay olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca bu durum, rüyaların her zaman sembolik anlamlar taşımadığını; bazı rüyaların doğrudan gerçeklik taşıyabileceğini de ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, rüyalarda görülenlerin her zaman bir anlam taşıdığı ve bu nedenle dikkatle değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Rüyada görülen her unsurun manevi bir boyutu olabilir; bazen bir uyarı, bazen ise bir müjde niteliği taşıyabilir. Özellikle Hz. Peygamber'i (s.a.s.) içeren rüyalar, sıradan bir düşünce olarak görülmemeli; bu tür rüyalar derinlemesine düşünülmeli ve sağlıklı bir dini yorum çerçevesinde ele alınmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

RÜYANIN BİLGİ DEĞERİ

Rüyalar, tarih boyunca birçok dinî ve mânevi gelenekte hakikatin bir yansıması olarak kabul edilmiş, ilahi mesajların ve bilinmeyen gerçeklerin bir kaynağı sayılmıştır. Peygamberler ve sâlih kimseler aracılığıyla aktarılan birçok örnekte, rüyaların geleceğe dair işaretler taşıdığı, kişiyi uyardığı veya hakikati keşfetmeye vesile olduğu görülmektedir. Bu nedenle rüyalar, bazı âlimler ve mutasavvıflar tarafından bilgi kaynağı olarak değerlendirilmiş ve delil olarak kabul edilmiştir.

2.1. Kur'an'da Rüya

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar, sadece tarihsel olayları aktarmakla kalmaz; aynı zamanda ilahî hikmetleri ve insan davranışlarına yönelik evrensel mesajları da içerir. Bu bağlamda, rüya olgusu da Kur'an'da özel bir yere sahiptir. Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Mısır hükümdarının rüyaları, sadece bireysel tecrübeler değil, aynı zamanda vahiy dışı ama ilahî yönlendirme içeren haberler olarak değerlendirilmiştir. Rüya ve onun tabiri Kur'an'da yer alan bazı kıssaların temel unsurlarından biridir. Bu yönüyle rüya, gaybî bilgiye ulaşmanın ve gelecekteki ilahî planı anlamının bir aracı olarak sunulmuştur. Kur'an'da kullanılan "ta'bîr", "te'vîl" ve "iftâ" gibi kavramlar, rüya tabirinin sıradan bir yorum faaliyeti değil; bilgi, basiret ve hikmet gerektiren bir ilim olduğunu ortaya koyar.

Kur'an-ı Kerim'de, "*Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Mısır hükümdarının gördüğü rüyalarla ilgili farklı kıssalar yer almaktadır. Ayrıca, Feth Sûresi'nde, Resûl-i Ekrem'in bir rüyasının doğruluğuna ve gerçekleşeceğine dair bir işaret bulunur. Kur'an, rüyaların yorumlanmasıyla ilgili çeşitli kavramlar kullanır. Bunlar arasında "ta'bîrü'r-rü'yâ", "te'vîlü'r-rü'yâ", "te'vîlü'l-ahlâm", "te'vîlü'l-ehâdîs" gibi ifadeler yer alırken, "iftâ" (hüküm verme) kelimesi de bu bağlamda kullanılır. Hz. Yusuf'a rüyaların doğru şekilde tabir edilmesi öğretilmiş ve bu bilgiler doğrultusunda, Hz. İbrahim, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf, gördükleri rüyaların anlamlarını doğru bir şekilde çözmüşlerdir. Örneğin, Hz. İbrahim'in rüyasında*

oğlunu kurban etmesi gerektiği bildirilmiş³¹, Hz. Yusuf'un rüyasında ise on bir yıldız, ay ve güneşin ona secde ettiğini görmesi, onun ileride peygamberlik mertebesine yükseleceğinin bir işareti olmuştur.³² Bunun yanı sıra, Hz. Yusuf, Mısır'daki hapisane hayatında, kendisiyle aynı cezaevinde olan iki gencin ve Mısır hükümdarının rüyalarını da doğru bir şekilde tabir etmiş ve her iki kişiye de anlamlı açıklamalarda bulunmuştur.³³ Bedir öncesinde Resûlullah, düşmanlarının sayısını

³¹ Âyeti kerîme de: "Artık o oğul İbrahim'in yanında koşmak çağına erişince (babası): Oğulcuğum, ben seni rüyamda boğazlıyorum görüyorum! Bak artık ne düşünürsün? dedi. Oğul: Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın, dedi. Vaktaki bu suretle ikisi de (Allah'ın emrine) ram oldular, (İbrahim) onu almı üzere yıktı. Biz ona: Yâ İbrâhim, rüyana sadâkat gösterdin. Şüphesiz ki, biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız; diye nida ettik..." (Saffât 102-105). Mucâhid: "Esemâ", "İkisi de emir olundukları işi kabul edip boyun eğdiler"; "Ve tellehâ" da "Onun yüzünü yere koydu" demektir, demiştir. Buhârî, "Ta'bir", 7.

³² Âyeti kerîme de: "Bir vakit Yûsuf, babasına: Babacığım, gerçek ben rüyamda on bir yıldızla Güneş'i ve Ay'ı gördüm. Gördüm ki, onlar bana secde edicilerdir" demişti. (Babası Ya'kûb) dedi ki: Oğulcuğum, rüyayı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır. Rabbin seni öylece (rüyada gördüğün gibi) beğenip seçecek, sana rüya tabirine ait bilgi verecek, sana karşı da, Ya'kûb hanedanına karşı da nimetlerini -daha evvel ataların İbrahim'e ve İshâk'a tamamladığı gibi- tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin her şeyi bilendir, tam hüküm vehikmet sahibidir" (Yûsuf 4-6). Ve yine Yüce Allah'ın şu kavli: "Yûsuf babasını ve anasını tahtının üstüne çıkarıp oturttu. Hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. Yûsuf dedi ki: 'Ey babam, işte bu, evvelce gördüğüm rüyanın gerçekleşmesidir. Gerçek, Rabbin onu doğru çıkardı. Bana iyilik etti. Çünkü beni zindandan çıkardı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra da O, sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki, Rabbin dileyeceği şeyleri çok güzel, çok ince tedbir edendir. Hakkıyla bilen tam hikmet sahibi olan O'dur. Yâ Rab, Sen bana mülk (ve saltanat) verdin ve sözlerin tevlini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan, Sen dünyada da, ahirette de benim velim, yardımcısın. Benim canımı müslüman olarak al. Beni Salihlere kat" (Yûsuf 100-101). Buhârî, "Ta'bir", 6.

³³ Âyeti kerîme de "Onunla beraber zindana iki de delikanlı girdi. Bunlardan biri: 'Ben rüyamda kendimi şarap sıkıyor gördüm' dedi. Öbürü de: 'Ben de rüyamda kendimi, başımda ekmeğe götürüyor, kuşlar da ondan yiyor gördüm' dedi. 'Bize bunun tabirini haber ver. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz'. Dedi ki: 'Size rızıklanacağınız bir taam gelecek oldu mu, ben size muhakkak onun ne olduğunu, size gelmezden evvel haber veririm. Bu, Rabbin bana öğrettiği ilimlerden. Çünkü ben Allah'a inanmaz bir kavmin dinini -ki onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir- terk ettim. Atalarım İbrahim'in, İshak'ın, Ya'kûb'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak tutmamız bizim için (doğru) olmaz. Bu (tevhid) bize ve insanlara Allah'ın lütfu ve inayetidir. Fakat insanların çoğu (buna karşı) şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık birçok düzme tanrılar mı hayırlıdır? -Fudayl b. İyâd da burada tâbilerinden bazısına şöyle demiştir: Yâ Abdallah!- Yoksa hepsine ve her şeye Gâlib ve Kahhâr olan bir tek Allah mı? Sizin O'nu bırakıp taptuklarımız kendinizin ve atalarınızın takmış oldukları kuru adlardan başkası değildir. Allah bunlara hiçbir burhan indirmemiştir. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. O, kendisinden gayrine ibadet etmemenizi emreylemiştir. Doğru din, işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ey zindan arkadaşlarım (rüyalarınıza gelince): Biriniz efendisine şarap içirecek, diğeri ise asılıp tepesinden kuşlar yiyecektir. İşte hakkında fetva istemekte olduğunuz mesele (böylece) olup bitmiştir. Bu ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye: "Beni efendinin yanında an" dedi. Fakat şeytan, efendisine anmayı ona unutturdu da (bu yüzden Yûsuf) daha nice yıllar zindanda kaldı. (Bir gün Mısır) hükümdar: "Ben rüyamda yedi zayıf ineğin yemekte olduğu yedi semiz inekle, yedi yeşil başak ve diğer yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler, eğer rüya ta'bir ediyorsanız, benim bu rüyamı da çözün" dedi. Onlar da: 'Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin ta'birini bilici kimseler değiliz' dediler. Zindandan iki arkadaştan kurtulana, nice zaman sonra (Yusuf'u) hatırladı da: 'Ben size onun tabirini haber vereyim, hemen beni gönderin' dedi. (Zindana gidip:) 'Yûsuf, ey çok doğru sözlü: Kedisini yedi arık inek yemekte olan yedi semiz inekle, yedi yeşil başak ve diğer yedi kuru başak hakkında bize bir fetva ver! Ümit ederim ki, insanlara (isabetli cevabınla) dönerim. Belki bu suretle onlar (senin yüce kadrini) bilirler!' dedi. Yûsuf: 'Yedi sene âdetiniz üzere ekin. Yiyeyeğiniz az bir miktar hâriç olmak üzere, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, (tohumluk için)

rüyasında daha az görmüş, Hudeybiye’de ise Müslümanların Mekke’ye gireceğine dair bir rüya görmüş ve bu rüya, bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), mûcize talepleri karşısında Bedir ya da Mekke’nin fethi gibi olaylardan önce gördüğü rüyaları örnek göstererek, bu talepleri yanıtlamıştır.³⁴

Kur’an’daki rüya kıssaları ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatında gerçekleşen rüyalar, İslâm düşüncesinde rüyanın ne denli derin ve işlevsel bir anlam taşıdığını göstermektedir. Hz. Yusuf’un rüyaları tabir etme yeteneğiyle toplumda etkin bir konuma gelmesi, rüyanın sadece bireysel bir tecrübe değil; toplumsal ve siyasi olaylara yön veren bir ilahî araç olabileceğini göstermektedir. Benzer şekilde, Hz. Peygamber’in Bedir Savaşı öncesinde düşmanı az görmesi veya Hudeybiye’de müminlerin Mekke’ye gireceklerini haber veren rüyası, bu ilahî yönlendirmenin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Rüya burada bir mucize ya da gayb bilgisi değil, Allah’ın kullarına lütfettiği basiretli bir ön bilgilendirme işlevi görmektedir. Bu örnekler, rüyanın İslâm geleneğinde hem birey hem de toplum için anlam taşıyan, değerli bir bilgi kaynağı olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple, rüyalar ve onların yorumu, sadece bireysel yorumlara bırakılmamış, peygamberler ve seçkin kullar aracılığıyla şekillenen bir ilim dalı olarak görülmüştür.

2.2. Rüyanın Peygamberliğin Bir Cüzü Oluşu

Rüya, insanlık tarihi boyunca bilinmezliği ve derin anlamlarıyla dikkat çeken bir olgu olmuştur. Özellikle İslâm düşüncesinde rüya, ilahi hikmetin bir tezahürü ve mesajların bir aracı olarak değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hadislerinde rüya, peygamberliğin bir parçası olarak tarif edilmiştir. Bu bağlamda, rüyanın nübüvvet ile olan ilişkisi, onun doğruluğu, farklı dereceleri ve anlam derinliği İslâm âlimlerinin üzerinde titizlikle durduğu konular arasında yer alır. İslâm âlimlerinin rüya ve peygamberlik hakkındaki yorumlarını ele alarak, bu kavramların insan hayatındaki yerini ve önemini irdeleyeceğiz.

Hz. Peygamber’den (s.a.s.) aktarılan hadisler, rüyanın peygamberliğin yirmi altıda biri, kırkta,³⁵ kırk beşte, kırk altıda biri³⁶ veya yetmişte biri³⁷ olduğunu ifade

saklayacağınızdan az bir miktar hâriç olmak üzere, önceden biriktirdiklerinizi yiyip götürecektir. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, insanlar onda yağmura kavuşturulacak ve onda sıkıp sağacaklar!’ dedi. Bunu duyan padişah: ‘Onu bana getirin!’ dedi. Bunun üzerine ona elçi gelince: ‘Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların zoru neydi, kendisine sor. Şüphe yok ki, benim Rabbim, onların fendini hakkıyla bilicidir’ dedi’’ (Yûsuf 36-50).” Buhârî, “Ta’bir”, 9.

³⁴ Çelebi, “Rüya”, 35/306-307.

³⁵ Tirmizî, “Rü’yâ”, 6 (No. 2278).

eder. Bu farklı oranlar, rüyaların doğruluğu, açıklığı ve saflığı açısından derecelendirilmiştir. İmam Nevevî, bu rivayetlerden en meşhur olan üçünü tercih etmiş ve sıralama yapmıştır: “*Rüya nübüvvetin kırk altıda biridir*”, “*kırk beşte biridir*” ve “*yetmişte biridir.*” Ebû Ca’fer Taberî (öl. 310/923) ise bu farklılıkları, rüyayı gören kişilerin durumlarıyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Ona göre, sâlih bir müminin rüyası kırk altıda bir, fâsık birinin rüyası ise yetmişte bir olarak değerlendirilir.”³⁸ Rivayetlerdeki farklı oranlar, rüyanın nübüvvetle olan ilişkisinin, kesin ve sabit olmadığını, kişiye ve rüyanın içeriğine göre değişiklik taşıyabileceğini göstermektedir. İmam Nevevî, en yaygın olanına göre sıralama yaparken, Taberî ise rüyayı görenin haliyle ilişkilendirme yapmıştır. Anlaşılmaktadır ki rüyanın anlamı, kişinin haline ve rüyanın değerine göre farklılık gösterebilmektedir.

İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449) de bu rivayetleri zikrettikten sonra en doğru oranın, kırk altıda bir olduğunu ve ardından yetmişin geldiğini belirtmiştir. Rüyanın nübüvvetin bir parçası olduğu konusu, bazı açılardan tartışmalı bir meseledir. Çünkü nübüvvet, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatıyla sona ermiştir. Bu duruma şöyle bir açıklama getirilmiştir: Eğer bir rüya doğrudan Hz. Peygamber’den gelen bir haber niteliğinde ise, gerçekten nübüvvetin bir parçasıdır. Ancak eğer rüya başkalarından kaynaklanıyorsa, bu durumda sadece mecazi bir anlamda peygamberlikle ilişkilendirilebilir. Ebû Süleyman el-Hattâbî’ye (öl. 388/998) göre, rüya nübüvvetin doğrudan bir devamı değildir; ancak peygamberlik gibi, içinde yalan bulunmayan ilahî bir haber niteliği taşıyabilir. İbn Battâl el-Kurtubî (öl. 449/1057) da benzer şekilde, rüyanın Allah’tan gelen bir bilgi olduğunu ve peygamberliğe doğruluk yönüyle benzediğini belirtmiştir. Yani, rüya her ne kadar bir vahiy olmasa da, ilahî bir mesaj içerebilir. Ebû Abdillâh el-Mâzerî (öl. 536/1141) ise rüyanın, peygamberliğin tamamlayıcı bir unsuru değil, sadece gaybî haberlerle ilgili bir yönü olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, peygamberliğin asıl amacı gaybî haber vermek değil, ilahî emirleri insanlara ulaştırmaktır. Dolayısıyla rüyada görülenler, kesinlik arz eden bir bilgi olarak değil, ancak bir işaret olarak değerlendirilmelidir. Peygamberlerin gayb hakkında verdiği haberlerin tamamı doğrudur ve mutlaka

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/410 (No. 9656), 16/269 (No. 10430), 37/370-371, 394 (No. 22697, 22698, 22722).

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/71, 196 (No. 2894, 3071), 8/306 (No. 4678), 9/118 (No. 5104), 10/209-210, 27 (No. 6009, 6035), 14/199 (No. 8506).

³⁸Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, (Beyrut: Daru-İhyai’t-Türâsi’l-Arabî, 1392), 15/21.

gerçekleşir. Ancak bu konuda belirtilen özel oranlar ve sayılar, Allah'ın peygamberine bildirdiği bir bilgi olup, herkesin erişebileceği bir bilgi değildir.³⁹ Âlimlerin açıklamalarından anlaşılmaktadır ki, rüya vahiy gibi kesin bilgi içermez ama ilahi bir işaret değeri taşıyabilir. Âlimler, rüyaya hem önem atfetmişlerdir hem de temkinli yaklaşmışlardır.

Hız. Peygamber (s.a.s.), kendisinden sonra peygamberlikten geriye sadece mübeşşirâtın, yani müjdeli rüyaların kaldığını bildirmiştir. Bu, kişinin kendisinin gördüğü ya da bir başkası tarafından onun için görülen sâlih rüyadır. Hadiste belirtilen oranlar –yirmi altıda bir, kırk altıda bir, yetmişde bir– rüyanın doğruluk derecesine ve açıklığına göre farklılık gösterebilir. Bu oranlar, bazı âlimlere göre peygamberlerin rüyalarıyla ilgilidir. Her peygamberin rüyası, onun peygamberlik vasfının belirli bir oranını oluşturur. Kimisinin rüyası peygamberliğinin yirmi altıda biri, kimisinin kırk altıda biri, kimisinin ise yetmişde biridir. Bu görüş, hadisin lafzına en uygun olan ve en açık görüştür. Allah en doğrusunu bilir. Peygamber olmayanların rüyalarına gelince, bunlar bazen doğru, bazen yanlış olabilir. Ancak bir rüyanın gerçekten doğru olup olmadığı, gerçekleştiğinde kesinleşir. Peygamberlerin rüyaları ise tamamen vahiy olduğu için kesin olarak doğrudur. Örneğin, Hız. İbrahim'in (a.s) rüyası buna örnektir. Ancak peygamber olmayan kişi, böyle bir rüya görüp bunu uygulamaya kalksa, akıl ve muhakeme yetisini kaybetmiş, hatta fâsık ya da alaycı biri olarak değerlendirilebilirdi. Bir kâfirin rüyası da doğru çıkabilir, ancak bu, peygamberliğin bir parçası veya mübeşşirât kapsamında değerlendirilmez. Böyle bir rüya, en fazla bir uyarı ya da ibret niteliği taşıyabilir.⁴⁰

“Bazı âlimler, peygamberliğin belirtilen oranlarla ifade edilmesini şöyle açıklamışlardır: Resûlullah (s.a.s.), vahyin başlangıcından vefatına kadar toplam yirmi üç yıl peygamberlik yapmış, bunun on üç yılını Mekke'de, on yılını Medine'de geçirmiştir. Vahyin ilk altı ayı boyunca kendisine rüyalar aracılığıyla bildirim yapılmıştır ki bu, yarım yıl eder ve peygamberliğin kırk altıda birine tekabül eder. Bazı âlimler ise, bu durumun rüyanın peygamberlikle bağlantılı olduğunu, ancak peygamberlikten geriye kalan bir unsur olmadığını ifade etmiştir. Başka bir görüşe göre ise, rüya, peygamberlik ilminin bir parçasıdır ve bu ilim, Resûlullah'dan (s.a.s.) sonra bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Ancak, peygamberlik kendisiyle sona

³⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 12/363-364.

⁴⁰ Ebû Muhammed Âlî b. Ahmed b. Saïd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Fasl fi'l-milal ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*, (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1431), 5/14.

ermiştir. Bu anlayış, Hz. Peygamber'in şu hadisiyle de uyumludur: 'Peygamberlik sona erdi, ancak mübeşşirât kaldı. Sâlih rüya, Müslüman'ın gördüğü ya da onun için görülen rüyadır.'"⁴¹

Rüya, İslâm düşüncesinde derin bir anlam ve hikmet taşır. Hz. Peygamber'in hadislerinde, rüyanın peygamberliğin bir parçası olarak ifade edilmesi, onun ilahi bir mesaj taşıma potansiyelini vurgular. Ancak bu durum, rüyanın peygamberliğin tamamen bir devamı olduğu anlamına gelmez. Rüya, ilahi hikmetin bir tezahürü, müminler için bir müjde veya uyarı aracı olarak değerlendirilir. Bu yönüyle rüya, insanın manevi yolculuğunda bir rehber ve ilham kaynağıdır. Peygamberlerin rüyaları vahiy olarak kesin doğruluk taşırken, diğer insanların rüyaları gerçekleşene kadar bir kesinlik taşımaz. Bu bağlamda, rüyanın İslâm düşüncesindeki yeri ve önemi, onun manevi anlamını ve insan hayatındaki etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Allah'tan gelen her doğru haber gibi, rüya da insan için bir yol gösterici ve hikmet vesilesi olabilir. Rüyanın bu eşsiz konumu, İslâm'ın manevi boyutunu derinleştiren önemli bir unsur olarak değerlidir.

2.3. Rüyanın Delil Olması

Rüyanın delil olmasını kabul edenler genellikle mutasavvıflardır. Aşağıda zikredeceğimiz isimlerde bunu göstermektedir. Mutasavvıflar, rüyayı sadece kişisel bir tecrübe olarak görmeye kalmayıp, aynı zamanda kalbin ve ruhun derinliklerinden gelen ilahi bir işaret, manevi bir rehberlik kaynağı olarak da değerlendirmişlerdir. Onlara göre, özellikle hakiki ve sâdik rüyalar, bireyin manevî yolculuğunda önemli bir yere sahiptir ve bazı durumlarda gerçekliğe dair güvenilir bir delil olarak kabul edilir. Bu anlayış, tasavvufî düşüncenin rüyaya yüklediği ilmi bir değeri ortaya koymakta ve rüyanın sıradan bir hayalden öte, ilahi muradın yansımaları olabileceği fikrini desteklemektedir.

*"İlk zahidler ve sufilerden itibaren rüya, tasavvufta önemli bir mesele ve manevi bilgi kaynağı olarak kabul edilmiştir. Peygamberlerin gördüğü rüyalar vahiy niteliği taşırken, takva sahibi müminler ve velilerin rüyaları ilham olarak değerlendirilmiştir."*⁴²

⁴¹ Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî el-Büstî, *Meâlimü's-Sünen*, nşr. Muhammed Rağîb Tabah (Haleb: Matbaatü'l-İlmiyye, 1932), 4/139.

⁴² Süleyman Uludağ, "Rüya (Tasavvuf)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/309.

Kuşeyrî'ye göre “Rüya bir nevi keramettir; mahiyet olarak kalple ilintilidir, kalbe gelen hatır (mânevî hitap) ve muhayyile ile tasavvur edilen bir haldir; uykuda bütün his ve şuur hallerinin tamamen yok olmadığı bir sırada görülür. Rüya, insanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yoluyla idrak edilmesidir. İnsan uyuduğu zaman beş duyu organı ile maddî âleme ait şeyleri his ve idrak etme kabiliyeti kendisinden gider; duyulur ve zorunlu bilgilerle meşgul olan muhayyile ve tasavvur melekesi kendisini bu gibi şeylerden sıyrır. Uyandıği zaman rüyada gördüğü hallerin uyanık iken müşahede ile hissettiği duyulur ve zorunlu bilgilere nazaran zayıf olduğunu görür. Bir şeyi uyanık iken görmekle rüyada görmek arasındaki fark gün ışığında görmekle lamba ışığında görmek arasındaki farka benzer.”⁴³ Kuşeyrî, rüyayı, kalpte oluşan ve ilahi ilhamla şekillenen manevî bir hâl olarak görmektedir. Bu hâl, duyuların değil, kalbin ve hayal gücünün çalışmasıyla ortaya çıkar. Rüyalar, maddi gerçeklikten daha zayıf ama tamamen uydurma olmayan bir düzlemde meydana gelir. Bu yüzden doğru rüyalar, özellikle sâlih kişilere ait olanlar, keramet gibi özel bir değere sahiptir.

İbn Hacer el-Askalânî ise, Rüyanın delil olması hakkında şöyle demiştir: “Rüya konusunda insanlar üç sınıftır: a) Peygamberler: Onların rüyalarının tamamı doğrudur. Çoğunluğu açıktır; bazen tabir edilmeye ihtiyaç duyulabilir. b) Sâlihler: Bunların rüyaları genellikle doğrudur. Fakat anlaşılması için tabir edilmeye ihtiyacı vardır; bazen tabir edilmeye ihtiyaç duyulmayacak kadar açık olabilir. c) Bunların dışındakiler: Böyle kimselerin rüyaları doğru olabileceği gibi, olmayabilir de. Bunlar da üç kısımdır: 1) Durumu kapalı olanlar: Bunların rüyasının doğru olup olmaması eşittir. 2) Fâsıklar: Böylelerinin rüyaları çoğunlukla doğru değildir; çok az doğru çıkabilir. 3) Kâfîrler: Bunların rüyalarında doğruluk oranı ise, yok denecek kadar az; çok nadirdir.”⁴⁴ İbn Hâcer'e göre rüyaların doğruluğu, onu gören kişinin iman, takva ve sâlihliğiyle doğru orantılıdır. Rüyalar bazen doğru bilgi içerebilir, ama her zaman dini delil olmaz. Özellikle Peygamber rüyaları hariç, diğer rüyaların çoğu yoruma açık ve kişiye özel tecrübelerdir.

Mutasavvıf kimliğine istinaden Gazzâlî, manevi bilgiye sahip kişilerin, Allah'ın gizli sırlarını keşfetme yeteneğine sahip olduğunu ve bunun bazen ilham, doğru rüyalar ya da manevi gözlemlerle gerçekleştiğini vurgular. Akıl yoluyla her

⁴³ Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdîmelik el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdulhalim Mahmud, Mahmud b. Şerif (Kahire: Darü'l Maarif, ts.), 2/559-560.

⁴⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 12/362.

şeyi anlamının mümkün olmadığına dikkat çeker. Ayrıca, manevî gerçekleri inkâr etmenin, Allah'ın dostlarını, peygamberleri ve mucizeleri inkâr etmekle aynı olduğunu, bu nedenle bunun dinî açıdan tehlikeli olduğunu ifade eder. Bu sebeple, Gazzâlî, manevî bilgi ve keşiflerin, bilginin kaynağı olarak önemsenmesi gerektiğini vurgular.⁴⁵ Gazzâlî, manevî yollarla gelen bilgilerin (rüya, ilham, keşif) gerçek ve önemli olduğunu savunur. Sadece akla güvenmek, insanı eksik bilgiye mahkûm eder. Kalbi arınmış kimseler, Allah'ın sırlarına daha çok yaklaşabilir.

Mesela tasavvuf ehli, rüya yoluyla hadis alınmasının ve bu hadislerin doğruluğunun belirlenmesinin mümkün olduğunu savunmuştur. Ebu Talib el-Mekkî (öl. 386/996), İbnü'l Arabî (öl. 638/1240), Sadreddin el-Konevî (öl. 673/1274), Ahmed Bîcân (öl. 870/1466), Şar'ânî (öl. 973/1565), İbn Hacer el-Heytemî (öl. 974/1567), Abdülaziz Debbâğ (öl. 1132/1720) ve Aclûnî (öl. 1162/1749) gibi âlimler, hadislerin rivayetinde rüyanın da bir bilgi kaynağı olarak kabul edilebileceğini ifade etmişlerdir.⁴⁶ Bu âlimler, hadislerin anlaşılmasında ve doğruluğunun tespitinde yalnızca sened zincirine bağlı kalmayıp, rüya, keşif, yakaza, insilah ve ilham gibi unsurları da bilgiye ulaşmanın yolları arasında kabul etmişlerdir.⁴⁷ İbnü'l Arabî ve İsmail Hakkı Bursevî (öl. 1137/1725) gibi mutasavvıfların, bazı hadisleri muteber kaynaklarda yer almasa bile keşfen, rüya yoluyla ya da doğrudan yaşantılarıyla doğruladıkları iddia edilmektedir.⁴⁸

Bursevî'ye göre, keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilgi, nakil yoluyla aktarılandan daha sağlam olabilir. Ona göre, keşifte herhangi bir yanılma ya da hayal söz konusu değildir; tam aksine, kesinlik ve hakka'l-yakîn hâkimdir. Hadis âlimleri bir rivayeti sened zinciriyle aktarırken, keşif ehli doğrudan Hz. Peygamber'den aldığı bilgiyi ifade eder. Bir bilginin isnadının bilinmemesi, onun gerçekte var olmadığını göstermez. Hatta keşif gerçekten sahihse, en sağlam kaynak hâline gelir; çünkü burada yanılma veya vehim bulunmaz.⁴⁹

İbnü'l Arabî de hadis âlimlerinin sahih kabul etmediği “Kendini bilen, Rabbini bilir” sözü hakkında farklı bir görüş ortaya koymuştur. İbn Teymiyye (öl.

⁴⁵ Gazzâlî, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, 1/206-207.

⁴⁶ İbrahim Paçacı, “Rüya'nın Delil Değeri ve İstihâre”, *Dini Araştırmalar* 19/48 (Ocak-Haziran 2016), 112.

⁴⁷ Seyit Avcı, “*Suflerin Hadis Anlayışı: Bursevi Örneği*” (Konya: Ensar Yayınları, 2004), 143-165.

⁴⁸ Seyit Avcı, “Keşif Yoluyla Hadis Rivayeti Meselesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4, (2004), 173.

⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevi, *Kenz-i Mahfi*, (İstanbul: Rıza Efendi Matbaası.), 10-11.

728/1328) bu rivayeti “uydurma”, Nevevî, “sabit değil” olarak değerlendirirken, İbn Arabî ise “Bu hadis, sened açısından sahih olmasa da, keşif yoluyla doğruluğu bize sabittir.” diyerek, zahirî isnada değil, mânevî tecrübeye dayalı bir kabulü öne sürmüştür.⁵⁰ İbnü'l Arabî ve Bursevî gibi âlimlerin görüşüne göre, sened zincirine bağlı kalmadan, manevi tecrübelerle elde edilen bilgilerin bazen daha sağlam olduğu görülmektedir. Onlara göre, sadece yazılı kaynaklara değil, kalpten gelen ve deneyimlenen bilgilere de güvenmek gerekir. Böylece tasavvuf, bilgiye farklı bir açıdan bakar ve manevî yolları da önemli sayar.

Hadis âlimleri ise rüya, keşif ve ilham gibi yöntemlerin sadece bireysel seviyede, kişinin uyarılması, müjdelenmesi, korkutulması veya teşvik edilmesi açısından anlam taşıyabileceğini kabul etmişlerdir. Ancak bu yöntemlerin dinî hükümlerin belirlenmesinde bağlayıcı olamayacağını, özellikle hadislerin rivayet edilmesi ve sıhhatinin tespitinde bu tür kaynaklara güvenmenin isabetli olmadığını açıkça ifade etmişlerdir.⁵¹

Sonuç olarak, rüyalar özellikle tasavvufla ilgilenen âlimler tarafından manevi bilgi ve ilham kaynağı olarak kabul edilmiştir. Hz. Yûsuf ve diğer peygamberlerin rüyaları Allah'tan gelen vahiy olarak görülürken, sâlihlerin ve velilerin rüyaları da manevi rehberlik ve ilham olarak değerlendirilmiştir. Ancak hadis ilminde rüya ve keşif gibi yöntemlerin bilgi kaynağı olarak kullanımı tartışmalıdır ve bu yöntemlerin dini kuralları belirlemede kesin bir dayanak olmadığı vurgulanmaktadır. İslâm'da rüyanın hem dini bilgi hem de kişisel manevi deneyim açısından farklı ve karmaşık bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, dini bilgiyi ve bireysel manevi deneyimleri ayrı ayrı değerlendirmek gerektiğini göstermektedir.

2.4. Rüyanın Delil Olmaması

İslâm düşüncesinde rüya, sadece bireyin iç dünyasına ait bir tecrübe olmanın ötesinde, zaman zaman ilahî hakikate açılan bir pencere olarak da değerlendirilmiştir. Ancak bu pencere, her zaman mutlak bilgiye götüren bir yol olarak görülmemiş; özellikle kelâm ve fıkıh âlimleri, rüyanın dinî hükümler açısından bağlayıcılığı konusunda oldukça temkinli yaklaşmıştır.

⁵⁰ Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehere mine'l-ehâdîss alâ elsineti'n-nâs*, nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351), 2/262.

⁵¹ Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis: Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler* (Konya: Yediveren Yay., 2001), 78.

Kelam âlimlerine göre güvenilir bilgi, doğru duyulara, sağlam nakle ve akla dayanmalıdır; bu nedenle ilham ve rüya, bilgi kaynağı olarak kabul edilmez. Hadis, fıkıh ve usul âlimlerinin büyük çoğunluğu da rüyanın dinî hüküm belirleme noktasında geçerli olmadığını ifade eder. Hadis âlimleri, rüyanın kişiye özel birtakım anlamlar taşıyabileceğini kabul etmekle birlikte, bunun bağlayıcı bir hükme dönüşmeyeceğini vurgular. Aynı şekilde, rüya yoluyla hadis nakletmek veya bir hadisin sıhhatini tespit etmek de ilmî bir metot olarak görülmez. Çünkü hadislerin rivayet edilmesi ve değerlendirilmesi, objektif, titiz ve ilmî kriterlere dayanmalıdır. Zaten rüya ile hadis nakletmek veya bir hadisi sahih kabul etmek, hadis ilminin köklü usulüne ters düşen bir yaklaşımdır.⁵²

Kelâm âlimleri, “rüyanın mahiyeti üzerine çeşitli tartışmalar yapmış, özellikle rüyanın bilgi kaynağı olup olamayacağı ve Allah’ın rüyada görülüp görülemeyeceği konularında farklı görüşler öne sürmüştür. Ehl-i sünnet, Allah’ın rüyada görülebileceği kanaatini benimserken, bu konuda farklı düşünenler de olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Beni rüyasında gören gerçekten görmüştür, çünkü şeytan benim Sûretime bürünemez” buyurduğundan, İslâm âlimleri genel olarak rüyada Hz. Peygamber’in görülebileceğini kabul etmiştir. Ancak rüya, mutlak ve kesin bir bilgi kaynağı olarak değerlendirilmemiştir. Kelâmcıların çoğunluğuna göre, bir kimsenin rüyasında Resûlullah’ı gördüğünü iddia edip buradan yeni hükümler çıkarması veya dinî bir otorite oluşturması kabul edilemez. Rüyaların bireysel ve sübjektif bir tecrübe olduğu, dolayısıyla şer’î bağlayıcılığı bulunmadığı düşünülmektedir. Nitekim “Uyanuncaya kadar uyuyandan kalem kaldırılmıştır” hadisi de bu anlayışı destekleyen delillerden biri olarak görülmektedir.”⁵³

Bu nedenle, rüyalar İslâm düşüncesinde tamamen reddedilmemekle birlikte, şer’î delil olma açısından sınırlandırılmıştır. Rüya yoluyla elde edilen bilgiler kişisel anlam taşıyabilir, bireyin manevî dünyasında etkili olabilir; ancak bu bilgilerin toplumu bağlayıcı dinî hükümlere kaynaklık etmesi mümkün görülmemiştir. Dolayısıyla rüyalar, kalp ve ruh dünyasına hitap eden, bireyin ahlâkî ve manevî gelişimine katkı sağlayan özel tecrübeler olarak değerlendirilmiş; fakat dinin temel kaynakları olan vahiy, sünnet, icmâ ve kıyas gibi objektif ölçütlerin yerine ikame

⁵² Paçacı, “Rüya’nın Delil Değeri ve İstihâre”, 113.

⁵³ Çelebi, “Rüya”, 35/307.

edilmemiştir. Bu yaklaşım, hem bireysel tecrübeye saygı gösterilmesini, hem de dinin sağlam temeller üzerine bina edilmesini sağlayan dengeli bir tutumdur.

İmam Nevevî, Kâdî İyâz'ın, “rüya yoluyla ne bir sünnetin sabit olabileceği ne de bir sünnetin ortadan kaldırılabilmesi hususunda İslâm âlimleri arasında görüş birliği bulunduğunu aktarmaktadır. Nevevî, bu bağlamda rüya ile dini bir hükmün sabit olamayacağını, bunun Hz. Peygamber'in “Beni rüyada gören, gerçekten görmüştür.” hadisine aykırı olmadığını ifade eder. Bu hadisle kastedilen, görülen rüyanın sahih olduğu, şeytanın müdahalesiyle oluşan aldatıcı rüyalardan olmadığıdır; yoksa rüyaların dinî hüküm koyucu bir vasıf taşıdığı anlamına gelmez. Zira uykuda olan kişi, duyduklarını kaydetme, muhakeme etme ve doğrulama yetisinden yoksundur. Nitekim İslâm âlimleri, bir kimsenin rivayet ve şahitliğinin kabulü için uyanık olması, gaflet içinde bulunmaması, güçlü bir hafızaya sahip olması ve hata oranının düşük olması gibi şartlar aramışlardır. Uyuyan kimse ise bu niteliklere sahip olamayacağından, rüyada gördüğü bir şey delil olarak kabul edilmez.”⁵⁴ Bu açıklamadan hareketle rüyada Hz. Peygamber'in görülmesi gerçek bir görmedir, ama bu rüya dinî kuralları değiştirmez ya da yeni kurallar koymaz. Çünkü rüya gören kişi uyuduğu için gördüklerini tam olarak anlayamaz, araştırıp kontrol edemez. Ayrıca, İslâm'da bir hadisin geçerli sayılması için, onu anlatan kişinin uyanık, dikkatli ve hatasız olması gerekir. Uyuyan bir kişi bu şartları taşıyamaz. Bu yüzden, rüyalar kişisel ve manevi olarak önemli olabilir ama dinin kurallarını belirlemede kullanılamaz. İslâm âlimleri de bunu kabul etmiş ve rüyaların dinî bağlayıcılığı olmadığını vurgulamıştır. Böylece din, sağlam ve güvenilir kaynaklara dayanmaya devam eder.

Muhammed Ebû Zehv de, “bazı sûfîlerin sahih ve muttasıl bir sened olmaksızın Hz. Peygamber'den (s.a.s.), keşif ve rüya yoluyla hadis aldıklarını iddia ettiklerini, hâlbuki bu yolla şer'î bilginin sabit olmayacağı hususunda hadis usulcülerinin ittifak ettiğini belirtmiştir.”⁵⁵

Saîd b. Kâsımî (öl. 1332/1914), “İliş'in (öl. 1299/1882) şöyle dediğini aktarmaktadır: Bilinmektedir ki, hadisler ancak senedleriyle sabit olur; keşif ve ilhamla olmaz. Çünkü hadisin sıhhati senedine bağlıdır. Senedi sahih değilse,

⁵⁴ Nevevî, *el-Minhac*, 1/115.

⁵⁵ Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadis vel-Muhaddisun İna'yetü'l-Ümmetü'l-İslâmiyye bi's-Sünnetin-Nebeviyye* (Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabi), 485.

söyleyen kim olursa olsun, reddedilir. Zira Allah'ın dininde iltimas yoktur. Velâyet ve kerâmetin de burada etkisi olmaz. Bu konuda müracaat edilmesi gereken kaynak, hadis ilmini bilen hafızlardır.”⁵⁶

Muhammed Şatibî (öl. 790/1388) bu konuda, “rüyalara dayanarak amel edenler, en zayıf delile sahip olanlardır. Özellikle tasavvuf ehli olduğunu iddia eden bazı kimseler, rüyalarında sâlih bir zatı ya da Hz. Peygamber'i (s.a.s.) gördüklerini ve kendilerine belirli emirler verdiğini iddia ederler. Bu doğrultuda hareket ederek şer'î sınırları göz ardı edebilirler. Oysa bu büyük bir hatadır. Peygamberler dışındaki kişilerin gördüğü rüyalar, İslâm hukuku açısından bir delil sayılmaz.”⁵⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.), bir gece teyzesi Meymûne'nin yanında kaldı. Gece yarısı hafif bir abdest alarak namaza durdu. İbn Abbas da abdest alıp onun soluna geçti, fakat Hz. Peygamber (s.a.s.) onu sağ tarafına yönlendirdi. Bir süre namaz kıldıktan sonra tekrar uzanıp uyudu ve horladı. Ardından müezzin gelip namaz vaktini bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), abdest tazelemeden cemaate namaz kıldırdı.(Süfyan b. Uyeyne şöyle dedi:) Biz Amr b. Dinar'a: İnsanlar, Resûlullah'ın uyur, amma kalbi uyumaz derler; (ne dersiniz)? diye sorduk. Amr: Ben Ubeyd b. Umeyr'den işittim: Peygamberlerin rüyaları vahiydir, diyordu. Ubeyd bu sözden sonra da “Ben seni rüyamda boğazlıyorum görüyorum...”⁵⁸ âyetini okudu, dedi.”⁵⁹ demiştir.

Rivayetin diğer versiyonunda şöyle bir ilave vardır: “(Sufyân dedi ki:) Biz Amr b. Dînâr'a: İnsanlar, Peygamber'in gözleri uyur amma kalbi uyumaz derler (ne dersin?), diye sorduk. Amr da: Ben Ubeyd b. Umeyr'den; Peygamberlerin rüyaları vahiydir, dedikten sonra “Ben rüyamda seni boğazlıyorum diye görüyorum”⁶⁰ âyetini okuduğunu işittim, dedi.”⁶¹ Hadis ilminde sağlam bir sened zincirine sahip olmayan rivayetlerin geçerliliği kabul edilmez. Ebû Zehv, Kasımî ve Şatibî gibi âlimler, rüya veya ilham yoluyla elde edilen bilgilerin şer'î hükümlerde bağlayıcı olamayacağını vurgulamışlardır. Özellikle, tasavvuf çevrelerinde bazen rüya ve keşiflere dayanılarak yeni dinî emirler veya hükümlerin ileri sürülmesi eleştirilmekte ve bunun İslâm hukukuna aykırı olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda, Hz.

⁵⁶ Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî, *Kavâ'idü't-tahdîs min fünûni mustalahi'l-hadis* (Beyrut: Daru'l Kitabu'l İlmiyye), 184.

⁵⁷ İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtübî el-Gırnâfî, “*el-İ'tisâm*”, thk. Selîm b. İd el-Hilâlî (Suudiyye: Daru İbn Affan, 1992), 1/332-333.

⁵⁸ es-Saffat 37/102.

⁵⁹ Buhârî, “Vudû”, 5 (No. 138).

⁶⁰ es-Saffat 37/102.

⁶¹ Buhârî, “Sıfatü's-salât”, 77 (No. 821).

Peygamber'in rüyalarının vahiy mahiyetinde olduğu, yani onun rüyalarının Allah'tan gelen ilahi mesajlar içerdiği kabul edilirken, bu durum onun dışındaki kişiler için geçerli değildir. Bu bağlamda, peygamberlerin rüyaları özel bir nitelik taşır ve vahiy ile ilişkilendirilir; ancak sıradan müminlerin rüyalarına dayalı hareketler hukuki bir delil olarak görülmez.

Bir rüyanın kıymeti, ancak mevcut şer'î hükümlere arz edilmesiyle anlaşılır. Eğer rüya, İslâm'ın kesin hükümleriyle uyumluysa dikkate alınabilir; ancak aksi durumda terk edilmesi gerekir. Rüyaların asıl değeri, insanlara müjde veya uyarı niteliğinde olmasıdır; ancak bunlardan hüküm çıkarmak doğru değildir.⁶²

Bedreddin Zerkeşî (öl. 794/1392), “rüya yoluyla herhangi bir dinî hükmün sabit olmayacağını belirtmiş ve bir kimsenin rüyasında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine bir şey emrettiğini görse bile, bu emrin yerine getirilmesinin gerekli olmadığını ifade etmiştir. Ona göre, sadece peygamberlerin gördüğü veya onayladığı rüyalarla hüküm sabit olabilir; bunun dışındaki rüyalarla dinî bir bağlayıcılık oluşmaz. Zerkeşî ayrıca, rüyanın peygamberliğin kırk altıda biri olduğunu bildiren hadisi şöyle açıklamaktadır: Bu kırk altı parçanın tamamı, peygamberlerin bilgi edinme yollarıdır ve biz, bu yollardan ancak onların haber vermesiyle haberdar olabiliriz. Vahiy, hayvanların ya da cansız varlıkların dillerini anlama gibi bilgi yolları da buna dâhildir; rüya da bu kapsamda değerlendirilir. Zerkeşî ayrıca, İbn Dakîku'l-İd'in (öl. 702/1302), “Bir kişi rüyasında Hz. Peygamber'i görüp, uyanırken aksi sabit olan bir şeyi emrettiğini duysa –mesela vacip veya mendubun terk edilmesi gibi durumlarda– bu rüyayla amel etmesi caiz değildir. Ancak uyanırken aksi sabit olmayan bir şeyi emrederse, bu durumda onunla amel etmesi güzel olur.” şeklindeki görüşünü de nakletmektedir.”⁶³

Muhammed Şevkânî (öl. 1250/1834) ise, “Hz. Peygamber'i rüyada görmenin delil sayılıp sayılmayacağı konusunda İslâm âlimleri farklı görüşler ileri sürmüştür. Bu konuda farklı yaklaşımlar ele alınmış ve sonunda kendi görüşünü belirtmiştir. Bir grup âlime göre, rüyada Hz. Peygamber'i görmek delil sayılır. Bir başka gruba göre ise delil değildir; çünkü uykuda kişinin kontrolü yoktur. Bu sebeple, şeytan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sûretine giremese de, böyle bir rüya ile dinî bir hüküm sabit

⁶² Şâtıbî, “el-İ'tisâm”, 1/332-333.

⁶³ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fikh* (b.y.: Daru'l Kütübiyye, 1994), 1/89-90.

olmaz. Başka bir görüşe göre ise, rüyada görülen şey, dinin kesin hükümlerine aykırı olmamak şartıyla uygulanabilir. Bilindiği gibi, Allah dinini Hz. Peygamber aracılığıyla insanlara açıklamış ve tamamlamıştır. Nitekim Kur'an'da, "Bugün size dininizi tamamladım" buyrulmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra, bir kimsenin rüyasında onun bir söz söylediğini veya bir iş yaptığını görmesiyle, bu durumun dinî bir delil olacağını gösteren bir kanıt yoktur. Aksine, Allah dinini tamamladıktan sonra onun ruhunu almıştır. Artık ümmetin, din konusunda başka bir bilgiye ihtiyacı kalmamıştır. Peygamberlik görevi de onun vefatıyla sona ermiştir. Bu nedenle, uykuda kişinin tam kontrolü olsa bile, rüyasında Hz. Peygamber'den (s.a.s.) işittiği bir söz ya da onun yaptığını gördüğü bir davranış, hem rüyayı gören kişi için hem de başkaları için bağlayıcı bir delil sayılmaz."⁶⁴ demiştir.

Bu bağlamda "Rüyanın, fıkıh usulünde icmâlî delillerden olmadığı gibi, fer'i konularda da delil kabul edilmediği söylenmiştir. Fıkıh kaynaklarında, ibadet ve muamelet konularında rüya üzerine hüküm bina edilmeyeceğine dair örnekler bulunmaktadır.⁶⁵ Meselâ bir kimse rüyasında Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görse ve kendisine ertesi günün Ramazan olduğunu haber verse veya eşini boşamasını emretse, o kişinin bu rüyayı uygulaması gerekmez."⁶⁶

Zerkeşî, İbn Dakîku'l-İd ve Şevkânî gibi önemli âlimler, rüyada Hz. Peygamber'in görülmesinin doğru ve değerli bir tecrübe olduğunu kabul etmekle birlikte, bu tecrübenin dinî bir hüküm koyma yetkisine sahip olmadığını açıkça belirtmişlerdir. Zerkeşî, rüyaların ancak peygamberler için bağlayıcı olabileceğini, diğer insanlar için ise kişisel bir anlam taşıdığını ifade eder. İbn Dakîku'l-İd, rüya eğer bilinen bir şer'î hükme aykırıysa onunla amel edilemeyeceğini, aksi durumda ise sadece yapılması güzel bir davranış olarak görülebileceğini söyler. Şevkânî ise, farklı görüşleri aktardıktan sonra, din tamamlandığı için artık rüyalarla yeni bir hüküm konulamayacağını vurgular.

Kelâm âlimleri ve fıkıhçılar, rüyanın dinî hüküm çıkarmada geçerli bir delil olmadığını belirtmişlerdir. Peygamberlerin rüyaları vahiy kabul edilse de, sıradan insanların rüyaları sübjektif ve bağlayıcı olmayan deneyimler olarak görülmektedir.

⁶⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min 'ilmi'l-usûl*, thk. Şeyh Ahmed Azv İnâye (Dimeşk: Dâru'l Kitabu'l Arabî, 1999), 2/202.

⁶⁵ Paçacı, "Rüya'nın Delil Değeri ve İstihâre", 116.

⁶⁶ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, el-Fetâvâ'l-Fikhiyyetü'l-Kübrâ (b.y.: el-Mektebetü'l İslamiyye), 4/191.

Hz. Peygamber'i rüyada görmenin sahih olabileceği kabul edilmekle birlikte, bu durumun dini bir hüküm doğurmayacağı özellikle vurgulanmıştır. Sonuç olarak, rüyalar ilham ve kişisel uyarı niteliğinde olabilir, fakat dinî kuralların belirlenmesinde temel kaynak olamaz.

2.4.1. Rüya ile Amel Etmek

İslâm'da kişinin uyanık halde iken aklını kullanması ve dinî nasların genel kriterleri esastır. Allah Resûlü (s.a.s.), sorumluluk taşımayan üç durumu açıklarken, "Uyanana kadar uykuda olan kimse"⁶⁷ ifadesini kullanmıştır. Çünkü uyku sırasında kişinin bilinci kapalıdır ve gördüğü şeylerin netliği de kesin değildir. Bu nedenle, sürekli tartışmaya açık olan rüyaların delil olarak kabul edilmesi objektif bir ölçüt sayılamaz.

İslam dini, hüküm ve sorumlulukları belirlerken akıl ve bilinç halini esas alır. Bu bağlamda, rüyalar gibi kontrol dışında gerçekleşen tecrübelerin dinî yükümlülükler üzerindeki etkisi tartışmalı bir alandır. *"İslâm'ın emirleri uykudaki kişileri sorumlu tutmadığı gibi, uyku halinde alınan bilgilerin de şer'i kriterlere göre değerlendirilmesi gerekir. Bu açıdan, bir kişi rüyasında büyük zatlara görse ve onlardan İslâmî kurallara aykırı emirler alsaydı, buna uyması mümkün değildir. Örneğin, haccın farz olduğu bir kişi, şeyhini rüyasında görüp haccı bir yıl erteleme emri alsaydı, hem haccı geciktirdiği için sorumlu olur, hem de ertesi yıl hacca gitmeden ölseydi, bu yüzden ceza çeker. Hiçbir zaman gördüğü rüya nedeniyle mazur kabul edilemez. İslâm dini, 'Rüyalarla amel edilir veya edilmez' şeklinde kesin bir prensip belirlememiştir. Ancak, rüyaların şeytanî olabilmesi, psikolojik duruma göre değişmesi, net hatırlanmaması ve sübjektif olması gibi nedenlerle dikkate alınmaması öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, bir kişinin rüya ile geleceği algılaması da mümkün olabilir."*⁶⁸

İslam'da rüya, kişisel ve manevi bir deneyim olarak önem taşımakla birlikte, dini hükümlerde bağlayıcı bir delil sayılmaz. Rüya ile amel etmek genel olarak kabul görmez; çünkü dini sorumluluklar, Kur'an, sünnet, icma ve kıyas gibi sahih kaynaklara dayanır. Bu nedenle rüyalar, amelde belirleyici olmaktan ziyade rehberlik ve ilham kaynağı olarak değerlendirilir. Çünkü rüyalar kişisel tecrübelerden oluşur ve kişileri bağlar.

⁶⁷ Tirmizî, "Hudûd", 1 (No. 1423).

⁶⁸ İsmail Köksal, "Rüyaların Fikhî Boyutu", *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 49.

2.4.2. Rüyâ ile Hadis Rivayeti

Rüyâda Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görmek, müminler için derin bir anlam taşır ve bazen görülen rüyâ, bir bilginin doğruluğuna işaret olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda rüyâda Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görmek, bazı durumlarda dinî bir bilginin doğruluğunu teyit etme vasıtası olarak da değerlendirilmiştir. Nitekim Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: *“Kim sabahleyin ‘Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ kulli şey’in kadîr’ duasını okursa; Hz. İsmail’in soyundan bir köle azat etmiş gibi sevap kazanır, On sevap yazılır, On günahı silinir, (Cennetteki yeri) On derece yükseltilir, Akşama kadar şeytandan korunur. Akşam okursa, aynı mükâfatlar sabaha kadar geçerli olur.*

Bir adam rüyâsında Resûlullah'ı (s.a.s.) gördü de “Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Ayyâş senden şöyle bir hadis rivayet etti (bu doğru mudur?)” diye sordu. (Hz. Peygamber de:) Ebû Ayyâş doğru söylemiştir, cevabını verdi.”⁶⁹ Hadisin sonunda anlatılan rüyâ meselesi önem arz etmektedir. Bir adamın rüyâsında Hz. Peygamber'i görmesi ve hadisi sorması, rivayetin sahlîliğinin rüyâda da teyit edilmesi anlamına gelmektedir. Bu, rivayetin doğruluğuna işaret eder; ancak fikhî açıdan rüyâ bir delil olmasa da zikirlerin faziletini gösteren bir destek olarak kabul edilir.

Ali el-Karî' (öl. 1014/1605), *“Râvi gördüğü rüyâyı; bu hadisin sıhhatini göstermek için değil, teyit ve teşvik için anlatmıştır. Çünkü uyku hâlinde görülen rüyâ ile amel edilememesi hususunda icmâ var.”* demiştir.⁷⁰

Ali el-Karî'nin burada vurguladığı temel nokta, rüyânın dinî hüküm belirlemede bir delil olarak kullanılmayacağı, sadece manevî bir işaret veya moral verici bir unsur olarak değerlendirilebileceğidir. O, ravinin gördüğü rüyâyı bir hadisin sıhhatine dair kesin bir delil olarak sunmadığını, sadece hadisin doğruluğunu destekleyen bir unsur olarak aktardığını belirtmektedir. Bu yaklaşım, İslâm ulemasının, rüyâyla amel edilemeyeceği konusundaki icmâsına dayanmaktadır. Çünkü rüyalar, kişisel ve sübjektif tecrübeler olup, herkes için bağlayıcı bir delil olamaz. Şer'î deliller, akıl ve vahiy temellidir; rüyâ ise kişisel bir haldir ve doğruluğu ya da bağlayıcılığı test edilemez. Ayrıca, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) rüyâda görmek hakkında sahlî hadisler bulunsa da, bu tür rüyaların şer'î hüküm koymak veya hadis

⁶⁹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 110 (No. 5077); İbn Mâce, “Deavât”, 14 (No. 3867).

⁷⁰ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn-i Mâce Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012), 10/2379-2380.

sihhati hakkında kesin kanaat oluşturmak gibi bir etkisi yoktur. Bu tür rüyalar, kişinin manevî hayatını kuvvetlendirebilir; ancak rivayetlerin kabulü, cerh-ta'dil, isnad ve metin incelemeleri gibi kriterlere dayanmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLERDE RÜYA

Rüyaların, insan hayatındaki önemi hadislerde sık sık vurgulanmıştır. Rivayetlere göre, Hz. Peygamber'e ilk vahiy, "*sâlih bir rüya şeklinde gelmiş ve bu süreç altı ay boyunca devam etmiştir.*"⁷¹ Nitekim hadiste şöyle geçmektedir: "Müminin sâdik rüyası, peygamberliğin kırk altıda biridir".⁷² Bu hadis, vahyin kesildiği dönemlerde müjdeli haberlerin (mübeşşirât) rüyalar yoluyla devam ettiğine delalet etmektedir. Hadis kaynaklarında, "Kitâbü'r-Rüya" ve "Kitâbü Tabiri'r-Rüya" başlıkları altında Hz. Peygamber'in gördüğü rüyalar ve bu rüyaların tabirlerine yer verilmiştir.⁷³ Hz. Peygamber, sabah namazından sonra sahâbilerine, "*Aranızda rüya gören var mı?*" diye sorardı.⁷⁴ Anlatılan rüyaları yorumlar ya da bazen kendi gördüğü rüyaları sahâbilerle paylaşırdı. Bunun yanı sıra, zaman zaman sahâbilerden birine rüya yorumlatmayı da tercih etmiştir. Güzel rüyaların anlatılmasını ve yorumlanmasını teşvik eden Peygamber (s.a.s.), kötü rüyaların ise paylaşılmasını ve üzerinde durulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Sahâbiler arasında, Hz. Ebû Bekir'in rüya tabirlerinde isabetli görüşleriyle bilindiği söylenir. Ayrıca, ilk ezanın Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe (öl. 32/653) tarafından bir rüyada görüldüğü ve bu rüyanın Hz. Peygamber tarafından onaylanarak ezan uygulamasına geçildiği aktarılmaktadır.⁷⁵

Bahsettiğimiz hususlara örnek olarak şu hadisleri hatırlatabiliriz. İlk vahyin sâlih rüya ile olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Nitekim müminlerin annesi Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "*Resûlullah'ın ilk vahiy başlangıcı uykuda doğru rüya görmekle olmuştur. Hiç bir rüya görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık seçik zuhur etmesin. Ondan sonra kalbine yalnızlık sevgisi bırakıldı.*"⁷⁶ Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilk vahyin sâlih rüya şeklinde başlaması ve bu sürecin altı ay sürmesi, rüyanın nübüvvet süreci içerisindeki yerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Nitekim "sâdik rüya peygamberliğin kırk altıda biridir" hadisi, vahyin tamamen kesilmediği, zaman zaman rüyalar vasıtasıyla müjdeli haberlerin geldiği bir döneme işaret eder.

⁷¹ Çelebi, "Rüya", 35/307.

⁷² Buhârî, "Ta'bir", 26 (No. 6614); Dârimî, "Rü'yâ", 2 (No. 2183).

⁷³ Çelebi, "Rüya", 35/307.

⁷⁴ Ebû Dâvûd, "Edeb", 95 (No. 5017).

⁷⁵ Çelebi, "Rüya", 35/307.

⁷⁶ Buhârî, "Vahy", 1 (No. 3), "Tefsîr", 444-446 (No. 4670, 4672, 4673), "Ta'bir", 1 (No. 6581); Müslim, "Îmân", 252, 254; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42/113 (No. 25202), 43/112-114 (No. 25959).

Hız. Peygamber'in sahâbîlerle rüya üzerine sohbet etmesi, onları yorumlaması veya yorumlatması, rüyanın bireysel tecrübe olmasının ötesinde eğitsel ve toplumsal bir yönünün de bulunduğunu gösterir. Ayrıca ezan uygulamasının bir rüya üzerine şekillenmiş olması, sahîh rüyanın dinî uygulamalarda zaman zaman belirleyici bir rol üstlenebildiğini ortaya koymaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen rüyalar, kişisel ve yoruma açık olduğundan, dinî hüküm belirlemede kesin bir delil sayılmaz.

Enes b. Mâlik (öl. 93/711-12) şöyle dedi. “Ümmü Süleym —ki bu kadın râvî İshak'ın ninesidir— Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek Âişe de onun yanında olduğu halde: *Ey Resûlallah! Erkeğin uyku esnasında gördüğünü kadın da görür. Binaenaleyh erkeğin kendinde gördüğünü kadın da görüyor, demiş bunun üzerine Âişe: Ey Ümmü Süleym! Kadınları kepaze ettin. Allah hayrını versin demiş. Resûlullah (s.a.s.) Âişe'ye. “Bilâkis sen! (Bu söze sen daha lâyıksın.) Allah senin hayrını versin. Evet, Ey Ümmü Süleym! Kadın da bunu gördüğü zaman yıkanmalıdır.”* buyurmuşlar.”⁷⁷

Muvatta' da geçen rivayette, Resûlullah: “Evet, gusletsin” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Âişe, Ümmü Süleym'e: “Ne diyorsun, kadın hiç onu (menisini) görebilir mi?” dedi. Resûlullah da Âişe'ye: Allah hayrını versin (o zaman) çocuk anasına nasıl benziyor? buyurdu.”⁷⁸ ilave vardır. Bu hadis, rüyanın bedensel bir sonucu olan ihtilâm durumunun erkek ve kadın için geçerli olduğunu ve bunun gusül gerektirdiğini göstermektedir. Böylece, rüya yalnızca manevi veya soyut bir durum olarak değil, aynı zamanda fikhî bir hüküm doğuran bedensel bir gerçeklik olarak da ele alınmıştır. Hadis, rüyanın İslam hukukundaki yeri ve kadınların da bu bağlamda sorumluluklarının olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

3.1. Rüya Hakkında Yalan Söylemek

Rüya, İslâm'da sadece bireysel bir tecrübe veya psikolojik bir durum değil; kimi zaman ilahî mesajların, uyarıların ve müjdelerin bir yansıması olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle rüyalarla ilgili beyanlarda doğruluk ve sadakat son derece önemli görülmüştür. Rüyaların nübüvvetle bağlantılı bir yönünün bulunması, bu konuda yalan söylemeyi sıradan bir hatadan öte, dinî bir sorumluluk ihlali olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) rüyaların hakikatle irtibatına yaptığı vurgular dikkate alındığında, kişinin görmediği bir rüyayı görmüş gibi

⁷⁷ Müslim, “Hayz”, 29, Dârimî, “Taharet”, 76 (No. 790-791).

⁷⁸ İmam Mâlik, “Taharet”, 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/454 (No. 5636), 19/253 (No. 12222), 20/348 (No. 13055), 21/415 (No. 14010), 43/264-265 (No. 26195), 44/228-229, 244 (No. 26613, 26631), 45/80, 81, 85, 86, 291 (No. 27114, 27118, 27312).

anlatması hem ahlâkî hem de akîdevî açıdan ciddi bir sapma olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede, aşağıdaki hadis, rüya konusunda doğru sözlü olmanın ve gerçeğe aykırı beyanda bulunmaktan kaçınmanın ne denli büyük bir önem taşıdığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddia ve ısrar ederse (kıyamet gününde) ona iki şair (arpa) danesinin birbirine düğümlenmesi teklif edilir ve hiçbir zaman yapamayacağı bu işle azap olunur.”⁷⁹ Rivayetin bir diğerinde şöyle bir ilave vardır: İbn Ömer (r.a.) tahdîs etti ki, Resûlullah (s.a.s.): “Yalanlardan en büyük yalan, rüyasında görmediği şeyi iki gözüne göstermek iddiasıdır” buyurmuştur.⁸⁰ Resûlullah: “Allah’a en büyük karşı gelen de, başkasının katilini öldüren, cahiliye döneminden dolayı Müslümanların kanını isteyen veya uykuda, görmesi gereken şeyin dışında bir şeyi görmeye çalışan kişidir.”⁸¹ dedi.

Hadisin, Tirmizî’de geçen diğer bab başlığı “Rüyasına Yalan Karıştırana Verilecek Ceza Nedir?” şeklindedir. Ebû Dâvûd’da (öl. 275/889): *Rüya Hakkında Gelen Hadisler Babı*. İbn Mâce’de (öl. 273/887): *Görmediği Bir Rüyayı Gördüğünü İddia Ederek Yalan Söyleyen Kimse (Hakkında Gelen Hadis) Babı*.”

Hz. Resûlullah şöyle buyurdu: “(Üç şey) yalan ve iftiranın en büyüklerindedir: 1. Kişinin kendi babasından başkasına nesep iddia etmesi. 2. Yahut rüyasında görmediği bir şeyi gördüğünü iddia etmesi (yani rüyasında görmediği bir şeyin kendisine rüyada gösterildiğini iddia etmesi), 3. Yahut da Resûlullah’ın söylemediği bir şeyi söyledi demesi.”⁸² Nesep konusunda yalan söylemek, aile bağlarını ve toplumsal düzeni bozan ciddi bir iftiradır. Görülmeyen bir rüyayı gördüğünü iddia etmek, Allah’tan gelen bir bilgi türü olan rüyayı istismar etmek anlamına gelir ve bu, ilahî hakikate iftira sayılır. Hz. Peygamber’e ait olmayan bir sözü ona isnat etmek ise dini doğrudan tahrif etmektir.

Rüyalar, bir taraflıyla insanın bilinçaltını yansıtan doğal bir durum olmakla birlikte, bazıları ilahi bir mesaj ya da müjde niteliği taşıyabilir. Özellikle sâlih

⁷⁹ Buhârî, “Ta’bîr”, 45 (No. 6635); Tirmizî, “Rü’yâ”, 8 (No. 2281-2283); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 95 (No. 5024); İbn Mâce, “Ta’bîr-r-Rü’yâ”, 8 (No. 3916); Dârimî, “Rü’yâ”, 8 (No. 2191); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/12, 331 175 (No. 568, 789, 1089), 3/359 (No. 1866), 9/522 (No. 5711), 28/187, 190 (No. 16980, 16983).

⁸⁰ Buhârî, “Ta’bîr”, 45 (No. 6636).

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 26/302-303 (No. 16378).

⁸² Buhârî, “Menâkıb”, 4 (No. 3318).

rüyalar, müminler için bir rehber ve teselli kaynağıdır. Ancak rüyanın bu manevi boyutu, onu istismar etmeyi de beraberinde getirebilir. İnsanların dikkatini çekmek, kendini farklı göstermek, insanları amaçları doğrultusunda yönlendirmek, bir etki oluşturmak amacıyla rüyalar hakkında yalan söylemek, büyük bir ahlaki zaaf ve dini açıdan ciddi bir sorumluluktur. İşte bu tehlikeye dikkat çeken Resûlallah (s.a.s.), bu konuda önemli bir uyarıda bulunarak şöyle buyurmuştur: *“Kim görmediği bir rüyayı gördüğünü iddia ederek yalan söylerse (kıyamet günü) ona iki arpa tanesini bir birine düğümlemesi teklif edilir ve bunu yapamamasından dolayı tazip edilir.”* *“Görmediği bir rüyayı gördüğünü söyleyen bir kimse bilerek yalan söylemiş olur ve bu yalanını uydurma sözlerle anlatmaya çalışır, iki arpa tanesini biri birine düğümlemek mümkün değildir. Bu yalancı şahıs biri ile irtibatı olmayan uyduruk sözler düzenlediği için biri ile irtibatı ve düğümlemesi mümkün olmayan iki arpa tanesini düğümleyip düzenlemesi teklif edilecek, yâni cezası işlediği suç türünden olacak. Teklif edilen bu işi yapamadığından dolayı da tazibine devam edilecektir. Nitekim bazı rivayetlerde “ve adam iki arpayı biri birine düğümleyemeyecektir” ilâvesi bulunur. Görmediği bir rüyayı gördüm diye yalan söyleyen bir kimsenin cezasının başka yalanlardan farklı olarak şiddetli olmasının sebebi şudur: Doğru ve ekseriyetle hoşlanılan rüyaların peygamberlikten bir parça olduğu daha önce geçen hadislerle sabittir. Peygamberlik ise bilindiği gibi vahye dayalıdır. Rüya konusunda yalan söyleyen bir kimse Allah’ın kendisine rüya hâlinde göstermediği bir şeyi gösterdiğini ve peygamberliğin bir parçası olan doğru rüyayı Allah kendisine vermediği halde verdiğini ileri sürmekle, Allah’a iftira etmiş olur. Gayet tabiidir ki Allah’a iftirada bulunmak, yaratılanlara iftira etmekten daha büyük bir yalandır, cezası da daha elimdir.”⁸³*

İbn Hacer, şu önemli noktayı aktarmaktadır: *“Bir insan uyanık halde yalan söylediğinde, bu yalan bazen birinin haksız yere ölümüne, haddi gerektiren bir cezaya veya malın haksız yere alınmasına sebep olabilir. Ancak, rüyası hakkında yalan söyleyen birinin cezası çok daha ağırdır. Bunun sebebi, rüyanın Allah’tan olmasıdır. Dolayısıyla, yaratıcıya atılan bir iftira, insanlara karşı söylenen yalandan çok daha büyük bir çirkinlik taşır. Rüyada yalan söylemek, doğrudan Allah’a yalan*

⁸³ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn-i Mace Tercüme ve Şerhi*, 10/2403.

isnat etmektir. Nitekim Hz. Peygamber 'Rüya, nübüvvetin bir parçasıdır' buyurarak, rüyanın Allah'tan gelen bir hakikat olduğunu açıkça ortaya koymuştur."⁸⁴

İbn Hacer'in bu değerlendirmesi, rüya hakkında yalan söylemenin sıradan bir yalan değil, doğrudan Allah'a iftira anlamı taşıyan ağır bir günah olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü İslâm düşüncesinde rüya, özellikle sâdık rüya, Allah'tan gelen bir bilgi parçası olarak kabul edilir. Bu nedenle rüyada yalan söylemek, sadece insanları değil, ilâhî hakikati tahrif etmek anlamına gelir. İbn Hacer'e göre, bu tür bir yalan, dünyevî zararların ötesinde uhrevî sorumluluğu daha büyük bir suçtur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle demiştir: *"Benim adımla isimlenin, fakat benim künyemle künyelenmeyin. Kim beni rüyasında görürse gerçekten görmüştür. Şeytan benim Sûretime giremez. Kim bilerek bana yalan isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın.*"⁸⁵ Bu hadis, İslâmî literatürde birden fazla konuya işaret eden kapsamlı bir metin olup, özellikle hadis rivayetinde doğruluğun önemi ve rüya konusunda yalan söylemenin tehlikesi açısından sıklıkla zikredilmiştir.

Hadisin ilk kısmında yer alan "Benim adımla isimlenin, fakat benim künyemle künyelenmeyin" ifadesi, Hz. Peygamber'e duyulan hürmetin bir tezahürü olarak değerlendirilmiştir. Bu, sahâbe döneminde Hz. Peygamber'e benzemeye çalışan bazı kişilerin niyetlerinin istismar edilmesini engellemek ve toplumsal karışıklığı önlemek adına getirilen bir sınırlandırmadır.

Hadisin ikinci bölümü, yani "Kim beni rüyasında görürse gerçekten görmüştür; çünkü şeytan benim sûretime giremez" ifadesi, rüya ilminde oldukça önemli bir ilkedir. Bu beyana göre, Hz. Peygamber'i rüyada gören kişi, gerçekten onu görmüş kabul edilir; çünkü şeytanın Hz. Peygamber'in sûretine girmesi Allah tarafından engellenmiştir. Bu, sâdık rüyanın bir tür vahiy dışı ilham kaynağı olduğu anlayışını destekler. Aynı zamanda bu ifade, rüyada Hz. Peygamber'i gördüğünü iddia eden kişilerin büyük bir sorumluluk taşıdığına da işaret eder. Çünkü bu tür iddialar, hem dinî hem de duygusal açıdan büyük etkiler doğurabilir. Bu nedenle böyle bir iddianın doğruluğu ve ciddiyeti, kişinin güvenilirliği ve dînî hassasiyetiyle doğrudan ilişkilidir.

⁸⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 12/468.

⁸⁵ Buhârî, "İlm", 38 (No. 110).

Hadisin son cümlesi olan “Kim bilerek bana yalan isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın” ifadesi ise hem hadis uydurmanın hem de rüya yoluyla Hz. Peygamber’e yalan isnad etmenin son derece ağır bir suç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tehdit, sıradan bir yalanla değil, doğrudan Resûlullah’a atfedilen bir yalanla ilgili olduğu için, dînî hükümlerin kaynağına zarar verecek boyutta bir tahrif olarak değerlendirilmiştir. Hadis ilmi açısından, bu ifade “mütevatir” hadisler arasında kabul edilmekte ve muhaddisler bu hadisi hadis uyduranlara karşı delil olarak ileri sürmektedir. Aynı şekilde, rüyada Hz. Peygamber’i gördüğünü söyleyip, onun ağzından birtakım sözler veya hükümler nakletmek de bu kapsamda değerlendirilir. Eğer kişi bunu uydurma bir biçimde yapıyorsa, hem yalanın hem de dini tahrifin sorumluluğunu taşır.

Dolayısıyla bu hadis, iki önemli uyarıyı birlikte barındırmaktadır: Hadis rivayetinde güvenilirlik, dinin sahih bir şekilde aktarılmasının temel şartıdır. Rüya konusunda yalan söylemek, özellikle Hz. Peygamber üzerinden dinî hüküm veya mesaj üretmek anlamına geliyorsa, son derece tehlikeli ve ahlâkî olarak sorumluluk doğuran bir davranıştır. Bu yönüyle hadis, yalnızca geçmişteki muhaddisler için değil, günümüzde de dinî söylemde bulunan herkes için bir uyarı ve mesuliyet çağrısıdır. Zira rüya gibi sübjektif bir tecrübenin, dinî hüküm ya da yönlendirme amacıyla kullanılması hâlinde, doğruluğunun teyidi mümkün olmayan iddiaların meşrulaştırılmasına yol açabilir. Bu da bireysel değil, toplumsal düzeyde dinin anlaşılmasında sapmalara neden olabilir.

3.2. Rüyanın Vakti

Rüya, içerik bakımından olduğu kadar, görüldüğü zaman dilimi açısından da anlamlı kabul edilmiştir. Rüyaların doğruluğu, yoruma açıklığı ve manevi değeri, yalnızca rüyanın sembollerine değil; aynı zamanda onun ne zaman görüldüğüne de bağlı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, rüyanın vakti, rüya ilmi içerisinde dikkate değer bir yer tutar. Özellikle seher vakti görülen rüyaların daha doğru ve etkili olduğu yönündeki hadisler ve uygulamalar, zaman faktörünün rüya tecrübesi üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sabah namazından sonra rüya tabirine özel olarak yönelmesi ve bu vakitte sahâbeyle rüyalar üzerine konuşması, seher vaktinin hem ruhî açıklık hem de yorum sağlığı açısından ne kadar mühim olduğunu göstermektedir. Bu nedenle İslâm âlimleri, rüyanın vaktini rüyanın mahiyetini etkileyen temel unsurlardan biri olarak ele almışlardır.

Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "*En doğru rüyalar seher vakti görülen rüyalar*"⁸⁶ şeklindeki beyanı, rüyaların zamanla olan ilişkisine dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), hem seher vaktinde görülen rüyalara özel bir önem atfetmesi hem de bu vakitte rüyaları tabir etmeyi tercih etmesi, seher vaktinin metafizik boyutuna işaret eder niteliktedir. Kaynaklarda yer aldığına göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) sabah namazını kıldıktan sonra cemaate yönelerek: "*Sizden biriniz dün gece rüya gördü mü?*"⁸⁷ diye sormuş; bu vakitte sahâbenin anlattığı rüyaları bizzat kendisi tabir etmiştir. Benzer rivayetlerde onun zaman zaman Ashâbına: "*Var mı içinizden rüya gören? Sorun ki tabir edeyim*"⁸⁸ dediği aktarılmıştır. Hz. Peygamber'in bu uygulaması, rüya yorumuna dair zamanlamanın önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu tercihin arkasında yatan gerekçeyi bazı İslâm âlimleri şöyle açıklamaktadır: Seher vakti görülen rüyalar, zihnin henüz uyanıklık hâline tam geçmediği ve dış uyaranların en aza indiği bir zaman diliminde meydana gelir. Bu hâl, ruhun maddî meşguliyetlerden nispeten uzak olduğu, dolayısıyla rüyaların daha net ve berrak bir şekilde hatırdaki kaldığı özel bir bilinç durumudur. Aynı şekilde, rüyayı yorumlayacak kişinin de sabah saatlerinde zihninin henüz günlük işler ve meşguliyetlerle bulanıklaşmamış olması, daha isabetli ve sağlıklı bir yorum yapmasına imkân tanır. Bu nedenle seher vaktinin hem rüya görmek hem de rüyayı tabir etmek bakımından en uygun zaman olduğu ileri sürülmektedir.⁸⁹

Hz. Peygamber (s.a.s.), rüyanın doğruluğuyla kişinin ahlâkî doğruluğu arasında bir ilişki kurmuş; "*En doğru rüya göreniniz, konuşmasında en doğru olanınızdır*"⁹⁰ buyurarak doğruluk ve dürüstlüğün rüya tecrübesi üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda sâdık rüya ile sâdık söz arasında ahlâkî bir paralellik kurulmuştur. Ayrıca, Resûlallah'ın (s.a.s.) "*Kıyamet yaklaştığında Müslümanların rüyalarının çoğu doğru çıkacaktır*" şeklindeki beyanı da, rüyanın sadece bireysel değil, zamanın genel ruh hâliyle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hadiste geçen "zamanın yaklaşması" ifadesi, bazı âlimler tarafından kıyametin yaklaşması şeklinde yorumlanırken; diğer bazı âlimler ise bu ifadeyi, gece ve gündüz sürelerinin

⁸⁶ Tirmizî, "Rü'yâ", 3 (No. 2274); Dârimî, "Rü'yâ", 9 (No. 2192); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 17/341 (No. 11240), 18/193 (No. 11650).

⁸⁷ Müslim, "Rü'yâ", 23; Tirmizî, "Ru'ya", 10 (No. 2294).

⁸⁸ Ebû Dâvûd, "Edeb", 95 (No. 5017); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14/64 (No. 8313).

⁸⁹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Akçağ Yayınları, 1993), 3/430.

⁹⁰ İbn Mâce, "Ta'bîri'-Rü'yâ", 9 (No. 3917); Dârimî, "Rü'yâ", 7 (No. 2190).

eşitlendiği ilkbahar ve sonbahar mevsimleriyle ilişkilendirmiştir. Bu yorumlara göre, bu dönemlerde insan mizacı daha dengeli ve mutedil bir hâl aldığından, bu denge hâlinde görülen rüyaların doğruluk ihtimali de artmaktadır.⁹¹ Böylece, rüyanın mahiyetine etki eden sadece bireysel hâller değil, aynı zamanda zamanın ritmi ve mevsimsel dengeler de dikkate alınmaktadır.

İslâm düşüncesinde rüya, sadece içeriğiyle değil; görüldüğü zaman, yorumlandığı vakit ve kişinin ahlâkî durumu gibi çeşitli faktörlerle birlikte çok boyutlu bir şekilde ele alınmıştır. Seher vaktinin rüyalar açısından özel bir yere sahip olması, bu zaman diliminin ruhî tefekkür ve ilahî tecellî açısından bereketli bir an olarak kabul edilmesiyle de ilişkilendirilebilir. Rüyaların vakit bağlamında değerlendirilmesi, İslâm'ın rüyaya verdiği ilimsel değeri ve bu ilmi sahih temellerle yapılandırma gayretini gözler önüne sermektedir.

3.3. Rüyanın Yorumlanması

İslâm düşüncesinde rüya, yalnızca bireyin kendi iç dünyasında yaşadığı bir tecrübe ya da psikolojik bir yansıma olarak ele alınmamıştır. Rüyalar, aynı zamanda gaybî hakikatlerin bir yansıması ve ilahî mesajların iletilmesine imkân tanıyan sembolik bir araç olarak görülmüştür. Bu nedenle İslâm düşünürleri, rüyanın mahiyetini hem ruhsal hem de metafizik boyutlarıyla değerlendirmiştir. Bu anlayış doğrultusunda, rüya tabiri sadece kişisel yorumlara dayalı bir faaliyet olmaktan çıkarak, belirli ilkelere ve bilgi birikimine dayanan özel bir ilim dalı hâline gelmiştir. Rüya tabiri ilmi, özellikle nübüvvetle olan ilişkisi nedeniyle, İslâm ilim geleneği içerisinde ciddiyetle ele alınmış ve ilmî bir disiplin olarak gelişim göstermiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Rüyada gördüğünüz şeylerin isimlerini, o rüyanın yorumlanmasında esas alın. Rüyada gördüğünüz şeylerin künyelerini ya da kinaye manalarını da yorumlamada dikkate alın. (Birden fazla şekilde yorumlanabilecek) rüyalar, ilk yorumlandığı şekle göre gerçekleşir.*”⁹² buyurmuştur.

Bu hadisten anlaşılacağı üzere, rüya tabiri İslâm ilimlerinin bir parçası olarak Müslümanlar arasında ortaya çıkmış ve zamanla müstakil bir ilim dalı haline gelmiştir. Bu ilim dalı, İslâm ümmetinin ilk nesillerinden itibaren varlığını sürdürmüş; yalnızca bireyler arasında değil, hükümdarlar ve toplumlar nezdinde de önemli bir yer edinmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Yûsuf’un (a.s) rüya tabiri yaptığına

⁹¹Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*, 3/413-414.

⁹² İbn Mâce, “Ta’biri’r-Rü’yâ”, 7 (No. 3915).

dair açık ifadeler yer almakta; sahih hadislerde ise Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) de rüyaları tabir ettiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Rüya, İslâm düşüncesinde gaybî ilimlerden biri olarak değerlendirilir. Resûlallah (s.a.s.), sâdik rüyaların nübüvvetin kırk altı cüzünden biri olduğunu ifade etmiş; müjdelerin çoğunlukla bu tür rüyalarda geldiğini belirtmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nübüvveti de sâdik rüyalarla başlamış ve İslâm'ın galip geleceğine dair işaretler taşımıştır. Rüyaların tabiri, ruhun maddî âlemden soyutlanarak gaybî âlemleri idrak etmesi neticesinde meydana gelir. Ruh, fizikî bağlardan kurtulduğunda gaybî halleri idrak eder ve bu idrak, hayal yoluyla şekil kazanarak rüya hâline gelir. Bu bağlamda, rüyalar ikiye ayrılır: hakiki ve karmakarışık rüyalar. Hakiki rüyalar, ruhun gaybî âlemleri idrak etmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkarken; karmakarışık rüyalar, hayalin hafızadaki imgeleri yansıtmasıyla oluşur. Bu ayrımında, hayal unsurunun belirleyici rolü büyüktür. Ruh, gaybî bilgiyi idrak ettikten sonra bu bilgileri hayale teslim eder; hayal ise bu bilgileri maddî dünyanın unsurlarıyla şekillendirir. Bu sebeple rüya tabiri, gaybî hakikatlerin hayal aracılığıyla maddî unsurlarla anlamlandırılması süreci olarak değerlendirilir. Rüya tabiri ilmi, doğrudan doğruya nübüvvetle de bağlantılıdır.⁹³

Bu çerçevede, “Hz. Peygamber'in (s.a.s.) rüyalara verdiği önem, onun rüyaları peygamberliğin bir cüzü olarak değerlendirmesi ve bu ilmi fiilen uygulamasıyla da açıkça görülmektedir. Nitekim o dönemde sahâbiler, gördükleri rüyaların anlamlarını öğrenmek maksadıyla sabah erkenden gelip Hz. Peygamber'e (s.a.s.) rüyalarını anlatırlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) de zaman zaman kendi gördüğü rüyaları ashâbına aktarır ve bunların ne anlama geldiğini bizzat açıklardı.”⁹⁴

İmam Mâlik'e (öl. 179/795) rüya tabiri hakkında yöneltilen bir soruda, “Her kişi rüya yorumlayabilir mi?” denilince, “Peygamberlik ile mi oynanacak?” cevabını vermiştir. Yine İmam Mâlik, rüya yorumunun ancak bu hususta bilgi sahibi olan kişilerce yapılabileceğini ifade etmiş ve şu şekilde devam etmiştir: “Eğer rüyanın hayra delalet ettiğini düşünüyorsa, onu açıklasın. Ancak hoş karşılanmayan bir manaya geldiğini düşünüyorsa ya hayırdan söz etsin ya da sussun.” Kendisine, “Peki, rüya kötü bir yoruma işaret ediyorsa ve ‘rüya ilk yorumlandığı şekle göre gerçekleşir’ denildiği için yine de hayra mı yorummalıdır?” şeklinde sorulunca,

⁹³ İbn Haldun, *Mukaddime*, 12/427.

⁹⁴ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, 1995), 2/1087-1088.

“Hayır,” cevabını vermiş ve şunu eklemiştir: “Rüya, peygamberliğin bir parçasıdır; onunla oyun olmaz.”⁹⁵

Sonuç olarak rüya ve rüya tabiri, İslâm geleneğinde yalnızca bireysel bir sezgi ya da duygusal bir deneyim değil; nübüvvetle irtibatlandırılmış, ciddi ve dikkatle ele alınması gereken bir ilim dalı olarak değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu konuya bizzat eğilmesi, sahâbînün rüyalarını onunla paylaşma arzusu ve büyük âlimlerin rüya tabirine dair geliştirdikleri ölçütler, bu alanın ciddiyetini ortaya koymaktadır. İmam Mâlik’in sözlerinde görüldüğü üzere, rüya yorumunun gelişigüzel bir şekilde yapılması, peygamberlikle ilişkili bir alanda sorumsuzca davranmak anlamına gelir. Bu sebeple rüya tabiri, sadece bilgi değil; aynı zamanda hikmet, sorumluluk ve dînî hassasiyet gerektiren bir disiplindir.

3.4. Rüyaların Anlatılması

Rüyaların paylaşılması, rüyanın içeriğine bağlı olarak, iyi ya da kötü oluşuna göre değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber, kötü rüyaların şeytandan geldiğini belirtmiş ve bu tür rüyaların kesinlikle başkalarına anlatılmamasını, kişinin Allah’a sığınarak zihninden silmesini öğütlemiştir. Bu konuyla ilgili hadis şudur:

Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “(Sâlih) rüya Allah’tandır. Hulm ise şeytandandır. Sizden biriniz hoşlanmayacağı bir şey gördüğü zaman, uyanırken (sol tarafına) üç defa üfleyip tüflesin ve o çirkin rüyanın şerrinden (Eûzû billahi mine’ş-şeytânir-racîm) diyerek Allah’a sığınsın. Çünkü bu Sûretle o rüya, gören kimseye zarar vermez. Râvi Ebû Seleme: Şu muhakkak ki, ben üzerime dağdan daha ağır gelen rüyalar gördüğüm olurdu. Bu hadisi işittikten sonra, artık bu rüyaları ehemmiyet vermiyorum ve aldırmiyorum, demiştir.”⁹⁶

Bu rivayet, rüyaların psikolojik etkilerine karşı Hz. Peygamber’in önerdiği pratik çözümü ve Allah’a sığınmanın ruhi rahatlama sağladığını göstermektedir. Ebû Seleme’nin deneyimi, bu tavsiyenin sahâbe üzerindeki etkisini doğrudan ortaya koyar.

⁹⁵ Muhammed b. Ahmed Kurtubi, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Ahmed el-Berduni, İbrahim el-Atfîş (Kahire: Darü’l Kitabi’l Mısriyye, 1964), 9/126.

⁹⁶ Buhârî, “Tıb”, 38 (No. 5415), “Bed’ü’l-halk”, 11 (No. 3118), “Ta’bir”, 3, 4, 14, 46 (No. 6583-6585, 6603, 6637, 6638); Müslim, “Rü’yâ”, 1-5; Tirmizî, “Rü’yâ”, 5 (No. 2277), “Deavât”, 54 (No. 3453); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 95 (No. 5021, 5022, 5023); İbn Mâce, “Ta’birü’r-Rü’yâ”, 4, 5 (No. 3908-3910, 3913); İmam Mâlik, “Rü’yâ”, 4; Dârimî, “Rü’yâ”, 5 (No. 2187, 2188).

Nebi şöyle buyurmuştur: “Sâlih rüya, Nebiliğin yetmiş bölümünden bir bölümdür. Biriniz hayırlı bir rüya gördüğü zaman Allah’a hamdetsin ve bu rüyasını başkasına anlatsın. Biriniz hayırlı olmayan bir rüya gördüğü zaman da onun şerrinden Allah’a sığınsın ve onu başkalarına anlatmasın. Bu şekilde rüyanın ona bir zararı dokunmaz.”⁹⁷ Hadis, rüyaların kaynağını ve etkisini açıkça ayırmakta, güzel rüyanın manevi değerine dikkat çekerken, kötü rüyanın ise bastırılması gereken bir vesvese olduğunu öğretmektedir.

Resûlullah: “Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır, âyetini açıklarken şöyle buyurdu: Bu müjde mümin kula gösterilen sâlih rüyadır ve Nebiliğin kırk dokuz bölümünden bir bölümdür. Kişi böylesi hayırlı bir rüya gördüğü zaman başkalarına da anlatsın. Hayırlı olmayan bir rüya gördüğü zaman bu rüya, şeytandandır ve kişiyi üzmeğe istemiştir. Bundan dolayı kişi uyandığında üç defa sol tarafına tükürsün ve susup bu rüyasını kimseye anlatmasın.”⁹⁸ buyurmuştur. Sâlih rüyaların ilahi birer müjde olarak görüldüğünü vurgularken, kötü rüyaların ise kişiyi üzmeğe amacıyla şeytan tarafından gönderildiğini ve bu tür rüyalara itibar edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

Nebi şöyle buyurmuştur: “Rüyalar Allah’tan bir müjde, kişinin (uyanırken) düşündüğü bir şeyin rüyasına yansımaları ve şeytanın korkutmak istemesi (kâbus) olmak üzere üç çeşittir. Biriniz hoşuna giden bir rüya gördüğü zaman dilerse bunu anlatsın. Hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman ise bunu hiç kimseye anlatmasın ve kalkıp namaz kılsın.”⁹⁹ Bu hadis, rüyaları üç sınıfa ayırarak rüyaların mahiyetini anlamada rehberlik etmekte; özellikle olumsuz rüyalar karşısında ibadetle sığınmayı teşvik etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), rüyanın önemli bir bilgi kaynağı olabileceğini belirtmiş ve bu konuda Ashâbını titizlikle uyarmıştır. Rüyanın doğru bir şekilde anlatılması ve yorumlanması gerektiğini vurgulamış, özellikle yalan yanlış rüya aktarmanın sakıncalı olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim sahâbe de bu konuda büyük bir hassasiyet göstermiş, gördükleri rüyaları dikkatlice anlatmış ve rüya hakkında keyfî yorumlardan kaçınmışlardır. Rivayetlerde, sahâbenin rüyalarını Hz.

⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10/344-345 (No. 6215), 17/107-108 (No. 11054).

⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/621-622 (No. 7044), 37/205-206, 255, 274, 275, 283, 286, 315, 321, 361, 362, 405, 406, 427 (No. 22525, 22564, 22583, 22593, 22598, 22635, 22644, 22687, 22740, 22767), 39/213 (No. 23795), 41/443, 444 (No. 24977), 45/502, 511, 512, 515, 516 (No. 27510, 27520, 27526).

⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/65 (No. 9129).

Peygamber'e sunduğu ve onun bu rüyaları titizlikle yorumladığına dair birçok örnek bulunmaktadır. Aynı şekilde, sahâbe kendi aralarında da rüya yorumlarında ihtiyatlı davranmış, yanlış anlaşılmalara ve gereksiz düşüncelere yol açmamak adına bu konuda büyük bir özen göstermiştir. Bu titizlik, rüyanın manevi bir yönü olduğuna inanılmasıyla birlikte, onun doğru ve güvenilir bir şekilde aktarılmasının gerekliliği düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadisleri, rüyaların nasıl ele alınması gerektiğine dair açık bir rehber sunmaktadır: *“Ebû Seleme şöyle dedi: “Gördüğüm rüyalar beni hasta edecek kadar etkiliyordu.”* *Sonra Ebû Katâde'yi işittim, o da şöyle diyordu: “Ben de rüya gördüğümde hastalanacak gibi oluyordum, ta ki Resûlullah'ı (s.a.s.) şöyle buyururken işitinceye kadar: ‘Güzel rüya Allah'tandır. Sizden biri hoşuna giden bir rüya görürse, onu sadece sevdiği kimselere anlatsın. Eğer hoşuna gitmeyen bir rüya görürse, onun şerrinden ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın, üç defa sol tarafına tükürsün ve bunu kimseye anlatmasın. O zaman bu rüya ona zarar vermez.’”* *Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Sizden biri hoşuna giden bir rüya gördüğünde, bilsin ki bu rüya Allah'tandır. Bu yüzden Allah'a hamd etsin ve onu anlatsın. Ancak hoşuna gitmeyen bir rüya görürse, bilsin ki o rüya şeytandandır. Bu sebeple onun şerrinden Allah'a sığınsın ve onu kimseye anlatmasın. O zaman bu rüya ona zarar vermez.”* Bu başlık, iki hadisi bir araya getirmiştir. Ancak başlıkta *“bunu kimseye anlatmasın ve bahsetmesin”* ifadesi yer alırken, hadislerde geçen ifade *“bunu kimseye anlatmamalıdır”* şeklindedir. Bu iki ifade anlam olarak birbirine yakın olmakla birlikte kelime tercihi açısından küçük bir farklılık içermektedir. İlk hadiste Ebu Seleme, gördüğü rüyaların kendisini hasta edecek kadar etkilediğini ifade etmektedir. Müslim'in rivayetinde, *“Rüya gördüğümde ürperir, üzerimi örtmezdim”* ifadesi yer almaktadır. Nevevî'ye göre, *“Ürperirdim”* ifadesi korkudan dolayı titremek anlamına gelir. *“Örtünmezdim”* ifadesi ise soğuktan dolayı titrediğini gösterir. Abdurrezzâk'ın rivayetinde ise, *“Gördüğüm rüyalarından dolayı büyük bir sıkıntı hissederdim”* denilmiştir. Daha sonra Ebû Katâde de benzer bir durumu yaşadığını ve gördüğü rüyalarından dolayı rahatsızlık hissettiğini dile getirmektedir. Ancak Resûlullah'ın (s.a.s.) öğüdünü duyduktan sonra, bu rahatsızlığı geçmiştir. İkincisinde hadisin içeriğinde, hoş rüyaların Allah'tan olduğu ve paylaşılabileceği, ancak kötü rüyaların şeytandan olduğu ve kimseyle paylaşılması gerektiği belirtilmektedir. Eğer kötü bir rüya görülürse, şeytanın şerrinden Allah'a sığınılmalı ve rüya kimseye anlatılmamalıdır. Böyle yapıldığı takdirde, rüya kişiye zarar vermez.

Bu hadislerden anlaşılan temel mesaj, hoş rüyaların Allah'tan bir müjde olduğu ve paylaşılacağı, kötü rüyaların ise şeytanın bir vesvesesi olduğu ve anlatılmaması gerektiğidir. Hz. Peygamber, güzel rüyaların Allah'tan olduğu ve paylaşılacağı, ancak kötü rüyaların şeytandan olduğu ve kimseyle paylaşılmaması gerektiğini belirtmiştir. Eğer kötü bir rüya görülürse, şeytanın şerrinden Allah'a sığınmalı ve rüya kimseye anlatılmamalıdır. Böyle yapıldığı takdirde, rüya kişiye zarar vermez.”¹⁰⁰

Yusuf (a.s) çocukken rüya gördüğünde, rüyasını babasına anlatmıştı. Yakub (a.s) ise, *“Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”*¹⁰¹ demiştir. *“Bu âyet -i kerime, rüyanın şefkatli olmayan, samimi olarak kişinin iyiliğini istemeyen ve rüyayı doğru dürüst yorumlayamayan kimselere anlatılmayacağı hususunda asıl bir delildir.”* *“Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Rüya peygamberliğin kırk bölümünden bir bölümdür, Rüya o rüyayı gören kişi, onu anlatmadığı sürece bir kuşun kanadına asılıdır. O rüyayı anlattı mı oradan düşer. O bakımdan rüyanızı ancak akli başında bir kimseye yahut (sizi) sevene veya (size) karşı (samimi olana) anlatınız.”*¹⁰²

İslâm'da rüyanın sadece bireysel bir tecrübe değil, aynı zamanda manevi bir rehberlik vasıtası olarak da değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) rüyalarla ilgili tavsiyeleri, sahâbenin yaşadığı derin ruhsal etkileri dikkate alarak, hem psikolojik hem de ahlaki bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle kötü rüyaların şeytani bir müdahale olabileceği ve bu gibi durumlarda bireyin Allah'a sığınarak, rüyasını kimseyle paylaşmadan sessiz kalmasının tavsiye edilmesi, bireyi ruhsal sarsıntıdan korumayı hedeflemektedir. Hadislerde yer alan *“Güzel rüya Allah'tandır, kötü rüya şeytandandır”* vurgusu, rüyaların niteliğine göre nasıl bir tutum takınılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ebû Seleme ve Ebû Katâde gibi sahâbilerin kişisel örnekleri ise, bu rivayetlerin sadece teorik değil, doğrudan yaşanmış ve sahâbe tarafından uygulanmış pratikler olduğunu göstermektedir. Bu, hadislerin sahâbe üzerindeki dönüştürücü etkisini de göstermektedir. Yusuf (a.s) kıssasında geçen âyet ise, rüyanın yalnızca güvenilir ve samimi kişilere anlatılması gerektiği yönünde önemli bir ilahi uyarıdır. Yakup

¹⁰⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 12/430-431.

¹⁰¹ Yusuf 12/5.

¹⁰² Dârimî, “Rü'yâ”, 11 (No. 2194); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 26/100-103, 111, 115, 116, 120, 121 (No. 16182, 16183, 16191, 16195, 16197, 16205).

(a.s)'ın oğluna yaptığı uyarı, rüyaların yanlış kişilerle paylaşılmasının kıskançlık, düşmanlık ve haset gibi duyguları tetikleyebileceğine dikkat çekmektedir. Bu bakımdan, hem Kur'an'da hem hadislerde yer alan bu yönlendirmeler, rüyanın sosyal yönünü de göz ardı etmemektedir.

Sonuç olarak, bu rivayetler ve açıklamalar, rüya olgusunun İslâm kültüründe nasıl derin bir yer tuttuğunu; bireyin ruhsal güvenliği, toplumsal ilişkiler ve dini bilinç açısından nasıl yönlendirilmesi gerektiğini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Rüyanın doğru anlatılması, sadece bireysel huzur değil; toplumsal denge ve manevi istikamet açısından da önemlidir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tavsiyeleri, günümüzde de geçerliliğini koruyan evrensel ilkeler olarak değerlendirilebilir.

Muhaddisler bu konuyla alakalı hadisleri, *“İnsan uykusunda hoşlanmayacağı bir şey gördüğünde o rüyayı kimseye haber vermesin ve onu zikretmesin Babı, Şeytan Bir Kimse İle Uykusunda Oynarsa (Yani Hoşlanmadığı Bir Rüya Görürse) O Kimse Rüyasını İnsanlara Anlatmasın Babı.”* şeklindeki bablarda zikretmişlerdir.

3.5. Kütüb-i Tis'a'da Geçen Rüya Hadisleri

Tespit edildiği kadarıyla Hz. Peygamber'in gördüğü rüyaları ihtiva eden müstakil rivayetlerin sayısı 30'dur. Yine Ashâbın gördüğü rüyaları ihtiva eden müstakil rivayetlerin sayısı da 24'tür. Hz. Peygamber sürekli rüya anlatılmasına teşvik etmesine rağmen en muteber hadis kaynaklarında sayının sınırlı kalması, birçoğunun bize aktarılmamış olduğunu göstermektedir. Bu nedenle rivayetlerin şahıs merkezli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Çalışmada rivayetler tekrarsız bir şekilde verilecektir ve bu sayılara daha önce değinilen rüyanın anlam, önem ve mahiyeti ile ilgili rivayetler dâhil değildir. Aşağıda önce bu rivayetler sıralanacak, ardından üzerine değerlendirme yapılacaktır.

3.6. Hz. Peygamber'in Gördüğü Rüyalar ve Yorumları

İslâm kültüründe rüyalar, manevi bir boyut taşıması ve insan hayatında rehberlik edici rolü sebebiyle büyük önem arz eder. Hz. Peygamber ve sahâbenin rüyalarla ilgili yaklaşımları, çeşitli hadis ve rivayetlerde kendine yer bulmuştur. Aşağıda, bu rivayetler herhangi bir yorum yapılmadan, orijinal metinleriyle birlikte, düzenli ve anlaşılır bir biçimde sunulmaktadır. Böylece okuyucular, rüyalar

hakkındaki bilgileri doğrudan kaynaklardan takip edebilir ve İslâm'daki rüya anlayışını daha derinlemesine kavrayabilirler.

1. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *“Uyuduğum esnada gördüm ki insanlar bana arz olunuyorlardı. Üstlerinde gömlekler vardı, bu gömleklerin bazıları memelere ulaşıyor, bazıları daha kısa idi. Ömer b. Hattâb da bana arz olundu. Üstünde (eteklerini yerde) sürüdüğü bir gömlek vardı.”* *Yâ Resûlallah! Bunu ne ile te'vil (yani tabir) ettin? diye sordular. “Din ile” dedi.*”¹⁰³

2. Resûlullah (s.a.s.): *“Uykuda iken bana bir kadeh süt getirdiler. O kadar içtim ki, kanıklık tesirinin ta tırnaklarımdan sızdığını hâlâ duyuyorum. İçtikten sonra artığımı Ömer b. Hattâb'a verdim”* buyuruyordu. *Yâ Resûlallah! Bunu ne ile yorumladın? diye sordular. “İlim ile” cevabını verdi.*”¹⁰⁴

Dârimîdeki (öl. 255/869) rivayette Hz. Peygamber'in (Ashâbından bazıları, Hz. Peygamber'den, (naklen) rivayet etti ki, O şöyle buyurmuş: *“(Rüyada görülen) süt, hak din “fitrat” (üzere olma); gemi, kurtuluş, deve, üzüntü; yeşillik, Cennet'(e gitme); kadın, iyilik (demektir).*”¹⁰⁵ açıklaması bulunmaktadır.

3. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Rüyada kendimi bir misvak ile dişlerimi ovalıyorum gördüm. Yanıma, birisi diğerinden daha yaşlı olan iki kimse geldi. Ben misvakı onların küçük olanına uzattım. Bana: Büyüğüne ver, denildi. Ben de misvakı büyüğüne verdim.*”¹⁰⁶

Ebû Dâvûd'da geçen hadiste *“Misvakın fazileti hakkında “büyük olana” yani ‘onlardan yaşça büyüğüne misvakı ver’ diye vahiy geldi”*¹⁰⁷ ifadesi geçmektedir.

4. Ebû Seleme şöyle demiştir: *“Ben Ebû Saîd Hudrî'ye gittim de: Bizimle hurmalığa doğru çıkmaz mısın, orada konuşalım? dedim. Çıktı. Râvi dedi ki: Ben ona Kadir Gecesi hakkında Peygamber'den işittiğini bana tahdîs et, dedim. O şöyle dedi: Resûlullah Ramazanın ilk on gününde itikâf yaptı. Biz de O'nunla beraber*

¹⁰³ Buhârî, “İmân”, 13 (No. 23), “Fedâilü Ashabin-Nebi”, 6 (No. 3488), “Ta'bir”, 17, 18 (No. 6606, 6607); Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 15; Tirmizî, “Rü'yâ”, 9 (No. 2285, 2286); Nesâî, “Sıfatü'l imân”, 18 (No. 5011); Dârimî, “Rü'yâ”, 13 (No. 2197); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18/333 (No. 11814), 38/237 (No. 23172).

¹⁰⁴ Buhârî, “İlm”, 22 (No. 82), “Fedâilü Ashâbin-Nebi”, 6 (No. 3478), “Ta'bir”, 15, 16, 34, 37 (No. 6604, 6605, 6624, 6627); Müslim, “Fedâilü's-sâhabe”, 16; Tirmizî, “Rü'yâ”, 9 (No. 2284); Dârimî, “Rü'yâ”, 13 (No. 2200); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/389 (No. 5554), 10/109, 290, 415, 416, 469 (No. 5868, 6142, 6343, 6426).

¹⁰⁵Dârimî, “Rü'yâ”, 13 (No. 2201).

¹⁰⁶ Buhârî, “Vudû”, 74 (No. 243); Müslim, “Rü'yâ”, 19; “Zühd”, 70.

¹⁰⁷Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 26 (No. 50).

itikâf yaptık. Sonra O'na Cibril geldi de: Aradığın şey önündedir, dedi. Resûlullah ortadaki on gün için de itikâf yaptı. Bizler de O'nunla beraber itikâf yaptık. Yine O'na Cibril geldi ve: Aradığın şey önündedir, dedi. Peygamber (s.a.s.) ramazanın yirminci gününün sabahında ayağa kalktı, bir hutbe îrâd ederek şöyle buyurdu: "Peygamber'le beraber kim itikâf ediyorsa (itikâf yerine) dönsün. Çünkü bana Kadir Gecesi gösterildi. Fakat sonra unutturuldum. Kadir Gecesi son on gün içindeki tek sayılı gecededir. Ben (rüyada) kendimi çamur ve su içinde secde eder hâlde gördüm". Râvi dedi ki: Mescidin tavanı hurma ağacından idi. Biz gökte bir şey görmüyorduk. Akabinde bir bulut parçası geldi. Yağmura mazhar kıldık. Peygamber bize namaz kıldırdı. Ben Resûlullah'ın alnı üzerinde ve burnunun ucunda çamur izini gördüm. Bu çamur ve su izi, Peygamber'in gördüğü rüyanın tasdiki, yani tevilidir."¹⁰⁸

Buhari'deki diğer rivayet incelendiğinde yağmur ve çamur izinin görüldüğü günün "yirmi birinci gece"¹⁰⁹ olduğu görülmektedir. Ancak Müslim'deki rivayetin birinde "yirmi üçüncü gece"¹¹⁰ olduğu söylenmiştir. İmam Mâlik'de geçen rivayetlerde ise "Siz o geceyi Ramazanın yirmi dokuz, yirmi yedi veya yirmi beşinci gecelerinde arayın."¹¹¹, "Sizin gördüğünüz rüya bana da gösterildi, dolayısıyla o geceyi arayan kimse, o geceyi son on günün yedincisinde arasın."¹¹² ilaveleri vardır.

5. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ben (rüyamda) kendimi cennete girmiş gördüm. Orada Ebû Talha'nın karısı Rûmeysa ile karşılaştım. Bir de gürültüsüz, sakın bir ayak sesi işittim. Ve: Kimdir bu? diye sordum. Cibril: Bilal'dir! diye cevâb verdi. Cennette bir de büyük bir köşk gördüm. Avlusunda bir cariye vardı. Ben: Bu köşk kimindir? dedim. Cibril: Ömer'indir! dedi. Onun içine girmek ve bakmak istedim. Fakat Yâ Ömer, senin kıskançlığını hatırladım. Ömer de: Anam babam sana feda olsun Yâ Resûlallah! Sana karşı mı kıskanacağım? Dedi." buyurdu.

Tirmizî'deki rivayette "Resûlullah (s.a.s.) bir sabah Bilâl'i çağırdı ve: "Ey Bilâl! Cennete girmekte benim önüme nasıl geçtin? Cennete her ne zaman girsem

¹⁰⁸ Buhârî, "Mevâkîtü's-salât", 51 (No. 780), Teravîh", 3, 4 (No. 1912, 1914), "İ'tikâf", 9 (No. 1931); Müslim, "Savm", 212, 213, 215, 216; İbn Mâce, "Savm", 56 (No. 1766); İmam Mâlik, "İ'tikâf", 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/150, 334, 183 (No. 2302, 2547, 2352), 8/89, 379, 148, 149 (No. 4499, 4761, 4547), 17/280-281 (No. 11186), 18/126, 127, 234, 235 (No. 11580, 11704), 25/438 (No. 16045).

¹⁰⁹ Buhârî, "İ'tikâf", 1 (No. 1923).

¹¹⁰ Müslim, "Savm", 218.

¹¹¹ İmam Mâlik, "İ'tikâf", 13.

¹¹² İmam Mâlik, "İ'tikâf", 14.

senin sesini duydum. Geçen gece yine cennete girdim yine senin sesini önümde duydum. Bu arada dört köşesi balkonlu altından yapılmış bir köşke geldim. Bu köşk kimindir? dedim. “Arap olan bir kimsenin” dediler. Ben de dedim ki: “Ben Arabım! Bu köşk kimin?” “Kureyş’ten bir adamın” dediler. “Ben de Kureyşliyim, Bu köşk kimindir” dedim. Dediler ki: “Muhammed ümmetinden bir adamın.” Ben de: “Ben Muhammed’im bu köşk kimindir?” dedim. Dediler ki: “Ömer b. Hattâb’ın...

Bilâl dedi ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Ne zaman ezan okudumsa mutlaka iki rekât namaz kıldım ve ne zaman abdestim bozulduysa hemen abdest aldım ve Allah için bu iki rekât namazı hiç bırakmadım.” Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): “İşte bu iki şeyden dolayı Cennete benden önce giriyorsun buyurdu.” ilavesi bulunmaktadır.¹¹³

Tirmizî: Bu konuda Câbir, Muâz, Enes ve Ebû Hüreyre’den de (r.a.) hadis rivayet etmiş olup Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Cennete altından bir köşk gördüm. Bu köşk kimindir? dedim. Ömer b. Hattâb’ın diye cevap verildi.” Bu hadiste geçen: “Geçen gece Cennete girdim” sözünün manası; Yani rüya âleminde Cennete girdiğimi gördüm anlamındadır. Bazı hadislerde bu şekilde rivayet edilmiştir. İbn Abbâs’tan: “Peygamber’in (s.a.s.) rüyası vahiydir” diye rivayet edilmiştir.¹¹⁴

6. Peygamber (s.a.s.): “Bana kelâm anahtarları (cevâmiu’l-kelîm) -veya kilitleri, hazineleri- verildi. Ben korku salmak sûretiyle yardım olundum. Bir de ben dün gece uyuduğum sırada, bana Yer’deki hazinelerin anahtarları getirildi de benim iki avucumun içine konuldu” buyurdu.

(Sonra) Ebû Hüreyre: “Resûlullah (bu hazinelerden hiçbirisine nail olmadan) gitti. Şimdi bu hazineleri yerlerinden sizler çıkarırsınız!” demiştir.¹¹⁵ Müsned’de “Bana hevâtîmu’l-kelâm verildi.”¹¹⁶ şeklinde bir farklılık bulunmaktadır.

7. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün insanların arasında Deccâl Mesih’i zikretti de şöyle buyurdu: “Şüphesiz Allah şaşı değildir. Dikkat edin ki, Deccâl Mesih’in sağ gözü şaşıdır. Onun gözü sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış, iri bir üzüm

¹¹³ Buhârî, “Fedâilü Ashâbin-Nebi”, 6 (No. 3476, 3477), “Bed’ü’l-halk”, 8 (No. 3070), “Nikâh”, 106 (No. 4928, 4929), “Ta’bîr”, 31, 32 (No. 6620-6622), Müslim, “Fedâilü’s-sahâbe”, 20, 21, 106; İbn Mâce, “Mukaddime”, 11 (No. 107); Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 23/231-233 (No. 14982), 38/100, 101 (No. 22996), 14/177 (No. 8470).

¹¹⁴ Tirmizî, “Menâkib”, 53 (No. 3689).

¹¹⁵ Buhârî, “Ta’bîr”, 11, 22 (No. 6597, 6611), “Cihâd”, 120 (No. 2815), “İtisâm”, 1 (No. 6845); Müslim, “Mesâcid”, 6, 7; Nesâî, “Cihâd”, 1 (No. 3087, 3088, 3089); Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 13/28, 70, 71 (No. 7585, 7632), 15/535 (No. 9867), 16/307 (No. 10517).

¹¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 15/72 (No. 9141).

tanesi gibidir. Ben geceleyin kendimi Kâbe yanında gördüm. Ansızın esmer bir zatla karşılaştım. Sanki o görülen esmer erkeklerin en güzelidir. Başının saçı iki omuzu arasında sarkıyor. Saçları taranıp arınmıştı da başı su damlatıyordu. İki elini iki kişinin omuzlarına koyarak o iki kişi arasında Beyt'i tavaf ediyordu. Bu kimdir? dedim. Meryem 'in oğlu Mesih'tir, dediler. Sonra onun arkasında kıvrıkcık saçlı, sağ gözü sakat ve pörtlek, gördüğüm insanlar arasında İbn Katan'a en çok benzeyen birisini gördüm. Bu da iki elini iki kişinin omuzlarına koyarak Beyt'i tavaf ediyordu. Bu kimdir? diye sordum. Bu Mesih Deccâl'dir, dediler'. ”¹¹⁷

Başka bir rivayette Deccâl için “kırmızı yüzlü, uzun boylu”¹¹⁸ ifadeleri yer almaktadır.

8. “Resûlullah (s.a.s.) zamanında Müseylimetü'l-Kezzâb (Medine'ye) geldi de: Eğer Muhammed kendisinden sonra beni halef kılarsa kendisine uyarım! demeye başladı. Müseylime Medine'ye kendi kavminden kalabalık bir heyet içinde gelmişti. Resûlullah, Müseylime'nin yanına gitti. Resûlullah'ın beraberinde Sabit b. Kays b. Şemmâs (hatibi) da gitmişti. Elinde hurma dalından bir değnek bulunan Resûlullah, kavmi içinde oturan Müseylime'nin tâ karşısında durdu. Onunla İslâm hakkında konuştu. Müseylime, peygamberlik payesinden kendisine bir hisse verilmesini istedi. Resûlullah: “(Değil bir pay) şu dal parçasını benden istesen onu bile sana vermem. Sen de Allah'ın hakkındaki hüküm ve takdirini tecavüz edemezsin. Eğer sen bana ve Hakk'a muhalefet edersen, Allah seni muhakkak helâk eder. Ben muhakkak sanırım ki, sen -onda gördüğüm şekillere göre- rüyamda bana gösterilen (uğursuz) kişisin...”

İbn Abbâs, “(Ben Ebû Hüreyre'ye, Resûlullah'ın Müseylimetü'l-Kezzâb'a: Benzeyişine göre sen, muhakkak bana rüyamda gösterilen uğursuz şahıs olacaksın” sözünün mahiyetini sordum.) Ebû Hüreyre bana şöyle haber verdi: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ben uyurken rüyamda iki kolumda iki altın bilezik gördüm. Bunlar kadın ziyneti olduğu için, bunların durumu beni kederlendirdi. Sonra rüyamda bana bu bileziklere üflemeğlim vahyolundu. Ben de bunlara üfledim. Bunların ikisi de uçtu. Ben bu iki bileziği benden sonra türeyecek iki yalancı

¹¹⁷ Buhârî, “Enbiyâ”, 49 (No. 3256, 3257), “Libâs”, 66 (No. 5562), “Ta'bir”, 11, 33 (No. 6598, 6623); Müslim, “İmân”, 273, 274, 277; İmam Mâlik, “Sıfatü'n-nebi”, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10/226, 263, 264, 396, 468, 469 (No. 6033, 6099, 6312, 6425).

¹¹⁸ Buhârî, “Fiten”, 24 (No. 6709).

(peygamber) ile tevil ettim ki, bunun birisi el-Ansî (Esved)'dir. Öbürüsü de Yemâme'nin sahibi Müseylmetü'l-Kezzâb'dır." ¹¹⁹ demiştir.

9. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ben rüyamda kendimi bir kuyu başında makaralı bir kova ile (yahut genç bir dişi deve ile çekilen kovayla) su çekiyorum gördüm. O sırada Ebû Bekr geldi ve zayıf bir çekişle kuyudan bir yahut iki kova su çekti. Allah Ebû Bekr'e mağfiret eylesin! Sonra Ömer b. Hattâb geldi ve o küçük kova büyük bir kovaya dönüştü. Artık ben Ömer'in gördüğü işi işleyebilecek kuvvette kâmil bir kişi göremedim. Nihayet insanlar suya kandılar ve orayı develerin sulak ve eylek yeri edindiler." ¹²⁰ buyurmuştur.

Müsned'de, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Ben bir rüyada (şöyle) gördüm: Sanki ben bir yerden su çekiyordum, bana kara koyunlar ve alaca (açık renkli) koyunlar getiriliyordu. Sonra Ebû Bekir geldi ve bir ya da iki kova su çekti ve bu ikisinde bir zayıflık vardı (güçsüzdü). Allah ona mağfiret etsin. Sonra Ömer geldi ve su çekti; bu çekiş büyük bir kovaya dönüştü (çok güçlü oldu), havuzu tamamen doldurdu ve sultanmaya gelenleri doyusuya suladı. Ben Ömer'den daha güzel su çeken bir "becerikli, güçlü bir kimse" görmedim. Rüyaı şöyle tabir ettim: Kara koyunlar, Araplardır; alaca (açık renkli) koyunlar ise Acemlerdir (Arap olmayanlar)." ¹²¹ farklılığı bulunmaktadır.

10. "Hz. Peygamber (s.a.s.) Âişe'ye "Sen iki kere rüyamda bana gösterildin. Öyle sanıyorum ki, ben bir ipekli kumaş parçasında senin sûretini görmüştüm de (Cibril) bana: Bu resmin sahibi senin müstakbel zevcendir, diyordu. Şimdi ben yüzünden anlıyorum ki, o Sûret sen idin. Cibril'in o sözü üzerine ben: Eğer şu rüyam Allah tarafından gösterilmişse, Allah bu takdirini infaz eder, diyordum." ¹²² demiştir:

11. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ben rüyamda şöyle gördüm: Sanki (Sudanlı) siyah, başının saçı dağınık bir kadın Medine'den çıktı da nihayet Mehye'a'ya

¹¹⁹ Buhârî, "Menâkıb", 22 (No. 3424), "Meğâzî", 66, 67 (No. 4115, 4116, 4118), "Ta'bir", 38, 40 (No. 6628, 6630); Müslim, "Rü'yâ", 21, 21, 22; Tirmizî, "Rü'yâ", 10 (No. 2292); İbn Mâce, "Ta'birü'r-Rü'yâ", 9 (No. 3922); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/204 (No. 2373), 13/545-546 (No. 8249), 14/171, 212 (No. 8460, 8530), 18/335-336 (No. 11816).

¹²⁰ Buhârî, "Fedâilü Ashâbın-Nebi", 6 (No. 3479), "Menâkıb", 22 (No. 3434), "Fedâilü Ashâbın Nebi", 5 (No. 3464), "Ta'bir", 28-30 (No. 6616-6619), "Tevhîd", 31 (No. 7037); Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 17, 18, 19; Tirmizî, "Rü'yâ", 10 (No. 2289); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8/432-433 (No. 4814), 9/29, 30, 449, 450 (No. 4972, 5629), 10/80 (No. 5817), 13/540-541 (No. 8239).

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 39/218 (No. 23801).

¹²² Buhârî, "Fedâilü Ashâbın-Nebi", 73 (No. 3682), "Nikâh", 9, 36 (No. 4790, 4832), "Ta'bir", 20, 21 (No. 6609, 6610); Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 79; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40/170 (No. 24142), 41/439 (No. 24971), 42/170 (No. 25285).

(Cuhfe) varıp, orada durdu. Ben bu rüyamı, Medine vebasının Mehye'a'ya yayılmasıyla te'vil ettim.”¹²³ buyurmuştur.

12. Resûlullah (s.a.s.), sahâbîlerine hitaben: “Sizlerden herhangi biriniz rüya gördü mü?” diye sormayı çok yapardı. Semure dedi ki: Rüya gören varsa, Nebi Allah'ın dilediği kadar tabir ederdi. Bir gün sabah vakti bize kendi gördüğü rüyasını şöyle anlattı: Bu gece bana iki kişi geldi. Beni alıp haydi yürü! dediler. Yürüdüm. Yatan bir adamın yanına geldik. Yanında biri, elinde bir kaya olduğu halde başucunda duruyordu. Bazen bu kayayı başına indirip onunla başını yarıyordu, taş da sağa sola yuvarlanıp gidiyordu. Adam taşı takip ediyor ve tekrar alıyordu. Ama başı eskisi gibi iyileşinceye kadar vurmuyordu, iyileştikten sonra tekrar indiriyor, önceki yaptıklarını aynen yeniliyordu. Beni getirenlere: “Sübhânallah! nedir bu? dedim. Dinlemeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Yürüdük, sırtüstü uzanmış birinin yanına geldik. Bunun da yanında, elinde demir kancalar bulunan biri duruyordu. Adamın bir yüzüne gelip, çengeli takıp yüzünün yarısını ensesine kadar soyuyordu. Burnu, gözü enseye kadar soyuluyordu. Sonra öbür tarafına geçip, aynı şekilde diğer yüzünün derisini de ensesine kadar soyuyordu. Bu da, yüz derileri iyileşip eskisi gibi sıhate kavuşuncaya kadar bekliyor, sonra tekrar önce yaptıklarını yapmaya başlıyordu. Ben burada da: “Sübhânallah, nedir bu?” dedim. Cevap vermeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük. Fırın gibi bir yere geldik, içinden birtakım gürültüler, sesler geliyordu. Gördük ki, içinde bir kısım çıplak kadınlar ve erkekler var. Aşağı taraflarından bir alev yükselip onları yalıyordu. Bu alev onlara ulaşınca çığlık koparıyorlardı. Ben yine dayanamayıp: “Bunlar kimdir?” diye sordum. Bana cevap vermeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük. Kan gibi kırmızı bir nehir kenarına geldik. Nehirde yüzen bir adam vardı. Nehir kenarında da yanında birçok taş bulunan bir adam duruyordu. Adam bir müddet yüzüp kıyıya doğru yanaşınca yanında taşlar bulunan kıyıdaki adam geliyor, öbürü ağzını açıyor bu da ona bir taş atıp kovalıyordu. Adam bir müddet yüzdükten sonra geri dönüp adama doğru yine yaklaşıyordu. Her dönüşünde ağzını açıyor, kıyıdaki de ona bir taş atıyordu. Ben yine dayanamayıp: “Bu nedir?” diye sordum. Cevap vermeyip yine: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük. Çok çirkin görünüşlü bir adamın yanına geldik. Böylesi çirkin kimseyi görmemişsindir. Bunun yanında bir ateş vardı.

¹²³ Buhârî, “Ta’bir”, 41-43 (No. 6631-6633); Tirmizî, “Rü’yâ”, 10 (No. 2290); İbn Mâce, “Ta’biri’r-Rü’yâ”, 9 (No. 3924); Dârimî, “Rü’yâ”, 13 (No. 2207); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10/97, 185, 345, 346 (No. 5849, 5976, 6216).

Adam ateşi tutuşturup etrafında dönüyordu. Ben yine: “Bu nedir?” diye sordum. Cevap vermeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük, iri iri ağaçları olan bir bahçeye geldik. İçerisinde her çeşit bahar çiçekleri vardı. Bu bahçenin içinde çok uzun boylu bir adam vardı. Semaya yükselen başını neredeyse göremiyordum. Etrafında çok sayıda çocuklar vardı. Ben yine: “Bunlar kimdir?” dedim. Cevap vermeyip: “Yürü! Yürü!” dediler. Beraberce yürüdük. Ulu bir ağacın yanına geldik. Ne bundan daha büyük, ne de daha güzel bir ağaç hiç görmedim. Arkadaşlarım: “Ağaca çık!” dediler. Beraberce çıkmaya başladık. Altın ve gümüş tuğlalarla yapılmış bir şehre doğru yükselmeye başladık. Derken şehrin kapısına geldik, Kapıyı çalıp açmalarını istedik. Açtılar ve beraberce girdik. Bizi bir kısım insanlar karşıladı. Bunlar yaradılışça bir yarısı çok güzel, diğer yarısı da çok çirkin kimselerdir. Sanki böylesine güzellik, böylesine çirkinlik görmemişsinizdir. Arkadaşlarım onlara: “Gidin şu nehre banın!” dediler. Meğerse orada açıkta bir nehir varmış. Suyu sanki safi süttü, bembeyaz.. Gidip içine banıp çıktılar. Çirkinlikleri tamamen gitmiş olarak geri geldiler. İki tarafları da en güzel şekli almıştı. Beni dolaştıran arkadaşlarım açıkladılar: “Bu gördüğün Adn cennetidir. Şu da metin makamındır. Gözümü çevirip baktım. Bu bir saraydı, tıpkı beyaz bir bulut gibi. “Beni gezdirin, içine bir gireyim!” dedim. “Şimdilik hayır! Amma mutlaka gireceksin,” dediler. Ben: “Gecedeki acayip şeyler gördüm, neydi bunlar?” diye sordum. “Sana anlatacağız,” dediler ve anlattılar: “Taşla başı yarılan, o ilk gördüğün adam, Kur’an’ı atıp reddeden, farz namazlarda uyuyup kalmayan kimsedir. Ensesine kadar yüzünün derileri, burnu, gözü soyulan adam, evinden çıkıp yalanlar uydurup, etrafa yalan saçan kimsedir. Fırın gibi bir binanın içinde gördüğün kadınlı erkekli çıplak kimseler, zina yapan erkek ve kadınlardır. Kan nehrinde yüzüp ağzına taş atılan adam faiz yiyen adamdır. Ateşin yanında durup onu yakan ve etrafında dönen pis manzaralı adam, cehennem, ateşin bekçisidir. Bahçede gördüğün uzun boylu adam İbrahim’dir (a.s). Onun etrafındaki çocuklar ise, fitrat üzere (buluğa ermeden) ölen çocuklardır.” Cemaatten biri hemen atılarak: “Ey Allah’ın Resûlü! Müşrik çocukları da mı?” diye sordu. Resûlullah (s.a.s.) “Evet,” dedi, “müşrik çocukları da.” ve anlatmaya devam etti: “Yarısı güzel yarısı çirkin yaratılmış olan adamlara gelince, bunlar iyi amellerle kötü amelleri birbirine karıştırıp her ikisini de yapan kimselerdir. Allah onları affetmiştir.”¹²⁴

¹²⁴ Buhârî, “Ta’bir”, 48 (No. 6640), “Cenâiz”, 91 (No. 1320), “Teheccüd”, 12 (No. 1092); Ahmed b.

13. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Ben rüyamda kendimi Mekke’den, hurmalıkları bol olan bir yere muhacir gidiyor gördüm. Zihnim, o gitmekte olduğum yerin Yemâme yahut Hecer olduğu fikrine saptı. Bir de gördüm ki, o yer, Cahiliyette Yesrîb denilen Medine imiş. Ben yine bu rüyamda kendimi gördüm ki, bir kılıç hareket ettirdim de bu kılıcın göğsü kırıldı. Bu da Uhud harbinde müminlerden isabet alanlara işaret imiş. Sonra o kılıcı diğer bir defa daha hareket ettirdim. Bu sefer kılıç, olduğundan daha güzel hâline döndü. Bu da fetih ve müminlerin toplanması nev’inden Allah’ın getirdiği neticeler imiş. Ben yine o rüyada bir sığırın boğazlandığını görmüştüm. Allah’ın yaptığı en hayırlıdır. Bu da Uhud gününde şehit olan mümin neferleri remzediyormuş. Bir de gördüm ki, asıl hayır Uhud günü musibete uğramalarının ardından Allah’ın onlara hayır nev’inden getirdiği şeylerdir. Ve Bedir gününden sonra Allah’ın bizlere verdiği doğruluk ve sebat mükâfatıdır.”¹²⁵ buyurmuştur.

Dârimîdeki rivayette, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “(Rüyamda) gördüm ki, sanki ben çok sağlam bir zırhın içindeyim. Bir de boğazlanan bir sığır gördüm. Ben yorumladım ki, bu zırh, Medine’dir; bu sığır ise (şehid edilecek) bir topluluktur. Vallahi (bu onlar için) daha hayırlıdır, Şayet biz Medine’de kalırsak, onlar üzerimize geldiklerinde, onlarla savaşırız! Bunun üzerine (Medine’li müslümanlar olan “Ensar”); “Vallahi onlar üzerimize cahiliye döneminde bile gelememişlerdi. Müslümanlık döneminde mi gelecekler?” dediler. (O zaman Hz. Peygamber); “O halde istediğiniz gibi yapın!” buyurdu. (Sonra) Ensarın bazısı bazısına; “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) görüşünü geri çevirdik?” deyip geldiler ve “Yâ Resûlallah, sen istediğin gibi yap!” dediler. Bu sefer (Hz. Peygamber) şöyle buyurdu: “Şimdi durum şu ki, hiçbir Peygamber’e, zırhını giyince, savaşmadıkça onu çıkarması (yakışmaz!)”¹²⁶ ilavesi bulunmaktadır.

14. “Resûlullah (s.a.s.), Mîlhân kızı Ümmü Harâm’ın ziyaretine gidip yanına girerdi. Ümmü Haram, Ubâde b. Sâmit’in nikâhı altında idi. Bir gün Resûlullah yine ziyaretine geldi. O da Resûlullah’a yemek yedirdi ve başını taradı. Sonra Resûlullah bir müddet uyudu. Sonra gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram dedi ki: Ben: Yâ

Hanbel, *Müsned*, 33/284-289, 335, 336 (No. 20094, 20165).

¹²⁵ Buhârî, “Menâkıb”, 22 (No. 3425), “Kefâlet”, 4 (No. 2175), “Fedâilü Ashabın-Nebi”, 74 (No. 3692), “Ta’bir”, 39, 44 (No. 6629, 6634); Müslim, “Rü’yâ”, 20; Tirmizî, “Siyer”, 12 (No. 1561); İbn Mâce, “Ta’birü’r-Rü’yâ”, 9 (No. 3921); Dârimî, “Rü’yâ”, 13 (No. 2204); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42/419-421 (No. 25626).

¹²⁶ Dârimî, “Ru’ya”, 13 (No. 2205).

Resûlallah! Seni ne güldürüyor? diye sordum. Resûlullah: “Rüyamda bana ümmetinden bir kısım mücahitlerin şu deniz ortasında, tahtlar üzerindeki hükümdarlar hâlinde -yahut: Tahtlar üzerine kurulmuş hükümdarlar misali-gemilere binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum!” buyurdu. Ümmü Haram dedi ki: Ben: Yâ Resûlallah! Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah’a dua ediver! diye rica ettim. Resûlullah da ona dua buyurdu. Sonra Resûlullah başını yastığa koydu. (Bir müddet daha uyudu.) Sonra yine gülümseyerek uyandı. Bunun üzerine yine ben: Yâ Resûlallah, Seni ne güldürüyor? diye sordum. Resûlullah bu defada da önce dediği gibi: “Bana yine ümmetinden bir kısım mücahitlerin hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi (kara naklieleri üzerinde debdebeli büyük bir kuvvetle) Allah uğrunda gazaya gittikleri gösterildi” buyurdu.

Ümmü Haram dedi ki: Ben: Yâ Resûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah’a dua ediver! dedim. Resûlullah: “(Hayır!) Sen önceki (deniz) gazilerindensin!” buyurdu. (Enes b. Mâlik dedi ki:) Ümmü Haram, Muaviye b. Ebî Sufyân (ın Şam Valiliği) zamanında, deniz gazasında gemiye binmişti, fakat denizden karaya çıktıkları zaman Ümmü Haram, bindirildiği kaptırdan düştü de Allah yolunda şehit oldu.”¹²⁷

Müslim’deki (öl. 261/875) rivayette, “Şu yeşil denizin sırtına biniyorlar.”¹²⁸ ifadesi vardır.

15. Resûlullah (s.a.s.): “Bir gece ben uyuyan kimsenin gördüğü yerde kendimizi Ukbe b. Râfi’in evinde imişiz gördüm. Bize İbn Tâb hurmasından hurma getirdiler. Ben bunu, yükselmenin dünyada bizim için, ahirette akıbetin de bizim olduğuna ve dinimizin tamamlandığına yordum” buyurdular.¹²⁹

16. Âişe (r. anhâ): “Hz. Peygamber’e (s.a.s.) sihir yapıldı, demiştir. el-Leys b. Sa’d da şöyle demiştir: Hişâm bana babasından işitip muhafaza ettiği şu hadisi yazdı: Âişe şöyle dedi: Peygamber’e sihir yapılmıştı. Hatta Peygamber bazı işi işlemediği hâlde, onu işliyor hayâli verilirdi (yanı öyle sanırdı). Nihayet günün birinde tekrar tekrar dua etti. Sonra bana: “Bildin mi? Allah bana kendisinde şifam

¹²⁷ Buhârî, “Ta’bîr”, 12 (No. 6600); Müslim, “İmârah”, 160, 161; Dârimî, “Cihâd”, 29 (No. 2465); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/454 (No. 2722).

¹²⁸ Müslim, “İmârah”, 162.

¹²⁹ Müslim, “Rü’yâ”, 18; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 95 (No. 5025); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/436-437 (No. 13219), 21/442 (No. 14052).

olan şeyi bildirdi: Bana iki kişi (yani Cibril ve Mikail) geldi. Bunlardan biri başucumda, öbürüsü ayakucumda oturdu. Ve biri öbürüsüne: Bu zatın hastalığı nedir? diye sordu. O da: Sihir yapılmıştır, diye cevap verdi. Bu sefer: Kim sihir yapmıştır? Diye sordu. Öbür melek: Lebîd b. A'sam, diye cevap verdi. Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. O da: Bir tarak, saç ve sakal tarantısı, erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile diye cevap verdi. Nerede yapılmıştır? Sorusuna da: Zervân Kuyusunda, diye cevap verdi.”

Sonra Peygamber (s.a.s.) -bazı sahâbilerle- çıkıp bu kuyuya gitti. Sonra dönüp geldi. Geldiğinde (ben) Âişe'ye: “Kuyunun etrafındaki hurma ağacının uçları, şeytanların başları gibidir” buyurdu. Bunun üzerine ben: Sen o sihri çıkardın mı? diye sordum. Resûlullah: “Hayır çıkarmadım. Çünkü Allah bana şifa vermiştir. Birde o sihri çıkarıp çözmekle halk arasında sihir şerrinin yayılmasından endişe ettim. Sonra (emrimle) o kuyu kapatılıp gömüldü.”

Muhakkik tarafından, Hz. Peygamber (s.a.s.) buyuruyor ki: “Onu (sihri) ezberledim ve hafızamda tuttum.” Bana bilgi veren, yani fetva veren kişi şöyle dedi: “Bana rüyamda iki adam, yani iki melek insan sûretinde geldiler.” Dediler ki: “Sen büyülenmişsin.” Bu büyü, keten lifleri arasından çıkan ipliklere benzer bir maddeyle yapılmıştı. “Meşaka” denilen bu madde, keten tarandığında çıkan ve bazen iplik olarak da kullanılan bir şeydir. Sihir, hurma çiçeğinin kurumuş kabuğuna sarılmıştı. Bu büyü, Medine’de bir Yahudi’nin bahçesinde bulunan “Zervan Kuyusu”na atılmıştı. Kuyunun içi, görüntü itibariyle şeytan başlarına benzer şekilde çirkin ve korkunçtu. Bu sihri ortaya çıkarmakta bir kötülük olabileceğinden, Hz. Peygamber (s.a.s.) onu açıkça göstermemiştir. Daha sonra bu kuyu toprakla kapatılarak yerle bir edildi.” açıklaması yapılmıştır.¹³⁰

17. Âişe (r. anhâ), “Resûlullah’a (s.a.s.); Varaka’dan sorulmuştu da Hatice (r. anhâ) şöyle demişti: O seni tasdik etmişti fakat sen kendini ortaya koymadan önce vefat etmişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Rüyamda bana Varaka gösterildi üzerinde beyaz bir elbise vardı. Eğer Cehennemliklerden olsaydı başka bir elbise olurdu.” demiştir.¹³¹

18. Câbir b. Abdillâh dedi ki: “Bir gün Resûlullah (s.a.s.), yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: Rüyamda gördüm Cibrîl başucumda Mikâil’de ayakucumda durmuş

¹³⁰ Buhârî, “Bedi’l Halk”, 11 (No. 3095).

¹³¹ Tirmizî, “Rü’yâ”, 10 (No. 2288); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40/430 (No. 24367).

biri diğereine şöyle diyordu: Bu kimse için bir örnekleme yap! O'da şöyle dedi: Dinle kulağın duysun kalbin anlasın senin durumunla ümmetin durumu bir hükümdarın durumuna benzer ki o hükümdar bir köşk yaptırmış o köşkün içerisinde de bir salon hazırlayıp orada bir sofrayı kurmuş ve bir davetçi göndererek halkı yemeğe davet etmiştir. O insanlardan kimi davetçiye uymuş, kimisi de uymamıştır.

Bu örneklemede, Hükümdar Allah'tır, köşk İslâm'dır, salon Cennettir. Sen ise ey Muhammed o davetçisin. Sana uyan; İslâm'a girmiş olur. İslâm'a uyan Cennete girmiş olur, Cennete giren de oradakilerden yer."¹³²

19. "Resûlullah (s.a.s.), bir sabah namazına o kadar geç kalmıştı ki neredeyse güneş doğacaktı. Derken çabucak çıktı namazı için kamet getirildi. Resûlullah (s.a.s.), namazı biraz hafifçe kıldırdı. Selam verince olanca sesiyle saflarda bulunduğunuz şekilde kalınız buyurdu ve bize dönerek şöyle dedi: "Beni bu sabah namazına geciktiren sebebin ne olduğunu söyleyeceğim, geceleyin kalkıp abdest alıp gereği kadar namaz kıldım, derken namazda uyuklamaya başladım sonra uykum ağırlaştı ve ben bu sırada Rabbimi en güzel sûrette gördüm. Ya Muhammed buyurdu. Ben de: Ey Rabbim buyur emrine amadeyim dedim. Şöyle buyurdu: Büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda tartışıyorlar?" Ben de: "Bilmiyorum Ya Rabbi" dedim. Bunu üç kere tekrarladi. Sonra el ayasını iki küreğimin arasına koydu ben iki elin serinliğini iki memem arasında hissettim. Her şey bana göründü ve her şeyi bildim. Ya Muhammed! Buyurdu. Ben de "Buyur Rabbim emrine amadeyim" dedim, şöyle buyurdu: "Büyük ve ileri gelen melekler topluluğu hangi konuda tartışıyorlar? Ben de: "Kefaretler konusunda" dedim. "Nedir onlar?" buyurdu. Ben de dedim ki: "İyiliklere adımları çoğaltmak, namazlardan sonra mescitlerde oturmak, her türlü zorluklar karşısında abdest organlarını kapsamlı yıkamak." "Sonra hangi konularda" buyurdu. "Yemek yedirmek yumuşak söz söylemek, insanlar uyurken geceleyin namaz kılmak. Bunun üzerine: "Dile benden ne dilerse" buyurdu. Ben de şöyle dua ettim: "Allah'ım iyilikler yapmayı kötülüklerden el çekmeyi, yoksulları sevmeyi beni bağışlayıp esirgemeni senden dilerim. Bir topluma bir fitne göndereceksen beni o fitneye düşürmeksizin vefat ettir. Bana seni sevmeyi seni sevenleri sevmeyi ve senin sevgine yaklaştıran her ameli

¹³² Tirmizî, "Emsâl", 1 (No. 2860).

sevmeyi nasip eyle.” Resûlullah (s.a.s.): “Bu söylenenler haktır ve gerçektir bunları kendinize ders edininiz ve öğreniniz” buyurdu.”¹³³

20. İbn Abbâs (r.a.), “Bir gün Peygamber (s.a.s.) bizim yanımıza çıktı da: Bana bütün ümmetler arz olundu ve ben semanın etrafını kapatmış çok kalabalık bir karaltı gördüm: Şu, kavmi içinde Musa’dır, denildi.” demiştir.

Muhakkik tarafından, “Bana ümmetler gösterildi” ifadesiyle, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ümmetlerin gösterildiği anlatılmaktadır. Görünüşe göre bu gösterilme hâli bir rüyada gerçekleşmiştir.” açıklaması yapılmıştır.¹³⁴

21. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Bana cehennem gösterildi, bir de gördüm ki cehennem ahalisinin çoğu kadınlardır. Onlar küfür ederler, buyurdu.

Bunun üzerine: Allah’a mı küfür ederler? diye soruldu. Peygamber: Onlar kocalarına karşı küfran ederler, iyiliğe karşı küfran ederler. Birisine bütün zaman ihsan etsen de sonra senden (hoşuna gitmeyen) bir şey görse, “Ben senden hiçbir hayır görmedim” der.”¹³⁵ buyurmuştur.

22. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ben (miraç gecesi) cennette baktım da, cennet ahalisinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehenneme de baktım. Cehennemdekilerin çoğunu da kadınlar gördüm” buyurmuştur.

Muhakkik, “Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Cehenneme baktım.” Bu bakış, İsrâ Gecesi’nde ya da bir rüya sırasında gerçekleşmiştir. Bilinmelidir ki, peygamberlerin rüyaları gerçektir ve hakikati yansıtır. Hz. Peygamber (s.a.s.) devamla şöyle buyurmuştur: “Onun halkının çoğunun kadınlar olduğunu gördüm.” Yani cehenneme girenlerin büyük bir kısmı kadınlardı. Ancak bu, onların ebedî olarak orada kalacakları anlamına gelmez; daha sonra Allah’ın merhametiyle çıkarılırlar.” açıklamasını yapmıştır.¹³⁶

23. İbn Abbas, “Resûlullah’a (s.a.s.) rüyasında iki melek geldi. Biri ayaklarının, biri de başının yanında oturdu. Ayaklarının yanında oturan melek başının yanında oturan meleğe: “Bunun, Ümmetiyle ilişkisine örnek ver” deyince diğeri şu karşılığı verdi: “Bunun, Ümmetiyle olan durumu şuna benziyor: Yolculukta

¹³³ Tirmizî, “Tefsiru’l-Kur’ân”, 39 (No. 3235, 3233, 3234); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/437-441 (No. 3484).

¹³⁴ Buhârî, “Enbiyâ”, 32 (No. 3229).

¹³⁵ Buhârî, “İmân”, 19 (No. 29).

¹³⁶ Buhârî, “Bed’ü’l-halk”, 8 (No. 3069).

olan bir topluluk bir çölün başına ulaşır. Ancak ne çölü aşacak, ne de geri dönecek azıkları vardır. Bu haldeyken hibere türü (Yemen yapımı çizgili) giysiler giymiş bir adam gelir ve: “Sizi yemyeşil bahçelere ve suyu bol havuzlara ulaştırırsam bana tabi olur musunuz?” diye sorar. “Evet!” dediklerinde onları alır ve yemyeşil bahçelere, suyu bol havuzlara ulaştırır. Orada yer içer ve güçlü bedenlere sahip olurlar. Sonrasında bu adam: “Sizleri çaresiz halde bulmuşken yemyeşil bahçelere, suyu bol havuzlara ulaştırmam durumunda bana tabi olacağınızı söylemişsiniz değil mi?” diye sorunca: “Evet, öyle” derler. Adam: “Önünüzde yeşilliği buradan daha fazla olan bahçeler, suyu daha bol olan havuzlar var. Bana tabi olun” deyince, bazıları: “Vallahi adam doğru söylüyor, ona tabi oluruz” karşılığını verirken, bazıları da: “Biz buradan memnunuz ve burada kalacağız” der.”¹³⁷ demiştir.

24. İbn Abbas, “Bedir savaşı sonrası Resûlullah (s.a.s.) Zülfikar denilen kılıcı ganimet olarak aldı. Bu kılıcı da rüyasında görmüş ve buyurmuştu: ”Rüyamda kılıcım Zülfikar”da çatlak gördüm. Bunu aranızda çıkacak ayrılıklara yordum. Yine bir koçun arkasına bindiğimi gördüm, Bunu da (müşriklerden) ordu komutanının öldürüleceğine yordum. Yine çok sağlam bir zırhın içinde olduğumu gördüm ve bu zırhı Medine”ye yordum. Yine sığırların kesildiğini gördüm. Vallahi sığır da hayır (bolluk) demektir! Sığır hayır demektir.” Resûlullah’ın (s.a.s.) yorumladığı gibi de oldu.”¹³⁸ demiştir.

25. “Resûlullah’a (s.a.s.), hac mevsiminde (yani Arafat’ta) ümmetler gösterildi. Kendi ümmeti gecikti (yani geç gösterildi, diğer ümmetler önce gösterildi). Resûlullah şöyle buyurdu: “Sonra ümmetim bana gösterildi. Onların çokluğu hoşuma gitti. Vadileri, düzlükleri ve dağları doldurmuşlardı.” Bana denildi ki: “Bunlarla birlikte yetmiş bin kişi vardır ki, onlar hesapsız olarak cennete gireceklerdir. Onlar, ne dağlanırlar (tedavi maksadıyla ateşle dağlanma yapmazlar), ne rukye isterler (başkasından nazar-dua istemezler), ne de uğursuzluk kabul ederler (kuş uçuşu, rüya, işaretlerle uğursuzluk çıkarmazlar). Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler.” Ukkaşe (r.a.) dedi ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah’a dua et de, beni onlardan kılsın.” Hz. Peygamber (s.a.s.) onun için dua etti. Sonra başka biri kalktı

¹³⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/227-228 (No. 2402).

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/259 (No. 2445).

ve dedi ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah’a dua et de, beni de onlardan kılın.” Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu: “Ukkaşe seni geçti (o fırsatı senden önce kaptı).”¹³⁹

26. Resûlullah (s.a.s.), “Rüyamda bir koçun ardına bindiğimi ve kılıcımın köreldiğini gördüm. Bunu da (müşriklerden) birliğin komutanını öldüreceğime, ailemden birinin de öldürüleceğine yordum.”¹⁴⁰ buyurmuştur.

27. Rasûlullah (s.a.s.), “Ben uykumdayken, melekler bana geldi ve kitabın direğini (kitap: İslâm, direk: dinin temel dayanağını) yastığımın altından aldılar. Onu Şam’a götürdüler. Dikkat edin! Fitnelerin ortaya çıkacağı yer Şam olsa da, iman (orada) olacaktır.”¹⁴¹ dedi.

28. “Resûlullah (s.a.s.) uyumakta iken birden uykusunda güldü. Sonra uyandı. Ben (Aişe) dedim ki: Ey Allah’ın Resûlü, neye güldünüz? Dedi ki: “Ümmetimden birtakım insanlar, bu Beyt’e (Kâbe’ye), Kureyş’ten bir adama karşı (savaşmak üzere) yönelmişlerdi. O adam, Harem’e sığınmıştı. Onlar Beydâ denilen yere geldiklerinde, yere batırıldılar (yer onları yuttu). Onların dönüş yönleri farklı farklıydı. Allah, onları niyetleri üzere diriltecektir.” Ben dedim ki: Allah Teâlâ, yolları farklı olan bu insanları niyetlerine göre nasıl diriltir? Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: Onları bir araya getiren yoldur. İçlerinden (orada bulunanlardan) niyetli olan vardır, yolcu olan vardır, bir de zorla getirilmiş olan vardır. Hepsi aynı şekilde helak edilir, fakat (âhirette) farklı yönlere döndürülürler (yani amellerine ve niyetlerine göre ayrılırlar).”¹⁴²

29. Resûlullah (s.a.s.), “Uyudum, rüyamda kendimi cennette gördüm. Bir okuyucunun sesini işittim, Kur’an okuyordu. Dedim ki: ‘Bu kim?’ Dediler ki: ‘Bu, Hârise b. Nu’mân’dır.’ Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “İşte bu iyilik! İşte bu iyilik!” Ve o (Hârise), annesine karşı insanların en iyisiydi (en çok iyilik ediydi).”¹⁴³ buyurdu.

30. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Ben gerçekten rüyada gördüm ki, bir adam bana bir ölçek kuru hurma getirdi, ben de onları yedim de içlerinde bir çekirdek buldum. Bu (çekirdeği) çiğneyince beni incitti. Sonra (adam) bana başka bir ölçek daha verdi. O zaman ben; “Muhakkak ki senin verdiği şeyin içinde beni inciten bir

¹³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/369-370 (No. 3819), 7/358-359 (No. 4339).

¹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/327 (No. 13825).

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29/310 (No. 17775), 36/62 (No. 21733).

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 41/257-258 (No. 24738), 44/288 (No. 26690).

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42/100, 206 (No. 25182, 25337).

çekirdek buldum!” dedim, ardından (verdiği hurmaları yine) yedim!” Bunun üzerine Ebu Bekr şöyle dedi: “Gözün sükûnet bulsun, yâ Resûlallah! Bu gönderdiğin askeri birliğe (işaret ediyor). Onlar iki defa ganimet elde etmiş, her ikisinde de, senin zimmetini (güvenceni, kefilliğini...) tanıyan, kabul eden bir adam bulmuşlardır!” (Ubeyde demiş ki), o zaman Mucalid’e; “senin zimmetini tanıyor” ne demektir?” dedim de O; “la ilahe illallah diyor; demektir” cevabını verdi.”¹⁴⁴ buyurdu.

3.6.1. Rivayetlerin İlgili Olduğu Konular

Rivayetleri inceledikten sonra, söz konusu rivayetlerin hangi konular etrafında şekillendiğini tespit edebilmek amacıyla, hadis musannifleri tarafından kullanılan bâb başlıkları ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu yöntemin tercih edilme sebebi, musanniflerin rivayetleri nasıl anladıklarını, nasıl yorumladıklarını ve onları hangi bağlamlar içerisinde değerlendirdiklerini ortaya koymaktır. Zira bir rivayetin yer aldığı bâb başlığı, yalnızca o hadisin zahirî anlamını değil; aynı zamanda musannifin ilgili rivayeti nasıl kavradığını ve hangi ilmî çerçevede ele aldığını da göstermektedir. Bu durum, şu gerçeği ortaya koymaktadır: Bir rivayet, yalnızca lafzî bir bilgi olarak kalmamakta; aynı zamanda arka planında bir düşünce, bir sistematik ve bir yorum da barındırmaktadır. Dolayısıyla musannifin ilgili hadisi hangi başlık altında verdiği, onun rivayete bakış açısını da yansıtmaktadır.

Yapılan bu incelemede, belirli rivayetler etrafında şekillenen bab başlıkları şunlardır:

1. Rüya Konulu Rivayetlerde Kullanılan Bab Başlıkları

Bu bölüm, özellikle rüya ve rüya tabirleri etrafında şekillenmiş başlıkları içerecektir:

1. “Rüyada Gömlek Görülmesi ve Yorumu”
2. “Rüyada Süt, Hurma, Anahtar ve Kadın Görmek”
3. “Rüyada Kişiye Kadeh Verilmesi”
4. “Rüyada Üfürme, Uçmak, Su Çekmek ve Kılıç Sallamak”
5. “Gündüz ve Gece Rüyaları Arasındaki Fark”
6. “Rüyaların Sabah Namazı Sonrasında Yorumlanması”

¹⁴⁴ Dârimî, “Rü’yâ”, 13 (No. 2208).

7. “Rüya Yorumunun Peygamber Tarafından Yapılması”
8. “Rüya İlmine Dair Bablar”
9. “Rüyanın Tabiri ve Yorumlama Usulleri”
10. “Rüyada Gördüğüyle Amel Eden Peygamberler ve Sahâbîler”

2. Ashâb-ı Kirâm’ın Faziletleri

Bu kısımda Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir, Hz. Âişe Gibi sahâbîlerin menkıbeleri ve musannifin bu konudaki başlıkları ele alınır.

1. “Kureyş Kabilesinden Ömer b. Hattâb’ın Faziletleri”
2. “Âişe’nin Fazileti ve Hicreti”
3. “Ebû Bekir’e Verilen Eman ve Sözleşme
4. “Enes b. Malik, Ümmü Süleym ve Bilâl’in Faziletleri”
5. “Ashâbın Faziletleri”
6. “Hicret Rivayetleri”

3. İman, Cihâd ve İslâmî Kavramların Anlatımı

1. “İman Artar mı, Eksilir mi?”
2. “Cihâdın Farz Oluşu”
3. “Ganimet Malına Dair Bablar”
4. “Kâfirliğin, Küfrün Dereceleri”

4. Kıyamet, Deccâl ve Ahiret Konulu Bablar

1. “Deccâl ve Mesih’in Zikri”
2. “Cennetin Sıfatı ve Varlığı”
3. “Mirac Rivayetleri”

5. Aile, Nikâh ve Toplumsal İlişkilere Dair Bablar

1. “Kadına Bakmak, Evlendirme, Nikâh Babları”
2. “Misvakı Kime Vermeli?”
3. “Bâkire Kızla Evlenmek”
4. “Hayat Yoldaşına Nankörlük”
5. “Misvağın Büyük Olana Verilmesi”

6. Kur'an âyetlerinin Tefsiri ve Hadislerle Yorumlanması

1. “Sa‘d ve İnşirah Sûrelerinden Tefsirler”
2. “Meryem Sûresi Bağlamında Hadis Yorumu”
3. “İsrâ Sûresi 60.âyet in Hadis Bağlamındaki Anlamı”

7. Hz. Peygamber’in Söz ve Davranışları Işığında Tematik Başlıklar

1. “Peygamber’in Özlü Sözleri”
2. “Ben halil edinseydim...” hadisi
3. “Bir aylık mesafede düşmana korku salındım” hadisi

Musanniflerin topladıkları rivayetleri hangi başlıklar altına yerleştirdikleri yukarıda verilmiştir. Musannifin hadise nasıl baktığı, onu hangi bağlamda değerlendirdiği gösterilmiştir. Nitekim anlaşılmaktadır ki her “bab” başlığı, bir nevi yorumdur; hadisin nasıl anlaşıldığını ve hangi ilmî çerçevede değerlendirildiğini gösterir. İnceleme sonunda yedi ana başlık öne çıkmaktadır. Rüyaya dair başlıklar, rüyanın basit bir görsel tecrübeden ibaret olmadığını; derin anlamlar barındıran, üzerinde düşünülmüş ve belirli kurallar çerçevesinde yorumlanmış ciddi bir mesele olarak ele alındığını ortaya koymaktadır. Ashâb-ı Kirâm’ın faziletlerine ilişkin başlıklar ise, sahâbîlerin yalnızca tarihî şahsiyetler değil, aynı zamanda örnek alınması gereken ideal tipler olarak sunulduğunu göstermektedir. İman ve cihâd gibi temel kavramlar etrafında oluşturulan başlıklar, bu konuların hem bireysel inancı

hem de toplumsal sorumluluğu içeren yönleriyle değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Ahret ve kıyamet konularına dair başlıklar, müminin dünya tasavvurunu şekillendiren ve yaşam yönelimini belirleyen temel esaslar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile ve toplumsal ilişkilere dair başlıklar ise, sosyal hayatın düzenlenmesinde hadislerin nasıl rehberlik ettiğini açık biçimde yansıtmaktadır. Kur'an tefsiriyle ilgili başlıklar, hadislerin Kur'an'la nasıl ilişkilendirildiğini ve birâyet in anlamının hadis aracılığıyla nasıl pekiştirildiğini göstermektedir.

Son olarak, Hz. Peygamber'in söz ve fiillerine dair başlıklar, onun yalnızca bir peygamber değil; aynı zamanda bir rehber, lider, eğitici ve örnek şahsiyet olarak nasıl konumlandırıldığını yansıtmaktadır. Bu başlıklar yalnızca içerik tasnifi değil; aynı zamanda musannifin anlayış biçimini, rivayetlere yaklaşımını ve yorum çerçevesini de yansıtmaktadır. Bâb başlıkları, bir ayna niteliği taşımakta; neyin söylendiğini olduğu kadar, neyin nasıl anlatıldığını da ortaya koymaktadır.

3.6.2. Rivayetlerdeki Kişiler, Mekânlar, Eşyalar ve Nasıl Yorumlandığı

Rivayetlerde geçen önemli kişi, yer ve eşyalar burada belirtilecektir. Buradaki amaç, rivayetlerde anlamı belirleyen kilit unsurları öne çıkarmaktır. Sadece rüyada geçen semboller değil, rüyanın öncesinde ve sonrasında yer alan ifadeler de dikkate alınacaktır. Böylece rivayetin sadece görülen kısmı değil, bütün bağlamı içinde nasıl anlam kazandığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Aşağıda bu yaklaşımla ele alınan rivayetler sıralanmıştır.

1. Rivayet:

Rüyada görülen şahıs Hz. Ömer b. Hattâb'dır. Rüyada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ona bir gömlek giydirdiği ve gömleğin onun göğsüne kadar uzandığı, Hz. Ömer'in ise onu çekerek tamamen üzerine geçirdiği rivayet edilir. Bu rüyada görülen gömlek, din olarak tevil edilmiştir. Gömleğin Hz. Ömer'e tam olarak oturması ise, onun dine olan bağlılığını ve dindarlığını sembolize eder. Rivayet, bir yandan Hz. Ömer'in şahsî faziletini ortaya koyarken, diğer yandan İslâm'ı hakkıyla yaşama yönünde teşvik edici bir mesaj içermektedir. Burada rüya, bireysel dindarlığın görsel bir temsili hâline gelmiştir.

2. Rivayet:

Yine Hz. Ömer'in görüldüğü bir başka rüyada, Hz. Peygamber'in elinde bir kadeh süt bulunduğu ve bu sütü Hz. Ömer'e verdiği aktarılmaktadır. Hadis şârihleri bu rüyada geçen sütü ilim ile yorumlamışlardır. Sütün Hz. Ömer'e verilmesi, onun dinî ilimlerdeki yüksek derecesine işaret etmektedir. Bu rüya yalnızca Hz. Ömer'in ilmî yönünü övmekle kalmaz; aynı zamanda ümmeti ilme yönlendirme, bilgiye ulaşma gayretini yüceltme açısından evrensel bir mesaj taşır.

3. Rivayet:

Bir diğer rivayette rüyada görülen eşya misvaktır. Misvak, İslâmî gelenekte hem maddî hem de manevî temizlikle ilişkilendirilmiştir. Hadisin devamında misvakın büyüklere verilmesi üzerinden, büyüklere saygı vurgulanmakta; aynı zamanda toplumsal ahlâkî düzene dair mesajlar verilmektedir. Rüya, hem ferdî temizliğe hem de sosyal saygı ve nezaket ilişkilerine dikkat çeken yönleriyle çok katmanlı bir anlam taşımaktadır.

4. Rivayet:

Hz. Peygamber'in rüyasında kendisini yağmur ve çamur içinde secde ederken görmesi, ardından bu sahnenin fiilen gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Bu rüya, Kadir Gecesi'nin değeri, onu arama çabası ve özellikle Ramazan itikâfının önemi bağlamında anlam kazanır. Rüyanın gerçekleşmesiyle birlikte Hz. Peygamber'in ibadet hayatına dair örnekliği daha da belirginleşmiş; bu durum ümmet için ibadetlere yönelme hususunda güçlü bir teşvik aracı hâline gelmiştir.

5. Rivayet:

Ebû Talha'nın eşi Rûmeysâ, Hz. Bilâl ve Hz. Ömer'in rüyada cennette görülmeleri; Hz. Peygamber'in onlara dair gözlemlerini paylaşmasıyla şekillenen bu rüya, sahâbîlerin faziletlerini, ahlaki meziyetlerini ve cennetteki makamlarını işaret eden sembolik bir içerik taşır. Rüya, sadece bireysel övgü amacı taşımaz; aynı zamanda sahâbî ahlakının idealize edilerek ümmete sunulması bakımından eğitici bir işleve sahiptir.

6. Rivayet:

Hz. Peygamber'in rüyasında yeryüzünün hazineleri ve anahtarlarının kendisine teslim edildiğini görmesi, onun peygamberlik görevine verilen ilahi destek ve gelecekteki fetihlerin sembolik bir tasviridir. Bu rüya, hem Hz. Peygamber'in

manevi otoritesine hem de ümmeti için hazırlanan dünya nimetleri ile İslâm'ın yayılmasına dair müjdeleri içermektedir.

7. Rivayet:

Rüyada geçen mekân Kâbe, şahıslar ise Meryem oğlu Mesih (İsa) ve Deccâl'dir. Hz. Peygamber'in bu rüyası, hem geleceğe dair haber veren bir içerik taşımakta hem de ümmeti inanç, kimlik ve ahlaki duruş açısından yönlendirmektedir. Rüya, Deccâl'in fiziksel özelliklerinin tanıtılması ve Îsâ'nın (a.s) konumunun netleştirilmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca ümmeti, Deccâl fitnesine karşı bilinçlendirmeyi hedeflemektedir.

8. Rivayet:

Hz. Peygamber'in rüyasında iki altın bilezik görmesi ve bu bilezikleri itip atması üzerine, bileziklerin Müseylimetü'l-Kezzâb ve Esved el-Ansî isimli iki yalancı peygamber olarak yorumlanması, rüyaların hem sembolik hem de haber verici işlevini yansıtmaktadır. Bu rüya, yalancı peygamberliğin tehlikesine dikkat çekerken, aynı zamanda Hz. Peygamber'in ferasetine ve rüyaların yorum gücüne işaret etmektedir.

9. Rivayet:

Bir başka rüyada Hz. Peygamber, bir kuyudan kova ile su çekildiğini görür. Bu sırada Hz. Ebû Bekir'in ve ardından Hz. Ömer'in kuyudan su çektikleri aktarılır. Rivayete göre, Hz. Ebû Bekir'in suyu az çekmesi, onun kısa süren fakat bereketli hilafetini; Hz. Ömer'in ise çokça ve güçlü bir şekilde su çekmesi, onun döneminde devletin büyümesi, adaletin tesisi ve düzenin sağlanması olarak yorumlanmıştır. Bu rüya, hilafet kurumuna dair sembolik bir temsil sunduğu gibi, sahâbîlerin liderlik vasıflarına yönelik mecazi değerlendirmeler de içermektedir.

10. Rivayet:

Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'yi rüyasında ipekli bir kumaş içinde görmesi ve bu rüya üzerine onunla evlenmesinin gerçekleşmesi, bu evliliğin ilahî bir yönlendirmeyle gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu rüya, vahiy niteliği taşıyan rüyalar arasında değerlendirilmiş; Hz. Âişe'nin konumu ve evliliğin hikmeti açısından önemli bir kaynak olarak kabul edilmiştir.

11. Rivayet:

Bu rivayette rüyada görülen şahıs Sudanlı bir kadındır. Mekânlar ise Medine ve Mehye'a (Cuhfe) olarak belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu rüyayı yorumlayarak kadını veba hastalığıyla ilişkilendirmesi, onun sembolik tevil gücünü ortaya koyar. Kadının Medine'den başka bir beldeye yönelmesi, veba hastalığının bir şehirden başka bir şehre geçeceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu rüya, toplum sağlığına dair dikkat çekici bir uyarı niteliği taşımaktadır.

12. Rivayet:

Bu rüyada birçok mekân ve sembolik unsur yer almaktadır: nehir, fırın, geniş bir bahçe, ağaçlar, çiçekler, taş, Medine ve Adn Cenneti. Görülen şahıslar ise iki melek, Hz. İbrahim, cehennem bekçisi Mâlik ve iki adamdır. Rüya, insanların dünyada işledikleri amellerin ahirette karşılığının olacağını açıkça ortaya koyar. Hz. Peygamber'in bu rüyayı Ashâbına anlatması bir irşad, uyarı ve tebliğ niteliği taşımaktadır. Farz ibadetleri terk edenler, faiz yiyenler, zina edenler ve yalanı yayanlar için ceza, çocuklar ve tevbe eden günahkârlar için ise rahmet öngörülmektedir. Bu rüya, ilahi adaletin ve merhametin ahiret tasavvurundaki yerini yansıtır.

13. Rivayet:

Rüyada zikredilen şehirler arasında Mekke, Yesrib (eski adıyla Medine), Yemâme, Hecer, Uhud ve Bedir yer almaktadır. Görülen semboller arasında ise sığır ve kılıç bulunmaktadır. Hz. Peygamber, hurmalıkları bol olan şehir olarak önce Yemâme ve Hecer'i düşünmüş, ancak sonrasında hicret yerinin Medine (Yesrib) olduğunu anlamıştır. Rüyada kılıcın kırılması Uhud Savaşı'nda Müslümanların yaşadığı kayıplara, kılıcın tekrar eski haline gelmesi ise zaferin ve toparlanmanın işaretidir. Sığırların boğazlanması ise Uhud'da şehit düşen müminlere işaret etmektedir. Bu rüya, hem hicretin yönünü belirleyen bir ilham kaynağı olmuş hem de gelecekteki savaşlara dair sembolik bir haber içermektedir.

14. Rivayet:

Bu rüyada geçen semboller deniz, taht ve gemi; şahıslar ise Ümmü Haram, Enes b. Mâlik ve Ubâde b. Sâmit'tir. Rivayet, İslâm ümmetinin deniz aşırı seferlere çıkacağına dair haber niteliği taşır. Ümmü Haram'ın rüyada yer alması, kadının bu olaya verdiği duygusal tepki ve daha sonra Kıbrıs seferine katılarak orada şehit

olması, rüyanın gerçekleştiğini göstermektedir. Bu rüya, kadın sahâbîlerin de cihâdî ve manevî sahada aktif roller üstlendiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

15. Rivayet:

Rüyada görülen kişi Ukbe b. Râfi', görülen eşya ise İbn Tâb hurmasıdır. Hz. Peygamber, bu rüyayı bizzat yorumlamış ve hurmayı dünyada izzet ve yükseliş; ahirette hayırlı bir akıbet ve dinin tamamlanması şeklinde yorumlamıştır. Bu rüya, İslâm'ın kemale erişî ve ümmetin izzetinin artacağına dair sembolik bir müjde olarak değerlendirilebilir.

16. Rivayet:

Bu rüyada yer alan kişiler Cebrâil, Mikâil ve Lebîd b. A'sam'dır. Rüyanın geçtiği yer ise Zervân Kuyusu'dur. Rivayet, Hz. Peygamber'in bir sihir teşebbüsüne maruz kalması ve buna karşı ilahî koruma ile kurtarılması bağlamında anlam kazanır. Burada rüya, peygamberlerin Allah tarafından özel bir şekilde korunduğunu göstermekte; sihrin varlığına, tesirine ve bu tür zararlı girişimlere karşı ilahî müdahalenin mümkün olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda bu rivayet, toplumsal güvenliğin korunması ve fitnelerin önlenmesi için dikkatli olunması gerektiğine dair mesajlar içermektedir.

17. Rivayet:

Rüyada görülen kişi Varaka b. Nevfel'dir. Görülen yer Cehennem, eşya ise beyaz elbisedir. Hz. Peygamber, bu beyaz elbiseyi cennet elbisesi olarak yorumlamıştır. Bu rüya, Varaka'nın imanının kabul edildiğine ve onun ahiret yurduna dair olumlu bir sonuca ulaşacağına işaret etmektedir. Aynı zamanda beyaz elbise, temizlik, sadakat ve takvâ gibi ahlaki sembollerle ilişkilendirilmiştir.

18. Rivayet:

Bu rivayette görülen yerler köşk ve salon; eşyalar ise sofradır. Rüyada yer alan şahıslar arasında Cebrâil, Mikâil ve bir hükümdar yer alır. Rüyanın içinde tevîl bizzat yapılmakta; hükümdar Allah Teâlâ'yı, köşk İslâm dinini, salon cenneti, sofraya ise cennet nimetlerini temsil etmektedir. Davetçi olarak Hz. Muhammed'in (s.a.s.) gösterilmesi, onun nübüvvet vazifesinin evrenselliğini ve davet görevinin mahiyetini göstermektedir.

19. Rivayet:

Bu rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.) Allah Teâlâ'yı rüyasında görmektedir. Bu tür rüyalar, hadis ilminde sembolik ve teşbihî yorumlarla ele alınır. Rivayet, ibadetlerin, dua ve güzel ahlakın Allah katındaki değerine; bireyin Rabbine yakınlık kurma çabasına vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda bu rüya, manevi hayatın merkezine ihlâs ve sâlih amelin yerleştirilmesi gerektiğini telkin etmektedir.

20. Rivayet:

Bu rivayette Hz. Peygamber'e geçmiş ümmetler gösterilmiştir. Bu bağlamda özellikle Hz. Mûsâ'nın ümmetinin kalabalıklığı dikkat çekmektedir. Rüya, geçmiş ümmetlerden ibret alınması gerektiğine; İslâm ümmetinin yeryüzündeki konumu, sayısı ve manevî değerine işaret etmektedir. Rüya aynı zamanda ümmet bilincini güçlendirmeye, Hz. Peygamber'in ümmetine duyduğu sevgiyi ve ümmetin taşıdığı sorumluluğu hatırlatmaya yöneliktir.

21. Rivayet:

Rüyada geçen yer cehennem, görülen kişiler ise kadınlardır. Bu hadis, kadınlara yönelik ahlâkî bir uyarı niteliği taşımaktadır. Özellikle nankörlük, vefasızlık ve geçici öfkeyle yapılan iyiliklerin tamamen yok sayılması gibi davranışlardan kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır. Burada amaç, kadınları değersizleştirmek değil; aksine onları daha güzel ahlak ve olumlu davranışlara teşvik etmektir. Hadis, toplumsal ve bireysel düzeyde sorumlulukların bilincine varılması için önemli bir ikazdır.

22. Rivayet:

Bu rivayette rüyanın geçtiği yerler cennet ve cehennem olarak belirtilmiştir. Hadis, fakirlerin sabır ve iman sayesinde cennete yaklaşacaklarını, kadınların ise zaman zaman bazı hatalara düşebileceğine dair bir uyarı niteliği taşımaktadır. Ancak burada önemli olan husus, Allah'ın rahmetinin genişliğine dikkat çekilmesidir; cehenneme girenlerin sonsuza kadar orada kalacağına dair kesin bir hüküm yoktur. Dolayısıyla hadis, genel anlamda ibret ve uyarı özelliğine sahiptir.

23. Rivayet:

Rüyada görülen topluluk, bir adam ve sulu bir bahçedir. Çaresizlik içindeki bu topluluk, İslâm'dan önceki dönem insanlarını temsil etmektedir. Elbiseli adam ise Hz. Peygamber olarak yorumlanır. Bahçelerin biri dünya hayatındaki huzur ve

mutluluğu; diğeri ise ahiretteki mükâfatı sembolize eder. İlk bahçede kalmayı tercih edenler, İslâm'a girip mutluluğu bulan fakat istikamet konusunda gevşek davranan kimseleri temsil eder. İkinci bahçeye devam edenler ise istikamet üzere olan ve ahirette mükâfatı hak eden müminlerdir. Bu rüya, imanın ve istikrarın önemine işaret etmektedir.

24. Rivayet:

Bu rivayette görülen semboller arasında Zülfıkar kılıcı, koç, zırh ve sığır yer almaktadır. Kılıçta görülen çatlak, Müslümanlar arasındaki ihtilaf ve bölünmeye işaret eder. Koçun arkasına oturmak, müşriklerin komutanının ölmesini sembolize eder. Zırh, Medine'ye işaret ederken, sığır bolluk ve hayır anlamı taşır. Bu rüya, hem savaş ortamındaki toplumsal dinamiklere dair mesajlar içerir hem de birlik ve dirliğin önemine vurgu yapar.

25. Rivayet:

Rüyada ümmetin çokluğu ifade edilmektedir. Olayda adı geçen kişi Ukkâşe'dir. Rivayet, Hz. Peygamber'in ümmetine olan sevgisini ve ümmetin sayıca çok olduğunu belirtir. Bazı kişilerin, hesapsız olarak cennete gireceği müjdelendir. Aynı zamanda tevekkülün, yani Allah'a tam güvenmenin ve hurafelere kapılmamanın önemine dikkat çekilir. Bu hadis, müminlere fırsatları değerlendirme ve zamanında karşılık verme bilinci aşılamaaktadır.

26. Rivayet:

Bu rivayette görülen semboller koç ve kılıçtır. Hz. Peygamber tarafından yapılan tevilde, koçun arkasına binmek müşriklerden birinin ölümünü, kılıcın kırılması ise aileden bir kişinin vefatını ifade etmektedir. Bu rüya, bireysel ve toplumsal kayıplara karşı bilinçli bir yaklaşımın gerekliliğine işaret etmektedir.

27. Rivayet:

Rüyada görülen eşya kitap, yer ise Şam'dır. Bu rüya, imanın ileride zor dönemlerden geçeceğini fakat devam edeceğini ifade eder. Şam gibi bölgeler hem fitnenin hem de imanın merkezi olarak tasvir edilmiştir. Rüya, iyilik ve kötülüğün bir arada var olabileceğini ve asıl önemli olanın iman ve ahlakı muhafaza etmek olduğunu vurgular.

28. Rivayet:

Rüyada savaş, hareme sığınmak ve Beyda adlı yer görülmektedir. Bu rivayet, insan niyetinin önemini ve ahirette değerlendirilmesinin niyete göre yapılacağını anlatır. Bir kişi yanlış bir grubun içinde yer alsa bile, niyeti samimi ve doğruysa, Allah katında buna göre hükmedilecektir. Bu, niyetin ahlaki ve dini hayattaki merkezi konumunu göstermektedir.

29. Rivayet:

Rüyada görülen yer cennet ve Kur'an okuyan kişi ise Harise b. Numandır. Bu rüya, anneye saygı ve iyi davranmanın Allah katında ne denli kıymetli olduğunu; bu davranışın kişiyi cennete götürecektir önemli bir amel olduğunu ortaya koyar. Hadis, aile içi ilişkilerin ve özellikle anneye hürmetin manevî önemini pekiştirir.

30. Rivayet:

Son rivayette görülen semboller kuru hurma ve çekirdektir. Bu rüya, savaşta elde edilen ganimet, iman edenlere karşı tutum ve Müslümanların sorumlulukları gibi temalar üzerine anlamlar içerir. Rüya, maddi ve manevi kazançların dengeli değerlendirilmesi gerektiğini, imanî hassasiyetin korunmasının şart olduğunu göstermektedir.

Rivayetlerde geçen eşya ve kişiler göz önünde bulundurulduğunda, hadislerde ifade edilen temel konular şu şekilde sınıflandırılabilir:

Ümmetin dine, dini öğrenmeye, kulluğa, ibadete ve adab ile ahlaka teşvik edilmesi:

Bu konuya işaret eden rivayetler, ümmetin manevi gelişimini ve dini bağlılığını güçlendirmeye yönelik uyarılar ve yönlendirmeler içermektedir. Söz konusu rivayetler, dinî bilginin edinilmesi, ibadetlerin yerine getirilmesi ve ahlaki değerlere bağlılık hususunda ümmeti teşvik eder. Bu bağlamda; 1, 2, 3, 4, 5, 15, 19, 21, 22, 24, 25 ve 30 numaralı rivayetler ön plana çıkmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üstünlüğünü ve manevi yüceliğini ortaya koyan rivayetler: Bu sınıflandırmada yer alan rivayetler, Hz. Peygamber'in kendisine verilen ilahi yetkiler ve manevi üstünlüklerini sembolik unsurlar aracılığıyla ifade eder. Bu bağlamda 6 numaralı rivayet örnek teşkil etmektedir.

Ümmetin dolaylı olarak fetihlere, devletin büyümesine ve güçlenmesine teşvik edilmesi: Bazı rivayetler, ümmetin maddi ve siyasi anlamda genişlemesine,

fetihlerin gerçekleşmesine ve devletin güçlenmesine işaret eder. Bu doğrultuda 6 ve 9 numaralı rivayetler bu sınıfa dâhil edilebilir.

İleride ya da kıyamet öncesinde meydana gelecek olaylar, şahıslar ve tehlikeler hakkında ümmetin uyarılması: Bu rivayetler, gelecekte ortaya çıkacak önemli hadiseler ve fitneler hakkında ümmeti bilinçlendirmeye yöneliktir. Kıyamet öncesi dönemde yaşanacak zorluklar, sahte peygamberler, fitneler ve sosyal çalkantılar bu kapsamda ele alınır. Bu nedenle 7, 8, 11, 13, 14, 26, 27, 28, 29 ve 31 numaralı rivayetler bu sınıflandırmaya dâhildir.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) şahsî özellikleri ve konumuyla ilgili rivayetler: Bu grup rivayetler, Hız. Peygamber'in kişisel hayatına, ilahi takdirine ve görevine ilişkin sembolik anlatımları içerir. 10, 16, 18 ve 23 numaralı rivayetler bu kapsamda değerlendirilir.

Kişilerin ahiretteki durumları hakkında bilgi veren ve ümmetin uyarılmasına, sakındırılmasına yönelik rivayetler: Bu rivayetler, ahiret hayatına dair haberler ve uyarılar içerir. Müminlerin ve münafıkların ahirette karşılaşacakları durumlara dikkat çeker ve ümmeti sorumluluklarına karşı duyarlı olmaya teşvik eder. Bu doğrultuda 12, 17 ve 20 numaralı rivayetler bu gruba dâhildir.

3.7. Sahâbenin Gördüğü Rüyalar ve Yorumları

1. İbn Ömer (r.a.), *“Peygamberin sahâbilerinden bazı kimselere Kadir Gecesi rüyada ramazanın son yedi gecesi içinde gösterildi. Resûlullah (s.a.s.) da sahâbilerine: “Ben sizin rüyalarınızın ramazanın son yedi gecesi içinde birbirine uygun düşmüş olduğunu görüyorum. Artık kim Kadir gecesini aramaya çalışacaksa, onu ramazanın son yedi gecesi içinde arasın” buyurdu.”*¹⁴⁵ demiştir.

Buhârî’de (öl. 256/870) yer alan rivayetin diğer versiyonunda ise, *“diğer birtakımlarına da o, Ramazanın son on günü içinde gösterildi.”* şeklinde bir farklılık bulunmaktadır.¹⁴⁶

Müslim’deki rivayetlerden birinde *“Bir adam Kadir Gecesinin yirmi yedinci gece olduğunu (rüyasında) gördü.”* ve *“(Kadir Gecesi hakkındaki) rüyalarınızın son on gün içinde olduğunu görüyorum. Binâenaleyh siz onu bu on günün tek*

¹⁴⁵ Buhârî, “Salâtü’t-teravîh”, 3 (No. 1911); Müslim, “Savm”, 205.

¹⁴⁶ Buhârî, “Ta’bîr”, 8 (No. 6590).

gecelelerinde arayın.”¹⁴⁷ ifadesi yer alırken, bir diğerinde ise “Sizden bazı kimseler Kadir Gecesinde Ramazanın ilk yedisinde, Bazıları da son yedi gecesinde olduğunu rüyalarında gördüler.”¹⁴⁸ şeklinde bir farklılık bulunmaktadır.

2. Ümmü'l-A'lâ, Hz. Peygamber'e bey'at etmiş Ensâr kadınlarından biridir. O şöyle haber verdi: “(Hicret'te) Muhacirlerin oturacakları yerleri tayin için Ensâr kura çektikleri zaman, kurada Osman b. Maz'ûn'un ismi Ümmü'l-A'lâ'nın ailesine çıkmış. Ümmü'l-A'lâ dedi ki: (Biz Osman b. Maz'ûn'u evimizde konukladık.) Fakat Osman bizim yanımızda hastalandı. Ben Osman'ın hastalığında ona hastabakıcılık yaptım. Nihayet vefat etti. Biz onu yıkayıp kendi elbisesi ile kefenledik. Sonra yanımıza Hz. Peygamber girdi. Ben (cenazeyi tezkiye ederek): Yâ Ebâ Sâib, Allah'ın rahmeti üzerine olsun! Allah sana muhakkak ikram etmiştir! dedim.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.): “Allah'ın bu ölüye ikram ettiğini sana bildiren nedir?” diye sordu. Ümmü'l-A'lâ dedi ki: Ben de: Yâ Resûlallah! Anam babam sana feda olsun, ben bilmiyorum. Fakat (bunca iman ve itaati ile o ikram edilenlerden olmazsa) Allah kime ikram eder ki? dedim. Resûlullah: “Osman b. Maz'ûn'a yemin olsun ki yakîn, yani ölüm gelmiştir. Ve Allah'a yemin ederim ki, ben de bu ölü için hayır ve saadet umarım. Yine Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın Resûlü olduğum hâlde bana (ve size yarın) Allah tarafından ne muamele yapılacağını bilemem” buyurdu. Ümmü'l-A'lâ: Vallahi bundan sonra ben hiçbir kimseyi tezkiye etmem, demiştir. Yine Ümmü'l-A'lâ: İbn Maz'ûn hakkındaki bu iş, beni hüznlendirdi, akabinde uyudum. Rüyamda bana Osman b. Maz'ûn'a ait akar bir pınar gösterildi. Hemen Resûlullah'a gidip gördüğüm rüyayı kendisine haber verdim. Resûlullah: “Bu pınar, onun dünyada iken yapmakta olduğu sâlih amelidir” buyurdu.”¹⁴⁹

3. Haraşa b. Hur, “Medine'nin mescidinde bir halkada oturuyordum. Halkada güzel kıyafetli bir ihtiyar vardı. Ki bu zat Abdullah b. Selâm'dı... Oradakilere güzel bir şey anlatmaya başladı. O kalktığı vakit cemaat: Kim cennetliklerden bir zât görmek isterse şuna bakıversin! dediler. Ben (kendi kendime): Vallahi bunun peşine takılacağım ve mutlaka evinin yerini öğreneceğim, dedim. Ve peşine düştüm. Yola koyuldu, hattâ az daha Medine'den çıkıyordu. Sonra evine girdi.

¹⁴⁷ Müslim, “Rü'yâ”, 207.

¹⁴⁸ Müslim, “Rü'yâ”, 208.

¹⁴⁹ Buhârî, “Fedâilü Ashâbın-Nebî”, 75 (No. 3714), “Şehâdât”, 30 (No. 2541), “Ta'bîr”, 13, 27 (No. 6601, 6602, 6615).

Ben de yanına girmek için izin istedim. Bana izin verdi. Ve: Hacetin nedir ey kardeşimin oğlu? diye sordu. Kendisine: Cemaati dinledim. Sen kalktığın vakit senin için kim cennetliklerden bir zât görmek isterse şuna bakıversin, dediler. Benim de seninle beraber olmak hoşuma gitti, dedim. Şunu söyledi: Cennetlikleri Allah bilir. Ben sana bunu niçin söylediklerini anlatayım. Bir defa ben uyurken aniden bir adam gelerek bana: Kalk! dedi. Ve elimden tuttu. Onunla beraber yürüdüm. Bir de ne göreyim, soluma düşen bir takım caddelerdeyim! O caddeden gitmeye kalkıştım. Bana: Oraya gitme! Çünkü o Ashâbı şimalin(kaybedenlerin) yollarıdır, dedi. Baktım sağ tarafımda dosdoğru bir takım caddeler var. Bana: Bu caddeye git! dedi. Ve beni bir dağa getirerek (buna): Çık! dedi. Ben çıkmak istedim mi kalçamın üzerine düşmeye başladım ve bunu defalarca yaptım. Sonra beni götürdü. Nihayet benimle bir direğe vardı ki, başı gökte, alt kısmı yerde idi. Tepesinde bir halka vardı. Bana: Bunun üzerine çık, dedi. Ben buna nasıl çıkabilirim; onun başı göktedir, dedim. Bunun üzerine elimden tutarak beni attı. Bir de baktım halkada asılıyım. Sonra direğe vurdu. Direk yıkıldı. Ben sabaha kadar halkada asılı kaldım. Hemen Peygamber'e (s.a.s.) gelerek bu rüyayı ona anlattım. Şöyle buyurdular: "Solunda gördüğün yollar, Ashâbı şimalin yollarıdır. Sağında gördüğün yollar ise, Ashâbı yeminin(kazananlar) yollarıdır. Dağ, şehitlerin yeridir. Sen ona asla çıkamazsın. Direk ise, İslâm'ın direğidir. Kulpa gelince, o İslâm'ın kulpudur. Sen ölünceye kadar ona tutunmuş kalacaksın."¹⁵⁰ dedi.

Buhârî'de yer alan rivayette, önceki versiyonlara göre bazı farklılıklar bulunmaktadır. "Kays b Ubâd şöyle demiştir: Ben Medine Mescidi içinde oturuyordum. Derken yüzü üzerinde huşu' eseri bulunan bir adam içeriye girdi. Orada bulunanlar: İşte bu, cennet ehlerinden bir kimsedir, dediler.

O zât, içlerinde uzatma yapmadan hafifçe iki rekât namaz kıldı. Sonra dışarıya çıktı. Ben de onun arkasından gittim ve kendisine: Sen mescide girdiğin zaman, oradaki insanlar senin hakkında: İşte bu, cennet ehlerinden bir kimsedir dediler, dedim. O zât şöyle dedi: Vallâhi hiçbir kimseye bilemeyeceği şeyi söylemesi lâıyk olmaz. Bu söz niçin söylendi, ben sana söyleyeceğim: Ben Peygamber zamanında bir rüya gördüm ve bunu Peygamber'e anlattım. Şöyle ki: Rüyamda ben kendimi bir bahçe içinde gördüm. Abdullah b. Selâm, o bahçenin genişliğini, yeşilliğini zikretti. Ve o bahçenin ortasında demirden bir direk vardı. Bu direğin alt

¹⁵⁰ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 150, 147; Buhârî, "Ta'bir", 19, 23 (No. 6608, 6612).

tarafı yerde, yukarısı gökte idi. Yukarısında da tutunacak bir kulp, bir çember vardı. Bana: Haydi bu direğe çık! denildi. Ben: Muktedir olamam, dedim. Bunun üzerine yanıma bir hizmetçi geldi. Ve arkamdan elbisemi tutup yukarı kaldırdı. Bu Sûretle ben direğin ta tepesinde oluncaya kadar yükseldim ve kulpu yakaladım. Bana: Halkayı iyi tut, bırakma! diye tenbîh edildi. Bu sırada ben o halka elimde olarak uyandım. Akabinde ben bu rüyamı Peygamber'e naklettim. Peygamber (tabir ederek): "Gördüğün bu bahçe İslâm Dini'dir. O direk de İslâm Dini'nin direği (olan tevhid)dir. O kulp da çok sağlam olan (iman kulpu Urve-tu'l-Vuska)dır. Sen ölünceye kadar İslâm Dini üzere yaşayacaksın" buyurdu. (Râvi:) İçeriye gelen bu huşulu adam Abdullah b. Selâm'dı, demiştir."¹⁵¹ Görüldüğü üzere Buhari'deki rivayet, önceki rivayetlere göre ilaveler içermektedir.

Müslim'deki rivayette "Abdullah Urve-i Vüska'dan tutunmuş olarak ölecek!"¹⁵² ifadesi yer almaktadır.

İbn Mâce'deki rivayette "Rüyamda şunu gördüm: Sanki bir adam bana gelerek: Yürü, dedi. Ben de onunla beraber gittim. Beni büyük bir yola götürdü. Sonra sol tarafımda kalan bir yol bana gösterildi. Ben de o yola gitmek istedim. Fakat adam: Sen bu yolun halkından değilsin, dedi. Daha sonra sağımdaki bir yol bana gösterildi. Ben de o yola girdim. Nihayet kaygan bir dağa vardım. Adam elimi tutup beni (yukarıya doğru) fırlattı. Ben o anda dağın zirvesinde oldum. Fakat (kaygan dağın tepesinde) durup tutunamadım. O esnada tepesinde altından bir kulp bulunan demirden bir direk görüldü. Adam (tekrar) elimden tutup beni fırlattı. Nihayet ben o kulpu tuttum. Adam: (Kulpa) sarıldın mı? dedi. Ben de: Evet dedim. Sonra adam ayağı ile direğe vurup devirdi. Ben de kulpa sarılı kaldım.

Yaşlı zât (sözüne devamla) dedi ki: Ben rüyamı Peygamber'e (s.a.s.) anlattım. Buyurdu ki: Sen hayırlı bir rüya gördün. (Karşına ilk çıkan) büyük yol mahşerdir. (Sonra) senin sol tarafında gösterilen yol, cehennem halkının yoludur. Sen o yolun ehlinden değilsin. (Sonra) senin sağ tarafında gösterilen yol cennet ehlinin yoludur. Kaygan dağa gelince o, şehitlerin makamıdır. (Sen şehit olmak Sûretiyle bu mertebeye erişmeyeceksin) . Tuttuğun kulp ise İslâm kulpudur. Bu itibarla sen ölünceye kadar bu kulpa sarılmaya devam et. (İşte) ben bundan dolayı cennet

¹⁵¹ Buhârî, "Fedâilü Ashâbın-Nebî", 49 (No. 3602).

¹⁵² Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 149.

ehlinden olmayı umarım yani kesin bilgi ise ancak Allah katındadır.”¹⁵³ ilave ve farklılıklar vardır.

4. Câbir, “Bir bedevi Peygamber’e (s.a.s.) gelerek: *Yâ Resûlallah! Rüyamda başımın vurulup yuvarlandığını, kendimin de izinden koştüğümü gördüm, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) o bedeviye: “Uykun esnasında şeytanın seninle oynamasını âleme anlatma!” buyurdular. Câbir dedi ki: Bundan sonra Peygamber’i (s.a.s.) hutbe okurken dinledim: “Sakin biriniz uykusunda şeytanın kendisiyle oynadığını söylemesin!” buyurdular.*”¹⁵⁴ dedi.

Bir diğer rivayette ise “Şeytan birinizi rüyasında üzüp korkutmak üzere işler. Sonra o kimse bundan dolayı korkuya kapılır. Sonra sabahleyin gidip (rüyasını) insanlara anlatır yani böyle rüyadan korkup anlatmak yersizdir, buyurdu.”¹⁵⁵ ifadesi vardır.

5. İbn Abbâs (r.a.), “Bir adam Resûlullah’a (s.a.s.) geldi ve şöyle dedi: *Bu gece rüyamda kendimi namaz kılar durumda gördüm. Ben secde ettiğimde ağaç ta benim secdeme uyararak secde etti. Ağacın şöyle dediğini işittim: “Allah’ım bu secdeden dolayı bana katından sevap yaz secde sebebiyle benden günahımı kaldır. Onları katında bana azık olması için sakla, onu kulun Dâvûd’tan kabul ettiğin gibi benden de kabul et.” İbn Cüreyc şöyle dedi: Deden (Ubeydullah b. Yezîd) İbn Abbâs’tan naklen bana dedi ki: “Peygamber (s.a.s.), secde âyetini okudu ve secde etti.” İbn Abbâs diyor ki: Resûlullah’ın (s.a.s.) o esnada adamın anlattığı ağacın söylediği gibi söylediğini işittim.*”¹⁵⁶ demiştir.

6. Ebû Bekre’den rivayet edildiğine göre “Peygamber (s.a.s.) bir gün (halka) “İçinizden (bu gece) kim rüya gördü?” diye sormuş. (Orada bulunanlardan) birisi de: “Ben gördüm” cevabını vermiş ve sözlerine şöyle devam etmiş: *Gökten sanki terazi gibi bir şey indi. Sen, Ebû Bekir’le birlikte tartıldın ve Ebû Bekir’den ağır geldin. Ömer de, Ebû Bekir’le tartıldı. (Bu sefer) Ebû Bekir, ağır geldi. Ömer, bir de Osman’la tartıldı (bu sefer de) Ömer ağır geldi. Sonra terazi (göğe) kaldırıldı. Râvi*

¹⁵³ İbn Mâce, “Ta’biri’r-Rü’yâ”, 9 (No. 3920).

¹⁵⁴ Müslim, “Rü’yâ”, 15, 14, 16; İbn Mâce, “Ta’biri’r-Rü’yâ”, 5 (No. 3912); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22/197, 280 (No. 14293, 14383).

¹⁵⁵ İbn Mâce, “Ta’biri’r-Rü’yâ”, 5 (No. 3911).

¹⁵⁶ Tirmizî, “Deavât”, 33 (No. 3424), “Cihâd”, 17 (No. 579); İbn Mâce, “Salât”, 70 (No. 1053).

Ebû Bekre bu rivayetini şöyle bitirdi: Bunun üzerine Resûlullah'ın (s.a.s.) yüzünde memnuniyetsizlik alâmetleri vardı bizde sorduk.”¹⁵⁷

Farklı bir rivayette “(Ebû Bekre'nin) babasından (rivayet edildiğine göre) Peygamber (s.a.s.) bir gün sahâbîlerine: “Bu gece hanginiz rüya gördü?” diye sormuş (râvi, hadisin bundan sonraki kısmında bir önceki hadisin) manasını rivayet etmiş, (fakat bir önceki hadiste, Hz. Peygamberin yüzünde görüldüğünden bahsedilen) memnuniyetsizliği zikretmemiştir. (Ancak sözü geçen memnuniyetsizlik yerine şu sözleri söylemiştir: Resûlullah (s.a.s.) buna üzüldü. Yani bu (rüya) onu üzdü. Bunun üzerine (şöyle) buyurdu: (Anlatılan rüyanın delâlet ettiği mana) Peygamber halifeliğidir. (Bu halifelik bir gün sona erecek) sonra (yerine sultanlık gelecektir. İşte o zaman) Allah (bu) mülkü (n idaresini) istediği kimseye verir.”¹⁵⁸ şeklinde ilaveler vardır.

Başka bir rivayette, Câbir şöyle dedi: “Biz Resûlullah'ın (s.a.s.) yanından kalkınca (kendi kendimize şöyle) dedik: (Hz. Peygamber'in rüya gördüğünden bahsettiği) sâlih zata gelince, (o) Resûlullah'dır (s.a.s.). Birbirlerine tutunan kimseler ise Allah-ü Teâlâ hazretlerinin peygamberini (yürütmekle görevli olarak) gönderdiği şu iş(in, yani yönetimin) başına geçecek kimselerdir.”¹⁵⁹ şeklinde yorum bulunmaktadır.

7. Semüre b. Cündeb'den rivayet edildiğine göre “Bir adam: “Ey Allah'ın Resûlü. Ben (bu gece rüyamda) gökten sarkıtılmış kova gibi bir şey gördüm. Ebû Bekir geldi. (Onun) sapından tutup biraz içti. Sonra Ömer geldi (kovanın) sapından tuttu, karnı şişinceye kadar içti. Sonra Osman geldi, o da sapından tuttu karnı şişinceye kadar içti. Sonra Ali geldi (kovanın) sapından tuttu. (Fakat kova sallandı) ondan üzerine birazcık (su) sıçradı” dedi.”¹⁶⁰

8. Zeyd b. Sabit, “Her farz namazın sonunda otuz üç kere “Sübânallah” otuz üç kere “Elhamdülillah” otuz dört kere “Allahüekber” demekle emrolunduk. Ensâr'dan bir kişide rüyasında gördü ve şöyle dedi: Resûlullah (s.a.s.) size farz namazlardan sonra otuz üç sefer Sübhânallah, otuz üç sefer elhamdülillah otuz dört seferde Allahüekber demeyi emretti mi? O da: “Evet” dedi. Râvi diyor ki: Bu

¹⁵⁷ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 9 (No. 4634); Tirmizî, “Rü'yâ”, 10 (No. 2287); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 27/149-150 (No. 16604), 34/94-96, 140-143 (No. 20445, 20503, 20505), 38/247 (No. 23193).

¹⁵⁸ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 9 (No. 4635).

¹⁵⁹ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 9 (No. 4636).

¹⁶⁰ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 9 (No. 4637); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 33/384-385 (No. 20242).

sayıları sonunda getireceğiniz tehlike beraber yirmi beş de yapabilirsiniz. Ertesi gün bunu Resûlullah'a (s.a.s.) haber verdi de Resûlullah (s.a.s.): "Öyle de yapabilirsiniz" buyurdu."¹⁶¹ demiştir.

9. Ümmü'l-Fadl, Nebî'ye (s.a.s.) geldim ve dedim ki: "Ben rüyamda, evimde ya da hücremde senin uzuvlarından bir uzvu gördüm." (Resûlullah) buyurdu: "Fâtima, inşâAllah bir erkek çocuk doğuracak. Sen de onu himaye edeceksin (bakımını üstleneceksin)." Sonra Fâtima, Hasan'ı doğurdu. Onu bana verdi. Ben de onu, Kusam'ın sütüyle emzirdim. Bir gün onu Resûlullah'ı (s.a.s.) ziyarete götürdüm. Resûlullah onu aldı, göğsüne koydu. (Hasan) onun göğsüne bevletti. İdrar, Resûlullah'ın izarına (belinden aşağıya bağladığı örtüsüne) isabet etti. Ben de ellerimle onun omuzlarına vurunca (sertçe müdahale edince), Resûlullah (s.a.s.) buyurdu: "Oğlumu acıttın! Allah seni düzeltsin" veya "Allah sana merhamet etsin" dedi. Dedim ki: "Bana izarını ver, onu yıkayayım." Resûlullah buyurdu: Kız çocuğunun beveli yıkanır, erkek çocuğunun beveli üzerine su dökülür."¹⁶²

10. Talha b. Ubeydullah, "Beli (kabilesin) den iki adam Resûlullah'ın(s.a.s.) yanına geldiler. İkisinin müslümanlığı kabul etmeleri beraber olmuştu. Bunlardan birisinin (İslâmiyet uğrunda) çalışma ve gayreti diğerininkinden fazla ve daha kuvvetli idi. Bunlardan çok çalışkan olanı savaşa gidip şehit edildi. Diğeri ondan sonra bir yıl daha yaşadı. Sonra o da vefat etti.

Talha demiştir ki: Ben uyurken rüyamda cennetin kapısı yanında olduğum sırada bu iki adamla karşılaştım. Sonra cennetten bir zat çıktı ve bu iki adamdan sonradan vefat edene (cennete girmesi için) izin verdi. Bir süre sonra (görevli olan) aynı zât (tekrar dışarı) çıktı ve şehit olan adama (cennete girmesi için) izin verdi. Daha sonra (görevli) zât bana döndü ve: Sen geri dön. Çünkü senin cennete girmen zamanı henüz gelmedi, dedi. Talha sabah bu rüyasını halka anlattı. Herkes şehit olan adamın diğerinden sonra cennete girmesine şaşıtı. Nihâyet bu haber Resûlullah'a (s.a.s.) ulaştı ve halk O'na bu rüya olayını arz ettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.): (Bu olayın neyine şaşıyorsunuz?) buyurdu. Sahâbîler: Yâ Resûlallah! Bu (yani önce ölüp sonradan cennete giren adam) arkadaşından daha gayretli, daha çalışkan idi. Sonra şehit edildi. Hâlbuki şu diğeri (yani arkadaşı) ondan önce

¹⁶¹ Tirmizî, "Deavât", 26 (No. 3412); Nesâî, "Sehv", 93 (No. 1350, 1351), Dârimî, "Salât", 90 (No. 1394); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 35/515 (No. 21659).

¹⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 44/449-450 (No. 26878); İbn Mâce, "Ta'bîri'r-Rü'yâ", 9 (No. 3923).

cennete girdi, dediler. Resûlullah (s.a.s.) : (Cennete önce giren adam, şehit edilen adamdan sonra bir yıl daha yaşamadı mı?) diye sordu. Sahâbîler: Evet, yaşadı, dediler. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): (Ve Ramazan ayına erişip oruç tuttu, bir yılda şu kadar namaz, şu kadar secde etti, değil mi?) buyurdu. Sahâbîler: Evet, doğrudur, dediler. Resûlullah (s.a.s.): (Şu halde ikisinin arasında bulunan mesafe gök ile yer arasındaki mesafeden daha uzaktır), buyurdu.”¹⁶³ demiştir.

Müsned’deki hadiste “Abdullah b. Şeddâd’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Uzreoğulları kabilesinden üç kişilik bir grup, Hz. Peygamber (s.a.s.) gelip Müslüman oldular. Allah Resûlü (s.a.s.) “Bunları kim ağırılar?” diye sorunca, Talha “Ben üstlenirim” dedi. Onlar, Talha’nın yanında kalıyorlardı. Bir süre sonra Allah Resûlü (s.a.s.) düşman üzerine bir askerî birlik gönderdi. Onlardan biri de bu gruba katılıp şehid oldu. Bir süre sonra Allah Resûlü (s.a.s.) bir askerî birlik daha gönderdi. Onlardan biri daha bu gruba katılıp şehid oldu. Sonra üçüncüsü de yatağında öldü. Talha dedi ki: “Bir gün (rüyamda) o üç kişinin cennete olduğunu gördüm. Yatağında ölen kişinin, şehid olanların önünde olduğunu gördüm. Onun arkasında ikinci şehid olan ve onun arkasında da ilk şehid olan bulunmaktaydı. Bundan dolayı içime bir şüphe düştü. Hemen Allah Resûlü’ne (s.a.s.) gidip bu durumu ona anlattım. Allah Resûlü (s.a.s.) “Bunun neyini yadırgıyorsun ki! Hiç kimse Allah katında, İslâm üzere olup da tesbih, tekbir ve tehlil getirerek uzun bir hayat süren mü’minden daha üstün değildir” buyurdu.”¹⁶⁴ farklılığı vardır.

11. Tufeyl (r.a.), “Ben uykuda (rüyada) iken, bir grup Yahudi’nin yanından geçiyor gibiydim. Onlara dedim ki: “Siz kimsiniz?” Dediler ki: “Biz Yahudileriz.” Dedim ki: “Siz gerçekten (hakki bilen) bir topluluksunuz, şu iddianız olmasaydı: ‘Üzeyr Allah’ın oğludur.’” Yahudiler şöyle dediler: “Siz de gerçekten bir topluluksunuz, şu sözünüz olmasaydı: ‘Allah diledi, Muhammed de diledi.’” Sonra bir grup Hristiyan’ın yanından geçtim. Onlara dedim ki: “Siz kimsiniz?” Dediler ki: “Biz Hristiyanlarız.” Dedim ki: “Siz gerçekten (hakki arayan) bir topluluksunuz, şu sözünüz olmasaydı: ‘Mesih Allah’ın oğludur.’” Onlar da şöyle dediler: “Siz de gerçekten bir topluluksunuz, şu sözünüz olmasaydı: “Allah diledi ve Muhammed diledi.”” Sabah olunca bu rüyayı bazı kimselere anlattı. Sonra Peygamber’e (s.a.s.) geldi ve onu haberdar etti. Peygamber (s.a.s.) ona sordu: “Bu rüyayı başkasına

¹⁶³ İbn Mâce, “Ta’biri’r-Rü’yâ”, 9 (No. 3925).

¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/19-22 (No. 1401, 1403).

anlattın mı?” Affan dedi ki: Tufeyl: “Evet,” dedi. Sonra Peygamber (s.a.s.) namazı kaldırıncaya, insanlara hitap etti, Allah’a hamd etti, onu övdü ve şöyle dedi: “Tufeyl bir rüya gördü ve sizden bazılarında bunu anlattı. Siz bir söz söylüyordunuz ki, ben size karşı olan hayâmdan dolayı sizi bundan nehyetmekten çekiniyordum.” Buyurdu ki: “Şunu söylemeyin: ‘Allah diledi ve Muhammed diledi.’”¹⁶⁵ İbn Mâce de şöyle bir ilave vardır: şöyle deyiniz: “ Allah’ın dilediği sonra Muhammed’in dilediği”.¹⁶⁶ demiştir.

12. Selmâ (r. anhâ), “Ümmü Selma’nın yanına girdim ağlıyordu. Neden ağlıyorsun diye sordum. Şöyle dedi: Resûlullah’ı (s.a.s.) rüyada gördüm saçı ve sakalı topraklı idi. Sana ne oldu Ey Allah’ın Resûlü dedim? Buyurdu ki: “Az önce Hüseyin’in öldürülüşüne şahit oldum.”¹⁶⁷ dedi.

Müsned’deki rivayette, “Elinde de gördüğü kanları içine doldurduğu veya onunla bir şeyi aradığı bir kap vardı. ‘Ey Allah’ın Resûlü! Bu ne?’ diye sorduğumda Hüseyin ile arkadaşlarının kanı! Bu kanı bugüne kadar arayıp duruyordum karşılığını verdi.

Ammâr (Ammâr b. Ebi Ammâr) dedi ki: O rüyanın görüldüğü günü aklımızda tuttuk. O gün (Hüseyin) öldürüldüğü gündü.”¹⁶⁸ farklılığı vardır.

13. “Abdullah b. Mes’ûd, “Resûlullah (s.a.s.) çift rekâtlarda oturduğumuzda şöyle okumayı bize öğretti: “Dilimizle, vücudumuzla ve tüm mallarımızla yapılan ibadetlerin hepsi sadece Allah’a mahsustur. Tüm kulluk ve ibadetler ondan başkasına yapılamaz. Ey son Peygamber olan Muhammed (s.a.s.)! Allah’ın rahmeti, bereketi selam ve selameti senin üzerine olsun. Yine Allah’ın selam ve saadeti bizim üzerimize ve Allah’ın; hayırlı ve iyi işler işleyen kullarına olsun. Ben kabul eder ve şahitlik yaparım ki Allah’tan başka gerçek ilah yoktur. Yine kabul eder ve şahitlik yaparım ki Muhammed (s.a.s.), Allah’ın kulu ve peygamberidir.”

Bu konuda İbn Ömer, Câbir, Ebû Mûsâ ve Âişe’den de hadis rivayet edilmiştir.

Tirmizî: İbn Mes’ûd’un hadisi başka yollarla da rivayet edilmiştir. Teşehhüd hakkında Peygamber’den (s.a.s.) rivayet edilen en sahih hadis budur.

¹⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 34/296-299 (No. 20694), 38/396, 364 (No. 23382, 23339).

¹⁶⁶ İbn Mâce, “Keffârât”, 13 (No. 2118).

¹⁶⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, 97 (No. 3771).

¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/59, 60, 336, 337 (No. 2165, 2553).

Peygamber'in(s.a.s.) Ashâbından ve tabiinden pek çok kişi bu hadisle amel ederler. Süfyan es Sevrî, İbnü'l Mübarek, Ahmed ve İshâk'ta bunlardandır.

Ahmed b. Muhammed b. Mûsâ bize bildirmiştir. Abdullah b. Mübarek, Ma'mer'den, Husayf'tan aktararak şöyle demiştir: Resûlullah'ı (s.a.s.) rüyamda gördüm ve Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar teşehhüd konusunda ayrılığa düştüler ne yapmalıyız dedim. "İbn Mes'ûd'un teşehhüdüne sarılın" buyurdular."¹⁶⁹ demiştir.

14. Abdullah b. Zeyd, "Resûlullah (s.a.s.) halkı namaza toplamak maksadıyla çalınmak üzere bir çan yapılmasını emrettiği sıralarda idi. Ben uyurken (rüyamda) yanıma elinde çan taşıyan bir adam çıkageldi. Ben ona: Ey Allah'ın kulu! Bu çanı bana satmaz mısın? dedim. Onu ne yapacaksın? dedi. Onunla (halkı) namaza çağıracağız, dedim. Sana bundan daha hayırlısını göstereyim mi? dedi. Ben de ona: Evet, (göster), dedim. Dedi ki: "Şöyle dersin: Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Ben, Allah'tan başka ilâh olmadığına şahadet ederim. Ben, Allah'tan başka ilâh olmadığına şahadet ederim. Ben, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim. Ben, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim. Haydin namaza, haydin namaza. Haydin kurtuluşa, haydin kurtuluşa. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilâh yoktur." Sonra benden biraz uzaklaştı ve (şöyle) dedi; "Namaza kalktığın vakitte de (şöyle) dersin: Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Ben Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik ederim. Ben Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim. Haydin namaza, Haydin kurtuluşa, Namaz başladı. Namaz başladı. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilâh yoktur." Sabah olunca Resûl-i Ekrem'e gelip gördüklerimi haber verdim. "İnşallah hak rüyadır. Bilal ile beraber kalk gördüklerini O'na öğret de ezanı o okusun. Çünkü onun sesi seninkinden daha gür ve tatlıdır" buyurdu. Bilâl ile beraber kalktık. Ben O'na öğretmeye başladım, o da okumaya (başladı). Abdullah b. Zeyd (devamla) dedi ki: Bu ezanı evinde işiten Ömer b. el-Hattâb (r.a.) süratle dışarı çıktı ve "Yâ Resûlallah, seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki O'nun gördüğünü ben de gördüm" diyordu. (Bunun üzerine) Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de: "Allah'a hamd olsun" buyurdu.

Ebû Dâvûd buyurdu ki: Zührî'nin, Said b. el-Müseyyeb vasıtasıyla Abdullah b. Zeyd'den rivayet ettiği (hadis) de aynen yukarıdaki hadis gibidir. Ancak İbn İshâk, Zührî'den rivayetinde "Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür.

¹⁶⁹ Tirmizî, "Salât", 100 (No. 289).

Allah en büyüktür” (lâfızlarını dört defa) söylemişse de Ma’mer ve Yûnus Zühri’den yaptıkları rivayetlerinde (iki defa)” Allah en büyüktür, Allah en büyüktür” demişler. Bir daha tekrarlamamışlardır.”¹⁷⁰ demiştir.

Ebû Dâvûd’daki bir rivayette, “Nebî’nin (s.a.s.) zihni halkı namaza nasıl toplayabileceği meselesiyle (meşgul) idi. Kendisine “namaz vakti girince bir bayrak dik, onu görenler birbirlerine haber verirler” denildi. Fakat o, bu teklifi beğenmedi. Kurî(çi)’dan yani borudan söz edildi. Râvilerden Ziyâd bunun Yahudilere ait ibadete davet borusu olduğunu bildirmiştir. Nebi (s.a.s.) bunu da beğenmedi ve “bu Yahudilerin işidir” buyurdu. (Râvi) Ebû Umeyr (yahut amcası) demiştir ki; Resûl-i Ekrem’e (s.a.s.) (bir de) çan (çalınması) teklif edildiyse de Resûl-i Ekrem (s.a.s.) “Bu, Hristiyan işidir” buyurdu. Ömer rüyasını Resûlullah’a (s.a.s.) nakletti. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de ona; “Bunu bana daha evvel neden haber vermedin?” buyurunca, Ömer (r.a.) şöyle cevap verdi: Abdullah b. Zeyd benden erken davrandı. Ben de utandım. Ebû Bişr dedi ki: Bana Ebû Umeyr’in haber verdiği göre, Ensâr; “Şâyet Abdullah b. Zeyd o gün hasta olmasaydı, Peygamber (s.a.s.) O’nu müezzin yapardı” derlerdi.”¹⁷¹ farklılığı vardır.

Ebû Dâvûd’daki diğer bir rivayette, Resûlullah (s.a.s.) buyurdu; “(Bütün) müslümanların yahut müminlerin namazının tek (cemaatte kılınmış) olması beni memnun eder. Hatta bütün evlere namaz vaktinin girdiğini ilân edecek adamlar göndermeyi (bile) düşündüm. Ve hatta (bazı) kişilere damların üzerine dikilip namaz vaktinin girdiğini ilân etmelerini emretmeyi kalbimden geçirdim.” Hatta (neredeyse bu maksatla) çan çalacaklardı. (İbn Ebî Leylâ) der ki: Ensar’dan bir adam geliverdi: Yâ Resûlallah (s.a.s.) seni tasalı olarak gördüğümden dolayı eve döndüğümde (rüyamda) üzerinde sanki iki yeşil elbise bulunan bir adam gördüm mescidin üzerine dikilip ezan okudu, sonra birazcık oturup (tekrar) ayağa kalktı, aynı şeyleri söyledi. Ancak (bu defa fazladan olarak) namaz başladı diyordu. Eğer insanlar (in bu yalancısıdır) demeleri (korkusu) olmasaydı” muhakkak ki ben uykuda değildim, uyanıktım derdim dedi.

İbn Müsennâ (bu cümleyi); “sizin, ‘bu yalancısıdır’ demeniz korkusu olmasaydı” (şeklinde rivayet etmiştir) Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki; “Vallahi Allah

¹⁷⁰Ebû Dâvûd, “Salât”, 28 (No. 499, 507); Tirmizî, “Salât”, 25 (No. 189), Dârimî, “Salât”, 3 (No. 1224).

¹⁷¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 27 (No. 498).

(c.c) Sana hayrı göstermiştir.” (Bu cümleyi) İbn Müsennâ rivayet etmiştir. (Diğer râvi) Amr ise, mevzuu bahsetmemiştir.”¹⁷² farklılığı bulunmaktadır.

Ebû Dâvûd’daki diğer bir rivayette ise, “Abdullah b. Zeyd’e (rüyasında) ezan gösterildi. (O da) Peygamber’e (s.a.s.) gelip gördüğünü haber verdi. Resûlullah (s.a.s.) “Onu Bilâl’e öğret” buyurdu, Zeyd de Bilâl’e öğretti. Bunun üzerine Bilâl ezanı okudu. (Bilâl (r.a.) ezanı okuyunca) Abdullah, “Onu (rüyada) ben gördüm ve ben okumak istiyordum” dedi. Resûlullah (s.a.s.) de, “Sen de ikamet et” buyurdu.”¹⁷³ farklılıklar bulunmaktadır.

İbn Mâce’deki bir rivayette, Râvi Ebû Ubeyd demiştir ki: “(Rüya sahibi) Abdullah b. Zeyd El-Ensârî’nin (r.a.) bu rüya hakkında aşağıdaki şiirleri söylediğini Ebû Bekir El-Hakemi bana haber vermiştir. Ezan için, celâl ve ikram sahibi Allah’a çokça hamd ederim. Çünkü bana ezanı Allah’tan bir müjdecî getirdi. Benim yanımda o ne güzel müjdecidir. Ezan kelimelerini üç gece üst üste bana getirdi. Her gelişinde öğrendiğimi daha da pekiştirdi.”¹⁷⁴ farklılığı bulunmaktadır.

İbn Mâce’deki diğer bir rivayette ise, “Bilâl (r.a.), sabah namazı çağrısında; (Namaz uykudan hayırlıdır.) cümlesini ilâve etmiş. Peygamber (s.a.s.), bu ilâveyi olduğu gibi bırakmıştır.”¹⁷⁵ farklılığı vardır.

Tirmizî’deki bir rivayette, “Resûlullah’ın (s.a.s.) ezanı da kameti de ikişer ikişerdi.”¹⁷⁶ ilavesi bulunmaktadır.

15. Ebû Hüreyre şöyle bir hadis anlatırdı: “Adamın biri Resûlullah’a (s.a.s.) gelerek dedi ki: Bu gece rüyamda bir bulut gördüm ondan bal ve yağ akıyordu. İnsanlarda elleriyle o bal ve yağdan alıyorlardı; Kimi çok çok alıyor kimi de az alıyordu. Gökten yere uzatılmış bir ip gördüm.”

Ey Allah’ın Rasûlü! Baktım ki siz o ipe tutundunuz ve yükseldiniz, sonra başka bir kimse daha o ipi tuttu ve o da yükseldi ondan sonra bir kimse daha o ipi tuttu o da yükseldi sonra bir adam daha o ipi tuttu fakat ip koptu, ip bağlandı o da yükseldi. Bunun üzerine Ebû Bekir dedi ki: Ey Allah’ın Rasûlü! Anam babam sana feda olsun... Müsaade ediniz de bu rüyayı ben yorumlayayım. Resûlullah (s.a.s.);

¹⁷² Ebû Dâvûd, “Salât”, 28 (No. 506).

¹⁷³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 30 (No. 512); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 26/397-401 (No. 16476, 16477), 26/402-403 (No. 16478), 36/436-441 (No. 22124).

¹⁷⁴ İbn Mâce, “Ezân”, 1 (No. 706).

¹⁷⁵ İbn Mâce, “Ezân”, 1 (No. 707).

¹⁷⁶ Tirmizî, “Salât”, 28 (No. 194).

Yorumla bakalım dedi ve Ebû Bekir şöyle yorumladı: Gölgeleyen bulut İslâm'dır, akan yağ ve bal Kur'an'ın yumuşaklığı ve tadıdır. Çok veya az alanlar ise Kur'an'dan nasibini az veya çok almış kimselerdir. Gökten yere doğru uzatılan ip ise üzerinde bulunduğu hak olan İslâm'dır. Siz onu tutmuşsunuz Allah'ta sizi yükseltecektir. Sizden sonra o hakkı başka bir kimse tutacak ve onunla yükselecektir. Onun peşinden başka biri tutacak; O'da onunla yükselecektir. Sonra başka biri tutacak onun yüzünden ip kopacak sonra bağlanacak ve oda onunla yükselecektir.

*Ey Allah'ın Rasûlü! Bu yorumlamam doğru mu? Yoksa yanlış mı? yaptım. Resûlullah (s.a.s.): "Bir kısmını doğru bir kısmını yanlış yorumladın" buyurdular. Bunun üzerine Ebû Bekir: Ey Allah'ın Rasûlü! Anam babam sana feda olsun yemin ederim ki yanlış olduğum tarafı bana söyleyeceksiniz. Resûlullah (s.a.s.): "Yemin etme" buyurdular."*¹⁷⁷

Rivayetin diğer versiyonunda "Peygamber (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir'e (bu tabirinde yanlış yanılmadığı yerleri) açıklamayı kabul etmedi."¹⁷⁸ farklılığı vardır.

16. İbn Ömer (r.a.), "Peygamber'in hayatında birisi bir düşünce gördüğü zaman, o düşünce Resûlullah'a hikâye ederdi. Ben de bir düşünce görmeyi ve onu Resûlullah'a arz etmeyi temenni ettim. O sırada ben taze bir genç idim ve Resûlullah zamanının âdeti üzere mescidde uyurdum. Derken ben de rüyamda şöyle gördüm: İki melek beni yakaladılar ve beni ateşin (yani cehennem) yanına götürdüler. Cehennem kuyusu duvarı gibi yanları örülüp dörülümüş ve iki tane boynuzu vardı. Bir de gördüm ki, içinde kendilerini iyice tanıdığım bir takım insanlar var. Ben hemen Eûzu billahi mine'n-nâr (Ben ateşten Allah'a sığınırım) demeye başladım. İbn Ömer dedi ki: Bu sırada bize başka bir melek kavuştu ve bana hitaben: Sen korkma, dedi.

*Ben bu rüyamı (kız kardeşim ve müminlerin annesi olan) Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Resûlullah'a hikâye etti. Resûlullah (s.a.s.): "Abdullah ne iyi adamdır, keşke gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinseydi" buyurmuş. (Salim) Bundan sonra Abdullah gecedeki az bir kısmı müstesna olmak üzere, uyumaz oldu (demiştir)."*¹⁷⁹ demiştir.

¹⁷⁷ Tirmizî, "Rü'yâ", 10 (No. 2293); Buhârî, "Ta'bir", 47 (No. 6639); Müslim, "Rü'yâ", 17, 17; Ebû Dâvûd, "Eymân ve'n-Nüzûr", 13 (No. 3268), "Sünnet", 9 (No. 4632); İbn Mâce, "Ta'bir-r-Rü'yâ", 9 (No. 3918); Dârimî, "Rü'yâ", 13 (No. 2202); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/21-22 (No. 2113).

¹⁷⁸ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 9 (No. 4633).

¹⁷⁹ Buhârî, "Teheccüd", 2 (No. 1070), "Fedâilü Ashâbin-Nebî", 19 (No. 3530), "Ta'bir", 25, 36 (No. 6613, 6626); Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 139, 140; Tirmizî, "Menâkıb", 113 (No. 3825); İbn Mâce,

Rivayetin bir başka versiyonunda, “Ben Peygamber zamanında şöyle rüya gördüm: Elimde kalın ipek kumaş parçası vardı. Ben cennette herhangi bir yere gitmek istersem hemen o kumaş parçası muhakkak oraya uçardı. Ve yine rüyada şöyle gördüm: İki (melek) bana geldiler. Bunlar beni cehenneme götürmek istediler. Fakat bunları üçüncü bir melek karşıladı ve onlara: Korkulmasın (yani onun için korku olmaz), ondan ellerinizi çekiniz, dedi.”¹⁸⁰ ilavesi vardır.

Bir diğer rivayette ise, “Ben böyle uyumakta iken birden benim yanıma iki melek geldi. Onlardan her birinin elinde demirden yapılmış ucu çevgenli birer sopa vardı. Onlar beni cehenneme yöneltip götürüyorlardı. Ben onların ikisi arasında olduğum hâlde: “Yâ Allah! Ben cehennemden Sana sığınırım!” diye dua ediyordum. Sonra bana şöyle gösterildi: Beni, elinde demirden yapılmış çevgenli bir sopası bulunan bir melek karşıladı ve o bana: Asla korkmayasın! Sen ne güzel adamsın, eğer namaz kılmayı çoğaltır olsan! dedi.

Akabinde bunlar beni götürdüler ve nihâyet beni cehennemin kenarı üzerinde durdurdular. Bir de baktım ki, cehennem kuyu duvarı gibi örülmüştü. Onun, örülü kuyunun yanları gibi birçok çıkıntılı yanları vardı. Her iki çıkıntı arasında elinde demirden yapılmış ucu çevgenli bir sopası bulunan bir melek vardı. Ben cehennemin içinde, başları aşağı taraflarında olmak üzere zincirlerle asılmış birtakım insanlar gördüm. Ve yine ben onun içinde Kureys’ten birçok insanları tanıdım. Akabinde melekler beni sağ taraftan götürdüler. Ben (uyandıktan sonra) bu rüyamı kız kardeşim Hafsa’ya anlattım. Hafsa da bunu Resûlullah’a arz etti. Resûlullah (s.a.s.): “Şüphesiz Abdullah iyi bir adamdır. (Keşke gece namazı kılmayı âdet edinse!)” buyurmuştur.

Râvi Nâfi’: İbn Ömer bundan sonra gece namazını çok yapmaktan vazgeçmedi, demiştir.”¹⁸¹ farklılığı bulunmaktadır.

17. Ömer b. el-Hattab bir Cuma günü minbere çıktı. Allah’a hamdu senada bulundu. Resûlullah (s.a.s.) ile Ebû Bekr’i hayırla yâd etti. Sonra şöyle dedi: “Bir rüya gördüm ve bu rüyayı öleceğime yorumladım. Rüyamda kırmızı bir horozun beni iki defa gagaladığını gördüm.” Bu rüyamı Ebu Bekr’in hanımı Esmâ binti Umeyy’e anlattığımda: “Seni Acemlerden bir adam öldürecek!” şeklinde yorumladı.

“Ta’biri’r-Rü’yâ”, 9 (No. 3919), Dârimî, “Salât”, 117 (No. 1440), “Rü’yâ”, 13 (No. 2198, 2199); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8/82 (No. 4494), 10/406-407 (No. 6330).

¹⁸⁰ Buhârî, “Teheccüd”, 20 (No. 1105).

¹⁸¹ Buhârî, “Ta’bir”, 35 (No. 6625).

Ömer bu hutbeyi Cuma günü okudu, Çarşamba gününde de suikasta uğradı.¹⁸²

18. Abdullah b. Amr b. el-As, “Rüyamda bir parmağında yağ, bir parmağında bal olduğunu ve bunları yaladığımı gördüm. Sabah olduğunda bu rüyamı Resûlullah’a (s.a.s.) anlattım. Allah Resûlü (s.a.s.) bunu: “Tevrat ve Furkan (Kur’an) olmak üzere her iki kitabı da iyi okuyacaksın” şeklinde yorumladı. Ravi Vehb der ki: “Gerçekten de Abdullah her iki kitabı da iyi bilirdi.”¹⁸³ demiştir.

19. Bekr’e bildirildiğine göre, “Ebû Saîd el-Hudrî rüyasında Sâd sûresini yazdığını gördü. Secde âyetine geldiğinde hokka, kalem ve orada bulunan her şeyin secdeye gitiğini gördü. Ebû Saîd bu rüyasını Hz. Peygamber’e (s.a.s.) anlattı. Sonrasında da Peygamber (s.a.s.) her zaman bu âyette secde eder oldu.”¹⁸⁴

20. Enes, “Resûlullah (s.a.s.) güzel rüyaların görülmesinden hoşlanır, bazen: “İçinizden rüya gören oldu mu?” diye sorardı. Rüya gören varsa da anlatmasını ister, kötü olmayan bir rüyaysa hoşuna giderdi. Bir defasında bir kadın gelip: “Ey Allah’ın Resûlü! Rüyamda cennete girdiğimi gördüm. İçerde her yeri sarsan bir çökme sesi işittim. Sesin geldiği tarafa baktığımda filanın oğlu filan kişi, falanın oğlu falan kişinin getirildiğini gördüm” dedi ve bu şekilde on iki kişinin adını saydıktan sonra şöyle devam etti: “Atlastan giysiler giymişlerdi ve şah damarlarından hala kanlar akıyordu. Onları: “Beyzah (veya Beydah) ırmağına götürün” denilince bu ırmağa götürülüp suyuna batırıldılar. İrmaktan çıktıklarında yüzleri Ay’ın on dördü gibi parlıyordu. Sonra getirilen altın koltuklar üzerine oturdular. Önlerine içinde taze hurma bulunan tepsiler geldi. Hem bu hurmalardan, hem de karıştırdıkça diledikleri meyvelerden yediler. Ben de onlarla birlikte yedim.”

Bu olaydan önce de Resûlullah (s.a.s.) bir müfreze göndermişti.

Bu hadisenin ardından müfrezenin habercisi geldi. Haberci: “Ey Allah’ın Resûlü! Şöyle şöyle oldu. Filan kişi falan kişi öldü” diyerek ölenler içinde kadının anlattığı on iki kişiyi saydı. Resûlullah (s.a.s.): “Bana o kadını getirin” buyurunca kadın geldi. Allah Resûlü (s.a.s.) kadına: “Rüyayı buna da anlat” buyurunca kadın

¹⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/249-251, 545, 550-552 (No. 89, 526, 536).

¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/638 (No. 7067).

¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18/268, 322 (No. 11741, 11799).

gördüğü rüyayı bir daha haberciye anlattı. Haberci: “Kadının Resûlullah’a (s.a.s.) söylediği gibi söz konusu kişiler öldü” dedi.”¹⁸⁵ demiştir.

21. *“Huzeyme b. Sâbit, rüyasında Hz. Peygamber’i (s.a.s.) öptüğünü gördü. Sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanına geldi ve bu rüyasını ona anlattı. Peygamber (s.a.s.) ona (elini veya kendisini) uzattı, o da Peygamber’in alnını öptü.”¹⁸⁶*

Müsned’deki diğer bir rivayette, “Rüyamda, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) alnına secde ettiğimi gördüm. Bunun üzerine diyor ki: Bu durumu Allah Resûlü’ne (s.a.s.) haber verdim. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: Ruh, ruh ile karşılaşır (buluşur). Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) başını eğdi (başını hafifçe öne doğru uzattı), Ben de alnımı, Peygamber’in alnına koydum (dokundurdum).”¹⁸⁷ farklılığı bulunmaktadır.

22. Hz. Âişe, *“Rüyamda odama üç tane ay düştüğünü gördüm. Bunun üzerine rüyamı hemen Hz. Ebû Bekr’e anlattım. Resûlullah (s.a.s.) vefat edince benim odama defnedildi. Hz. Ebû Bekir bana: ‘Rüyanda gördüğün ayların biri ve en hayırlısı!’ dedi.”¹⁸⁸ demiştir.*

23. Abbas b. Abdülmuttalib, *“Rüyada gördüm, sanki yerdeki bir güneş -veya ‘bir ay’ (Bunlarda Ebû Ca’fer şüpheye düşmüştür)- sağlam organlarla göğe yükseltiliyor!” Bunun üzerine O bunu Hz. Peygamber’e (s.a.s.) anlatmış da, Resûlullah (s.a.s.) kendisini kastederek; “Bu, senin kardeşinin oğlunun vefatına işaret ediyor,” buyurmuş.”¹⁸⁹ demiştir.*

24. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hanımı Hz. Âişe, *“Medine ahalisinden bir kadın vardı. Ticaretle uğraşan kocası (Medine dışına) gider-gelirdi. (Bu kadın), kocası yanından her ayrıldığında bir rüya görürdü. (Kocası da) onu hamile bırakmaksızın yanından pek az ayırlırdı. Sonra o, Resûlullah’a (s.a.s.) gelip şöyle derdi: “Kocam ticaret yapmak için çıktı, beni de hamile bıraktı. Derken rüyamda gördüm ki, evimin direği kırıldı, ben de bir gözü kör olan bir çocuk doğurdum!” Resûlullah (s.a.s.) de şöyle buyururdu: “Hayırdır (inşallah!) Kocan, yüce Allah dilerse, sağ-salim yanına döner, sen de iyi, saygılı bir çocuk doğurursun!” (Kadın)*

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/378-380 (No. 12385), 21/260-261 (No. 13698).

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/186-187 (No. 21863).

¹⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/188, 201, 203, 204, 208-210 (No. 21864, 21878, 21882, 21884, 21885).

¹⁸⁸ İmam Mâlik, “Cenâiz”, 30.

¹⁸⁹ Dârimî, “Rü’yâ”, 13 (No. 2203).

bu (rüyayı) iki veya üç defa görür, her birinde Resûlullah'a (s.a.s.) gelir de, O da ona bu (cevabını) söyler, sonra kocası geri döner, kendisi de bir çocuk doğururdu.

Neyse bir gün (yine, önceleri) Resûlullah'a (s.a.s.) geldiği gibi geldi. (Resûlullah) evde yoktu. O (yine) bu rüyayı görmüştü. Ona dedim ki, "Resûlullah'a (s.a.s.) ne soracaksın, ey Allah'ın kulu?" O da şöyle cevap verdi: "Görüp de (yorumunu) Resûlullah'a (s.a.s.) gelip sorduğum, O'nun da; "Hayırdır (inşallah!)" buyurduğu ve buyurduğu gibi çıkan bir rüyanın (yorumunu soracağım.)" O zaman ben, "Bana onun ne olduğunu söyle!" dedim. O; "(Hayır!) Resûlullah (s.a.s.) gelip de bunu O'na, (önceleri) sunduğum gibi sununcaya kadar (söyleyemem!)" karşılığını verdi. Bunun üzerine ben, vallahi, (rüyasını) bana söyleyinceye kadar onu bırakmadım. (Nihâyet rüyasını bana söyledi). Ben de; "vallahi, eğer rüyan doğruysa mutlaka kocan ölecek, sen de günahkâr bir çocuk doğuracaksın!" yorumunu yaptım. Bunun üzerine o oturup ağlamaya başladı ve "rüyamı sana sununca benim ne (günahım) var?" dedi. Derken, o ağlıyorken Resûlullah (s.a.s.) içeri girdi ve "Neyi var, ey Âişe?" buyurdu. Ben de O'na haberi ve (kadın için) yaptığım yorumu bildirdim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) "Bırak, ey Âişe! Müslümana rüya yorumladığınız zaman onu hayırla yorumlayın. Çünkü rüya, sahibinin yorumlamasına göre çıkar!" dedi. Neticede, vallahi, (kadının) kocası öldü. Zannediyorum, kendisi de ancak günahkâr bir çocuk doğurmuştur!"¹⁹⁰ demiştir.

3.7.1. Sahâbenin Rüyalara Yaklaşımı

Hz. Peygamber'in Ashâbı, rüyalara önem verirdi fakat asli kaynak olarak görmezdi. Rüyaya karşı itidalli davranırlardı. Ashâba göre rüya bir uyarı, müjde ve öğüt niteliğindedir. Aşağıdaki rivayetler üzerinden Ashâbın meseleye yaklaşımı gösterilmeye çalışılacaktır.

Ebû Cemre şöyle dedi: "Ben İbn Abbâs'a temettüden (hükümünden) sordum. İbn Abbâs bana temettü' yapmayı emretti. Ben yine kendisine hedy'den sordum. İbn Abbâs: Temettü' haccında erkek-dişi deve yahut sığır yahut davar kurban etmek yahut da deve ve sığır kurbanında ortak olmak vardır, dedi. Ebû Cemre dedi ki: Bazı insanlar temettüyü hoş görmezlerdi. Ben uyudum ve rüyamda şöyle gördüm: Bir insana; "Temettü', mebrûr bir hacdır ve kabul edilmiş bir umredir" diye nida ediyordu. Ben uyanınca İbn Abbâs'a geldim ve bu rüyamı kendisine söyledim. İbn Abbâs: Allâhu Ekber, (Umre ile temettü') Ebu'l-Kasım'ın (s.a.s.) sünnetidir, dedi.

¹⁹⁰ Dârimî, "Rü'yâ", 13 (No. 2209).

Buhârî dedi ki: Âdem, Vehb b. Cerîr ve Gunder, Şu'be'den gelen rivayetlerinde "Kabul edilmiş bir umredir ve mebrûr (yani makbul) bir hacdır" demişlerdir."¹⁹¹

Rivayetin diğer versiyonunda *"Müteakiben ben rüyamda, bir adamın bana: Temettü', mebrûr bir hac ve kabul edilmiş bir umredir, demekte olduğunu gördüm. Ben bu rüyamı İbn Abbâs'a haber verdim. İbn Abbâs bana: Temettü', Peygamber'in sünnetidir, dedi ve tekrar bana: Yanımda otur da sana kendi malımdan bir pay ayırayım diye ilâve etti. Şu'be dedi ki: Ben Ebû Cemre'ye: İbn Abbâs'ın sana pay vermesinin sebebi nedir? diye sordum. Ebû Cemre: Görmüş olduğum o rüyadan dolayı, dedi.*"¹⁹² şöyle bir farklılık vardır.

*"Ebû Kılâbe'den rivayet etti ki, bir adam Hz. Ebû Bekr'e gelip; "rüyada gördüm ki, sanki ben kan işiyorum, (bunun manası nedir?)" demiş, O da; "karınla hayızlı iken cinsî münasebet yapıyor musun?" diye sormuş. (Adam); "evet" demiş. (O zaman Hz. Ebû Bekr) şöyle demiş: Allah'tan kork ve bir daha yapma."*¹⁹³

İlk rivayette, Ebû Cemre'nin rüyasında temettü haccının faziletine dair bir nida duyması ve bunu İbn Abbâs'a iletmesi dikkat çekicidir. İbn Abbâs, bu rüyayı sadece bireysel bir tecrübe olarak görmemiş, onu Hz. Peygamber'in sünnetiyle ilişkilendirerek teyit etmiştir. Bu durum, sahâbenin rüyayı değerlendirme biçimini göstermesi açısından önemlidir. Rüya doğrudan bir delil olarak kullanılmamakla birlikte, sünnete uygunluk taşıdığına ona kıymet verilmiş ve teşvik edici bir unsur olarak görülmüştür. İbn Abbâs'ın, Ebû Cemre'ye rüyasından dolayı ikramda bulunması da bu durumu destekler niteliktedir.

İkinci rivayette ise rüya bir tür ahlaki uyarı aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rüyasında kan bevlettiğini gören kişiye Hz. Ebû Bekir'in, bu sembolü fikhî ve ahlaki bir bağlamda yorumlayarak net bir uyarıda bulunması, sahâbenin rüyayı hayatla ve dinî sorumlulukla ilişkilendirme biçimini göstermektedir. Bu örnekte rüya, kişinin gizli bir davranışının ortaya çıkmasına vesile olmuş, Hz. Ebû Bekir de bu durumu hikmetli bir şekilde yönlendirmiştir.

¹⁹¹ Buhârî, "Hac", 101 (No. 1603); Müslim, "Hac", 204.

¹⁹² Buhârî, "Hac", 33 (No. 1492); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/55-56 (No. 2158).

¹⁹³ Dârimî, "Mukaddime", 111 (No. 1142).

3.7.2. Rivayetlerin İlgili Olduğu Konular

Tüm rivayetler inceledikten sonra, bu rivayetlerin hangi konular çerçevesinde ele alındığını gösterebilmek amacıyla hadis musannifleri tarafından tercih edilen bâb başlıklarını esas alarak bir değerlendirme yapılacaktır. Ele aldığımız rivayetler dikkate alındığında, aşağıdaki bâb başlıklarının öne çıktığı görülmektedir:

1. Rüya ile İlgili Rivayetler

Rüyaların içeriği, yorumu ve Hz. Peygamber'in rüya yorumları üzerine olan rivayetler:

1. “Bir Topluluğun Bir Tek Rüya Üzerinde Uyuşmaları”
2. “Kadınların Rüyası”
3. “Rüyada Akan Pınar Görülmesi”
4. “Rüyada Yeşillikler ve Yeşil Bahçe Görmek”
5. “Rüyada Sağlam Kulpa ve Halkaya Yapışmak”
6. “Rüyada Kalın İpek Kumaş Görmek ve Yine Rüyada Cennete Girmeyi Görmek”
7. “Rüyasında Sağ Taraf Üzerine Alınıp Yürütülen Kimse”
8. “Rüyada Eminlik Olması ve Korkunun Götmesini Görmek”
9. “Şeytan Bir Kimse İle Uykusunda Oynarsa (Yani Hoşlanmadığı Bir Rüya Görürse) O Kimse Rüyasını İnsanlara Anlatmasın”
10. “Uyku Halinde Şeytanın Kendisiyle Oynadığını Haber Vermeme”
11. “Rüya Tabiri (Yorumlamak)”
12. “Rüya Tabiri Hakkında”
13. “Tabir Edici, Tabirde İsalet Etmediği Zaman Rüya Tefsirinin İlk Tabir Ediciye Ait Olacağı Görüşüne İtikat Etmeyen Kimse”
14. “Bazı Rüyaların Peygamberimiz (s.a.s.) Tarafından Yorumlanması”

2. Kadir Gecesi ve Gece İbadetleri

Ramazan Geceleri ve Gece İbadetlerinin Fazileti Üzerine

1. “Kadir Gecesinde Faziletini Beyan, O Geceyi Aramaya Teşvik, Yerini ve En Ümit Edilen Vaktini Beyan”

2. “Kadir Gecesinde Ramazanın Son Yedisi İçinde Aranması”

3. “Gecenin Bir Kısımında (Yatağı Üzerinde) Dönüp (Allah’ı Anarak) Uyanan ve Akabinde Namaz Kılan Kimse”

4. “Gece (Namazına) Kalkmanın Fazileti”

3. Ezan ve Kamet ile İlgili Rivayetler

Ezanın Meşruiyeti, Okunma Şekli ve İlgili Uygulamalar

1. “Ezan Okumaya Başlama Nasıl Oldu Babı, Kametin Kelimeleri De İkişer İkişer Okunabilir”

2. “Ezanın Meşru Kılınışı”

3. “Ezana Başlama (Sebebinin Açıklanması)”

4. “Bir Kişinin Ezan Okuyup Başkasının Kamet Getirmesi”

4. Namazla İlgili Konular

Namazın İçeriği, Değişimi, Tesbihat ve Secdeler

1. “Namazdan Sonra Tesbih”

2. “Namazların Geçirdiği Değişiklikler”

3. “Namazlarda Oturuşlarda Ne Okunmalı?”

4. “Farz Namazların Sonunda Yapılacak Dua ve Tesbihat Nedir?”

5. “Tilavet Secdelerinde Yapılacak Dua”

6. “Kur’an’da ki Tilavet Secdesi”

7. “Secde Âyetleri Okunduğunda Ne Söylenir?”

5. Dualar ve Korunma Yöntemleri

Koruyucu Dualar ve Zikirler

1. “Kötülükten Korunmak İçin Okunacak Dualar”

6. Hac ve Umre ile İlgili Rivayetler

Hac ve Umre İbadetleriyle İlgili Hüküm ve Uygulamalar

1. “Hac Aylarında Umre”

2. “... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurban (keser)...” (el-Bakara: 196)

7. Sahâbe ve Tabîilerin Faziletleri – Menkıbeler

Önde Gelen Sahâbîlerin Hayatlarından Örnekler

1. “Abdullah b. Selâm’ın (r.a.) Menkıbeleri”

2. “Abdullah b. Selâm’ın (r.a.) Faziletleri”

3. “Abdullah b. Ömer’in (r.a.) Faziletleri”

4. “Abdullah b. Ömer’in (r.a.) Hayatından Kesitler”

5. “Ömer b. Hattâb’ın Oğlu Abdullah’ın (r.a.) Menkıbeleri”

6. “Hasan ve Hüseyin’in Hayat Hikâyeleri”

7. “Halifeler (Hakkında Gelen Hadisler)”

8. “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ve Sahâbelerinin Medine’ye Gelişleri”

8. Diğer Fıkhî ve Ahlâkî Konular

Çeşitli Dini Hükümler ve Ahlaki Tavsiyeler:

1. “Müşkül İşlerde Kura Çekme (nin meşruluğu)”

2. “Adam Karısıyla Hayızlı İken Cinsî Münâsebet Yaptığı Zaman?”

3. “Allah’ı Dilediği Ve Senin Dilediğin, Sözüünü Söylemekten Nehiy”

4. “Kasem Yemin Olur Mu?”

5. “Ölünün Defnedilmesi”

Hadis musanniflerinin rivayetleri hangi başlıklar altında topladıkları incelenmiştir. Bab başlıkları, sadece konuları belirtmekle kalmayıp, musanniflerin hadisleri nasıl anladıklarını ve yorumladıklarını da göstermektedir.

İnceleme sonucunda sekiz ana konu ortaya çıkmıştır. Birincisi, rüyalarla ilgili rivayetlerdir; burada rüyaların yorumlanması ve Peygamber'in rüya tabirleri yer alır. Rüya, sadece kişisel bir deneyim değil, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

İkinci konu, Kadir Gecesi ve gece ibadetlerine ilişkindir. Ramazan önemli geceleri ve bu gecelerde yapılan ibadetlerin önemi vurgulanmıştır.

Üçüncüsü, ezan ve kametle ilgilidir. Ezanın nasıl okunduğu ve uygulamalarına dair bilgiler verilmiştir.

Dördüncü konu, namazla ilgili rivayetleri kapsar. Namazın şekli, tesbihatı ve secde sırasında okunacak dualar bu başlık altında ele alınmıştır.

Beşinci konu, dualar ve korunma yollarıdır. Kötülüklerden korunmak için okunan dualar üzerinde durulmuştur.

Altıncı konu, hac ve umre ibadetlerine dair rivayetleri içerir. Hac ve umrenin nasıl yapılacağı anlatılmıştır.

Yedinci konu, sahâbe ve tabîlerin faziletleridir. Örnek sahâbe hayatları bu bölümde yer alır.

Sekizinci konu ise çeşitli fikhî ve ahlâkî konuları kapsar.

Sonuç olarak, bab başlıkları hadislerin sadece sınıflandırılması değil, aynı zamanda musanniflerin hadisleri nasıl yorumladığını ve hangi çerçevede değerlendirdiğini gösteren önemli işaretlerdir.

3.7.3. Rivayetlerdeki Kişiler, Mekânlar, Eşyalar ve Nasıl Yorumlandığı

1. Rivayet

Birinci rivayette Kadir Gecesi gününe atıf yapılmaktadır. Hz. Peygamber, Ashâbın benzer rüyalar görmesini, rüyaların doğruluğu ve anlamı açısından güçlü bir delil olarak kabul etmiş ve bu hususa büyük itibar göstermiştir. Bu durum, rüya yorumunun İslâmî literatürdeki önemli yerini ve sahâbe ile Peygamber arasındaki manevi iletişimin somut bir göstergesini teşkil etmektedir.

2. Rivayet

İkinci rivayette rüyada görülen kişiler Ümmü'l-A'lâ ve Osman b. Maz'ûn'dur; mekân ise Cennette akmakta olan bir pınar olarak tasvir edilmiştir. Hz. Peygamber, sahâbenin gördüğü rüyaları itibarla karşılamış, akan pınarı sâlih amel olarak yorumlamıştır. Bu rivayet, rüya görmenin ve yorumlamanın müminleri sâlih amellere teşvik etmekte bir araç olduğunu göstermekte, rüyaların manevi gelişim için bir vesile olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

3. Rivayet

Üçüncü rivayette rüya sahibi Abdullah b. Selâm olarak belirtilmiştir. Rüyada bahçe, direk, kulp ve Urve-tu'l-Vuska isimleri geçmektedir. Hz. Peygamber, Ashâbın gördüğü rüyaları şahıs merkezli bir şekilde değerlendirmiş ve bu rüyalar üzerinden teşvik edici tavrını sürdürmüştür. Bu yaklaşım, rüyaların bireysel durumlarla olan bağlantısını vurgular niteliktedir.

4. Rivayet

Dördüncü rivayette geçen “bedevi” ve “şeytan” kavramları, rüyada tasvir edilen olumsuz ve rahatsız edici durumların anlatımının uygun olmadığını vurgular. Hz. Peygamber, bu rivayette kişinin kötü rüyasını detaylandırmaktan kaçınması gerektiğini öğütlemiş ve özellikle kötü rüyaların açıklanmasının manevi zararlar doğurabileceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, bir kişinin rüyası vesilesiyle tüm ümmete yönelik bir uyarı yapılması, rüyaların sadece bireysel değil, toplumsal ve ümmet düzeyinde de ciddi bir öneme sahip olduğunu ortaya koyar. Bu durum, rüyaların hem bireysel manevi durumların hem de ümmetin genel halinin bir yansıması olabileceğine işaret eder.

5. Rivayet

Beşinci rivayette Hz. Dâvûd ismi ve secde eden ağaç imgesi yer almaktadır. Bu hadis, secdenin faziletli, anlamlı bir ibadet olduğunu vurgular. Ayrıca rüya yoluyla alınan mesajların değerine dikkat çekmektedir. Secde, burada kulun tevbesi, duası ve Allah'a yakınlığı olarak anlamlandırılmaktadır.

6. Rivayet

Altıncı rivayette terazi sembolü ve Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ile Hz. Osman isimleri geçmektedir. Rivayet, hilafet döneminin manevi açıdan faziletli fakat

sınırlı süreli olacağını, sonrasında ise daha dünyevi bir yönetim biçiminin hâkim olacağını haber verir. Dört halifenin manevi ve liderlik açısından sıralanması bu sembolik rüya üzerinden ifade edilmiştir. Peygamber'in üzgün olması ise bu değişimin getireceği zorluklara işaret eder.

7. Rivayet

Yedinci rivayette kova sembolü, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman şahısları ile bağlantılıdır. Bu rivayet, sembolik bir rüya vasıtasıyla dört halifenin İslâm'daki manevi konumunu ve Allah'tan aldıkları hikmet payını anlatır. "Gökten sarkıtılmış kova", ilahi bilgi, hikmet ve vahiyden kaynaklanan bereket olarak yorumlanmıştır.

8. Rivayet

Sekizinci rivayette namaz sonrası tesbihatin önemi vurgulanmıştır. Hadis, farz namazlardan sonra yapılan zikirlerin manevi etkisini, rüya ile gelen ilhamların değerlendirilmesini ve Hz. Peygamber'in kolaylaştırıcı, teşvik edici yaklaşımını anlatır.

9. Rivayet

Dokuzuncu rivayette Fâtıma, Hasan, Hüseyin, Kusem ve Ümmü'l-Fadl isimleri geçmektedir. Rivayet, rüya yorumunun doğruluğunu, Peygamber'in aile içindeki merhametini ve İslâm'daki çocuk temizliği ile ilgili kuralları öğretmektedir. Aynı zamanda eğitimde merhametin sertlikten üstünlüğünü vurgulanmaktadır.

10. Rivayet

Onuncu rivayette mekân olarak cennet, kişiler olarak iki bedevi yer almaktadır. İnsan hayatının her anının bir fırsat olduğu, sürekli yapılan sâlih amellerin şehitlik makamını aşabilecek yüksek bir değere sahip olduğu anlatılır. Bu rivayet ümmeti kulluğa teşvik ederken, amellerin istikrar ve devamlılığının önemini de vurgulamaktadır.

11. Rivayet

On birinci rivayette, ehli kitap ile Müslümanlar arasındaki rüya bağlamında tevhid inancının önemi ve bu konudaki hassasiyet ortaya konmuştur. Bu rivayet, rüya yoluyla verilen mesajların sadece bireysel değil, inançlar arasındaki farklılıkları da ele alabilecek nitelikte olduğunu gösterir. Hz. Peygamber'in, tevhid

inancındaki hataların düzeltilmesi hususunda rüyaların bir vesile olabileceğini belirtmesi, rüyaların dini öğretilerde rehberlik ve öğretici rolüne işaret eder. Bu bağlamda, rüyalar hem dini inancın korunmasında hem de toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir araç olarak görülmüştür.

12. Rivayet

On ikinci rivayette Ümmü Selma ile Hz. Hüseyin isimleri geçer. Hz. Hüseyin'in şehadetinin İslâm tarihi açısından büyüklüğü, rüyaların ilahî bir uyarı ya da haber taşıyabileceği vurgulanır. Ayrıca Kerbelâ hadisesinin İslâm tarihindeki derin etkisi dile getirilir.

13. Rivayet

On üçüncü rivayette adı geçen kişi İbn Mes'ûd olup, rivayette "teşehhüd" kelimesi öne çıkmaktadır. Bu rivayet, rüyanın kişi merkezli yorumlanmasının önemli bir örneğidir. İbn Mes'ûd'un gördüğü rüya, teşehhüdün İslâm ibadetindeki yerine ve önemine dikkat çeker. Teşehhüd, namazın ruhani ve fiili açıdan en temel bölümlerinden biri olarak kabul edilir; rüyada bu kavrama vurgu yapılması, ibadetin kalbî yönünün ve bireysel manevi derinliğin ön planda tutulduğunu gösterir. Hz. Peygamber'in bu rüyayı dikkate alması ve olumlu karşılaması, rüyaların yalnızca sembolik değil, aynı zamanda sahih dini öğretilerin hatırlanması ve içselleştirilmesinde de bir araç olduğunu ortaya koyar. Bu rivayet, İslâm'da rüyaların maneviyatı besleyici, bireyi ibadete teşvik eden ve dini sorumlulukların bilinçli olarak yerine getirilmesini sağlayan bir işlev gördüğüne işaret eder.

14. Rivayet

On dördüncü rivayette ezan, çan, yeşil elbise ve boru kelimeleri, kişiler olarak Abdullah b. Zeyd, Bilal-i Habeşi ve Hz. Ömer geçmektedir. Rüyanın birkaç kişi tarafından görülmesi, onun doğruluğu için delil sayılmıştır. Bu rivayet ezanın İslâm'da uygulamaya konulmasını göstermektedir.

15. Rivayet

On beşinci rivayette bulut, yağ ve bal imgeleri ile Hz. Ebû Bekir yer almaktadır. Rüya, İslâm, Kur'an ve hilafetin sembolik bir anlatımıdır. Ebû Bekir'in rüya yorumu yapması ve Hz. Peygamber'in bu yaklaşıma olumlu bakması, rüya tabirinin bir ilim dalı olarak kabul edildiğini göstermektedir.

16. Rivayet

On altıncı rivayette Abdullah b. Ömer ve Hafsa isimleri, ipek kumaş, cennet, ceennem ve sopa kelimeleri geçmektedir. Bu rivayet, rüyaların ahlaki gelişimdeki işlevini, gece namazının önemini ve Hz. Peygamber'in sahâbîlerini eğitme, teşvik etme yöntemini ortaya koymaktadır.

17. Rivayet

On yedinci rivayette Hz. Ömer'in gördüğü kırmızı horoz sembolü, rüya yoluyla gelecekteki şehadetinin habercisi olarak yorumlanır. Bu rüya, bireysel bir önsezinin ifadesi olarak önem taşır. Hz. Ömer'in bu rüyayı anlayış biçimi, onun manevi derinliğini ve kader bilincini göstermektedir. Ayrıca, bu tür kişisel rüyaların, kişinin hayatındaki önemli dönüm noktalarını önceden haber verebilme özelliği, rüyada önemli bir yere sahiptir.

18. Rivayet

On sekizinci rivayette parmakta görülen yağ ve bal sembolü geçmektedir. Bu semboller, bolluk, bereket ve manevî tatmin gibi olumlu anlamlar taşır. Hz. Peygamber, bu rüyayı kişiye özel bir şekilde yorumlamış ve ümmetin manevî gelişimini teşvik edecek bir vesile olarak kullanmıştır. Bu rivayet, rüyaların sadece bireysel anlamlar taşımakla kalmayıp, ümmetin geneline de moral ve umut aşılama önemli bir işlev gördüğünü göstermektedir.

19. Rivayet

On dokuzuncu rivayette Sad Sûresinin yazılması ve secde olayı yer alır. Hz. Peygamber, rüyayı şahıs odaklı ele alarak ona önem vermiştir. Meşhur secde âyetleri arasında yer almamasına rağmen bu rivayetin itibar gördüğü anlaşılmaktadır.

20. Rivayet

Yirminci rivayette atlas kumaştan giysiler ve Beyzah Irmağı sembolleri vardır. Rivayet, rüya yoluyla ilahi bir haberin doğrulanmasını ve rüyaların İslâm'daki önemini gösterir. Peygamber'in rüyaya verdiği önem, rüyaların gaybî bilgiler taşıyabileceğini ortaya koyar.

21. Rivayet

Yirmi birinci rivayette Hz. Peygamber'i öpmek ve onun alınına secde etmekten bahsedilmiştir. Bu rivayet, Peygamber'in Ashâbın gördüğü rüyalara verdiği önemi somutlaştırır. Sahâbenin rüyalarında Peygamber'e duydukları sevgi ve saygının yansıması olan bu hareketler, rüyaların manevi derinlik ve gerçeklik taşıdığını ortaya koyar. Aynı zamanda, bu tür rüyaların, sahâbe ile Peygamber arasındaki manevi bağın gücünü ve Peygamber'e olan bağlılıklarının rüya yoluyla ifade edilmesini göstermektedir.

22. Rivayet

Yirmi ikinci rivayette oda içerisine düşen üç ay görüntüsü anlatılmaktadır. Bu sembol, sahâbenin rüyalara olan değerini ve rüyaların manevi bir onay ve doğrulama aracı olarak işlev gördüğünü gösterir. Hz. Peygamber'in vefatı sonrası Hz. Âişe'nin gördüğü rüyanın gerçekleşmesi, rüyaların dini tarih açısından da önemli bir referans olduğunu ortaya koyar. Ayrıca bu rivayet, büyük şahsiyetlerin manevi anlamda ümmete rehberlik etmeye devam ettiğine dair inancı güçlendirir.

23. Rivayet

Yirmi üçüncü rivayette güneş, ay ve organ sembolleri vardır. Bu rüya, Hz. Peygamber'in vefatına dair önceden gelen manevi işaret olarak yorumlanır. Yükselen güneş ve ay onun nuru, değeri ve ölüm sonrası yüceliğini simgeler. Rivayet, sahâbe arasında rüyaların ne derece anlamlı kabul edildiğini ortaya koyar.

24. Rivayet

Yirmi dördüncü rivayette evin direğinin yıkılması ve gözü kör bir çocuk doğurma konuları ele alınmıştır. Bu rivayet, rüyaların sadece bireysel ve manevi boyutta değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal anlamda da gerçek hayata etkileri olabileceğini göstermektedir. Rüya yorumunun manevi bir etki yaratabileceği, kişilerin ruhsal durumlarını ve davranışlarını şekillendirebileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca, rivayette güzel dil kullanımı, müjdeleyici olmak ve insanlara moral vermek gibi İslâmi ahlaki prensiplerin önemi de hatırlatılmaktadır.

Tüm rivayetlerde yer alan kişi, eşya ve mekânlar dikkatle incelendiğinde, hadislerin ifade ettiği temel mesajlar dört ana başlık altında toplandığı görülmektedir.

Birinci ve en kapsamlı kategori, ümmetin ibadetlerine, dini yaşam biçimine, ilmî öğrenimine ve ahlaki değerlere yönelik teşvikleri içermektedir. Bu

gruptaki rivayetler, Müslümanların ibadetlerini düzenli olarak yerine getirmeleri, dini bilgilerini artırmaları, toplumsal ahlak ve edep kurallarına uymaları gerektiğini vurgular. Bu bağlamda, 1, 2, 3, 5, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 18 ve 19 numaralı rivayetler, imanî ve ahlaki gelişime yönelik güçlü bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirilir.

İkinci kategori, rüyalarda görülen olumsuz veya kötü sembollerin paylaşılmaması ya da bu tür rüyaların olumlu ve teskin edici bir şekilde yorumlanması gerektiğine dair uyarılardan oluşmaktadır. Bu yaklaşım, kişinin manevi ve psikolojik sağlığını korumaya yönelik bir tedbir olarak görülür ve 4 ile 24 numaralı rivayetlerde açıkça dile getirilmiştir.

Üçüncü kategori, gelecekte ortaya çıkması muhtemel sosyal, siyasi veya dini gelişmelere ilişkin önceden verilen işaret ve uyarıları içermektedir. Bu rivayetler, ümmetin karşılaşacağı zorluklara hazırlıklı olması ve sabırla imanı koruması gerektiğini vurgular. 6, 9, 12, 17, 20, 22 ve 23 numaralı rivayetler bu çerçevede değerlendirilir.

Son olarak, dördüncü kategoride ise rüyalara duyulan itibar ve saygı üzerinde durulmaktadır. Bu kategori, rüyanın sadece kişisel bir deneyim değil, aynı zamanda ilahi bir işaret ve rehberlik kaynağı olduğunu belirtir. Bu bağlamda sadece 21 numaralı rivayet rüyaya verilen önemi doğrudan ifade etmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) Ashâbla beraberken rüya göreniniz var mı diye hem soru sormuştur hem dinlemiştir hemde kendi gördüklerini anlatmıştır. Hız. Peygamber (s.a.s.) Ashâbın gördüğü rüyalara değer vermiş, itibar etmiş ve yorumlamıştır. Bazı rüyaları şahıs merkezli yorumlamış, bazılarını ise topluma mal etmiş ve ümmeti teşvik etmiştir.

SONUÇ

Bu tez çalışması, rüya olgusunu Hz. Peygamber ve ashabı açısından ele alarak, Kütüb-i Tis'a külliyatı özelinde rüyalarla ilgili rivayetleri tespit edip analiz etmeyi hedeflemiştir. İslam kültüründe rüyaların taşıdığı manevi ve bilgi değeri açısından zengin ve çok katmanlı yapısı göz önüne alındığında, bu çalışma, hem rivayetlerin ilmî bakımdan sıhhatini hem de içerik düzeyinde anlamlarını ortaya koyma yönüyle özgün bir katkı sunmaktadır.

Özellikle Hz. Peygamber'in rüya konusundaki beyanları ve rüya yorumları, Müslüman bireyin inanç dünyasını şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Bununla birlikte sahabe döneminden itibaren rüyaların nasıl algılandığı, nasıl yorumlandığı ve hangi bağlamlarda toplumsal etkiler doğurduğu da bu çalışmanın merkezinde yer almıştır. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın hadis ilmi özelinde hem teorik hem de uygulamalı bir yön taşıdığı söylenebilir. Zira rüya sadece bireysel bir tecrübe olarak değil, aynı zamanda ilahî mesajların bir tezahürü, manevi rehberliğin bir aracı ve toplumsal yönlendirme olarak değerlendirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde rüyanın tanımı, çeşitleri ve mahiyeti üzerinde durulmuş, hem klasik İslam âlimlerinin hem de modern psikoloji ekollerinin rüyaya dair bakış açıları mukayeseli olarak ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in rüyaları "sadık", "nefsânî" ve "şeytânî" olmak üzere üç kategoriye ayırdığı hadislerle temellendirilmiştir. Psikanalitik yaklaşım (Freud), analitik psikoloji (Jung), fenomenolojik yaklaşım (Boss) ve yapısalcı söylem (Lacan) gibi çağdaş düşünce sistemlerinin rüyaya bakışı, hadis alanıyla karşılaştırılarak zenginleştirilmiştir. Böylelikle rüyanın sadece dini bir mesele olmadığı, insanın psikolojik, kültürel ve sosyal dünyasında da önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır.

İkinci bölümde rüyanın bilgi değeri tartışmaya açılmış, rüyanın Kur'an'daki yeri detaylı olarak ele alınmıştır. Özellikle Hz. Yûsuf, Hz. İbrahim ve Mısır meliklerinin rüyalarına dair kıssalar üzerinden rüyanın vahiy dışı bir haberleşme biçimi olarak nasıl işlev gördüğü ortaya konmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in rüyalarıyla ilgili olarak Kur'an'daki referanslar analiz edilmiş, Bedir ve Hudeybiye örnekleri üzerinden rüyanın bazen ilahi yönlendirme ve teşvik vasıtası olduğu gösterilmiştir.

Rüyanın peygamberliğin bir cüz'ü olarak görülmesi meselesi ise, bu alandaki en önemli teorik tartışmalardan biri olarak değerlendirilmiştir. Hadislerde geçen “Rüya, nübüvvetin kırk altıda biridir” ifadesi, ulemanın çeşitli yorumları eşliğinde çok boyutlu olarak ele alınmış, rüyaların vahiyden farklı olduğu ancak sâdık rüyaların ilahi bilgiye bir pencere olabileceği görüşü desteklenmiştir. Bu çerçevede rüyanın bağlayıcılığı meselesi de tartışılmış; özellikle rüyaların dini hüküm kaynağı olup olamayacağı, delil sayılıp sayılamayacağı konusu klasik usul düşüncesi ve tasavvuf geleneği üzerinden açıklanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, esas konuyu teşkil eden rivayet tespiti ve tahliline geçilmiş; Kütüb-i Tis'a'dan elde edilen Hz. Peygamber ve sahâbenin rüyalarına dair rivayetler sistematik bir şekilde sınıflandırılmış ve içerik analizi yapılmıştır. Hz. Peygamber'in gördüğü rüyalar, bu rüyaların muhtevaları, yer ve zaman bağlamları ile yorumları ayrıntılı şekilde incelenmiş; benzer şekilde sahâbenin gördüğü rüyalar da bireysel ve toplumsal bağlamda değerlendirilmiştir. Rivayetlerde geçen semboller, kişiler, mekânlar ve olaylar bağlamında yapılan değerlendirmeler, rüya rivayetlerinin sadece tarihsel bir kayıt değil, aynı zamanda birer öğretici mesaj aktarıcısı olduklarını da ortaya koymuştur.

Bu tez çalışmasıyla, literatürde çoğu zaman dağınık ve sınırlı biçimde ele alınan rüya rivayetlerinin derli toplu ve analitik bir şekilde incelenmesi sağlanmıştır. Tezde kullanılan yöntem, sadece rivayetleri sıralamakla kalmamış, aynı zamanda bu rivayetlerin anlam katmanlarını açıklayan tahlil sürecine de yer vermiştir. Bu yönüyle çalışma, hadis ilmine katkı sağladığı gibi, İslam düşüncesinde rüyaya dair oluşturulan bilgi havuzuna da bütüncül bir bakış sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada ulaşılan başlıca bulgular şunlardır:

1. Rüya meselesi, İslam düşüncesinde sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve dinî boyutlara sahip derin bir olgudur.

2. Hz. Peygamber'in rüyaları, diğer rüyalardan farklı olarak manevi ve öğretici mesajlar içerdiği için özel bir kategoride değerlendirilmektedir.

3. Sahâbenin rüyaları, toplumun dinî-manevî yönelimi açısından ipuçları sunmakta ve Hz. Peygamber'in bu rüyalara yaklaşımı, rüya yorumculuğuna dair bir yöntem ortaya koymaktadır.

4. Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivayetler, rüya kavramının klasik İslam toplumunda ne kadar merkezi bir yerde durduğunu ve nasıl anlamlandırıldığını göstermektedir.

5. Rüya ile ilgili istismarlar, Hz. Peygamber'in sahih hadislerine dayalı bir anlayışla bertaraf edilebilir. Bu nedenle sahih kaynaklı rüya rivayetlerinin bilinmesi, hem ilmî hem de dinî bir ihtiyaçtır.

6. Tezin metodolojik yaklaşımı, rivayetlerin sadece nakil olarak değil, aynı zamanda içerik ve bağlam analiziyle değerlendirilmesini sağlamış, böylece literatüre yeni bir bakış kazandırmıştır.

Bu yönleriyle tez, hem hadis ilmi hem de dinî-manevî bilgi üretimi açısından kıymetli bir katkı niteliğindedir. Ayrıca, toplumda zaman zaman yanlış yorumlanan ve istismar edilen rüya olgusuna karşı sahih ve sağlam bir bilgi zemini sunmaktadır. İleride bu çalışmanın farklı açılardan genişletilmesi, rüya rivayetlerinin sened açısından da ele alınması veya farklı kültürel bağlamlarla karşılaştırmalı analiz yapılması, bu alandaki araştırmalara zenginlik katacaktır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî. *Keşfü'l-Hafâ ve müzîlû'l-ilbâs amme'stehere mine'l-ehâdîss alâ elsineti'n-nâs.* nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351/1933.
- Açıkalın, Bünyamin. "Rüyanın Mahiyeti ve Yorumlanması". *Sosyal Bilimler Dergisi* 4/7 (Haziran 2014), 180-181.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned.* thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid. 50 Cilt. b.y.: Müessesetür'r-Risâle, 1421/2001.
- Avcı, Seyit. "Sufîlerin Hadis Anlayışı: Bursevi Örneği". Konya: Ensar Yayıncılık, 2004.
- Avcı, Seyit. "Keşif Yoluyla Hadis Rivayeti Meselesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4, (2004), 173.
- Aydınlı, Abdullah. *Sünen-i Darimî Tercümesi.* 6 Cilt. İstanbul: Madve Yayınları, 1996.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Kenz-i Mahfî.* İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, ts..
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh.* nşr. Mustafa Dîb elBuğa. 7 Cilt. Dımeşk: Dâru ibn Kesir, Dâru'l Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi.* 18. Cilt. İstanbul: Akçağ Yayınları, 1993.
- Çelebi, İlyas. "Rüya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 35/306-309. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen.* nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. 4. Cilt. Suûdi Arabistan: Dâru'l-Muğnî li'n-Neşri ve't-Tevzî, 1412/2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen.* thk. Şuayb El-Arnaut, Muhammed Kamil Karabelli. 7 Cilt. b.y.: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 1430/2009.
- Ebu Zehv, Muhammed. *El-Hadis vel-Muhaddisun İnâyetül-Ümmetil-İslâmiyye bis-Sünnetin-Nebeviyye.* 1 Cilt. Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabi, ts..
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed. *İhyâü Ulûmid-Din.* çev. Ahmed Serdaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1394/1975.
- Güven, Esra. "Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları". *Türk Psikoloji Yazıları* 18/36 (Aralık 2015), 15-25.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi.* çev. Sâlih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınları, 1411/1991.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî. *Meâlimü's-Sünen.* nşr. Muhammed Rağîb el-Tabah Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1350/1932.

- Heytemî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali. *el-Fetâvâ'l-Fıkhiyyetü'l-Kübrâ*. 4 Cilt. b.y.: el-Mektebetü'l İslâmiyye, ts..
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Mısır: Mektebetü's- Selefiyye, 1320/1390.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. 1 Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1427/2007.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1431/2010.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. b.y: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts..
- İbn Sîrîn, Ebû Bekr Muhammed el-Basrî. *Müntehabü'l-keâm fi tefsîri'l-ahlâm*. 2 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evledüh, 1359/1940.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta'*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 1 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs el-Arabî, 1406/1985.
- Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd ed-Dımaşkî. *Kavâ'idü't-tahdîs min fînûni mustalahi'l-hadîs*. Beyrut: Daru'l Kitabu'l İlmiyye, ts..
- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbn-i Mace Tercüme ve Şerhi*. 10 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1433/2012.
- Köksal, İsmail. "Rüyaların Fıkhi Boyutu". *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 49.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 1432/2011.
- Kurtubi, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berduni, İbrahim el- Atfiş. 2 Cilt. Kahire: Darü'l Kitabi'l Mısıriyye, 2. Basım, 1383/1964.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. thk. Abdulhalim Mahmud, Mahmud b. Şerif. 7 Cilt. Kahire: Darü'l Maarif, ts..
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekahu, 1374/1955.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. nşr. 8 Cilt. Kahire: Mektebetü't Ticariyyetü'l Kübra, 1348/1930.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Daru-İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2. Basım, 1392/1973.
- Paçacı, İbrahim. "Rüya'nın Delil Değeri ve İstihâre". *Dini Araştırmalar* 19/48 (Ocak-Haziran 2016), 112.

- Şâtıbî, İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî. *el-İ'tisâm*. thk. Selîm b. İd el-Hilâlî. 2 Cilt. Suudiyye: Daru İbn Affan, 1412/1992.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî. *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min 'ilmi'l-usûl*. thk. Şeyh Ahmed Azv İnâye. 2 Cilt. Dımeşk: Dâru'l Kitabu'l Arabî, 1419/1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuâd Abdülbâkî-İbrâhîm Atve Avad. 5 Cilt. Mısır: Şirketü mektebe ve Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebî, 2. Basım, 1395/1975.
- Tekin, Hamza. *Uyku ve Rüya*. 1 Cilt. Sakarya: Aşiyân Yayınları, 1421/2001.
- Uludağ, Süleyman. "Rüya(Tasavvuf)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/309. İstanbul: TDV Yayınları, 1428/2008.
- Uysal, Muhittin. "*Tasavvuf Kültüründe Hadis: Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*". Konya: Yediveren Yay., 1421/2001.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1442/2021.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî. 8 Cilt. *el-Bahrü'l-muhît fî usûli'l-fıkh*. b.y.: Daru'l Kütübiyye, 1414/1994.